

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

KOSOVA'DA DİN DEĞİŞTİRMENİN
PSİKO-SOSYOLOJİK ETKENLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İlir RAHİMİ

BURSA - 2013

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

KOSOVA'DA DİN DEĞİŞTİRMENİN
PSİKO-SOSYOLOJİK ETKENLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İlir RAHİMİ

Danışman
Doç.Dr. İbrahim GÜRSES

BURSA 2013

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim/Anasanat Dalı,
DİN PSİKOLOJİSİ Bilim Dalı'nda 700 921 014 numaralı
Ölün Rahimi'nin hazırladığı
" Korova'da Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Etkileri " konulu Yüksek Lisans (Yüksek Lisans/Doktora/Sanat Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 06/03/2013 günü - 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Gürses

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yazar Adı ve Soyadı: İlir RAHİMİ

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Hakan HÖKELELİ

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Albayrak

06/03/2013

ÖZET

Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Din Psikolojisi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xii +158
Mezuniyet Tarihi	:...../...../2013
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. İbrahim GÜRSES

KOSOVA’DA DİN DEĞİŞTİRMENİN PSİKO –SOSYOLOJİK ETKENLERİ

Kosova’da din değiştirme problemi geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.Sadece yöntem değişmiştir. Önceleri kişilerin dini, baskıyla değiştirilirken günümüzde demokratik özgürlükler adı altında insanlara din değiştirmeleri konusunda psikolojik ve sosyolojik baskılar yapılmaktadır.

Bugün bütün dünyada olduğu gibi Kosova’da da din değiştirmeye yönelik propagandalar tüm hızıyla devam etmektedir. Kosova’da din değiştirme olayları farklı sebeplerle gerçekleşmektedir. Kosova’nın sosyalist ve komünist geçmişinden ve tarihin önyargılarından beslenen olumsuz görüşlerle birlikte bütün dünyayı saran İslamofobia Kosova’da din değiştirmenin ivmesini artırmıştır. İslam karşıtı olan yabancı dini gruplar ve muhalif sivil toplum örgütleri etkili bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler.

Kosova’da meydana gelen son savaştan sonra NATO, UNMIK, UNHCR, WHO gibi askeri kurumlar ve yardım kuruluşları ile beraber birçok misyoner grup da Kosova’ya akın etmiştir. Savaşın kaçınılmaz bir sonucu olarak birçok insanın yaşamını kaybetmesi, bazı şehir ve kasabaların yıkılarak adeta harabeye dönmesi, insanların evlerinden ve yurtlarından olması, yaşanan travmalar, misyoner grupların faaliyetlerinde ve istedikleri sonuçları elde etmelerinde etkili olmuştur. Böylece insanları daha kolay kandırabilmişlerdir. Yaşanan tüm bu olumsuzlukların yanında insanların dini cehaleti ve İslam hakkındaki bilgisizlikleri, İslam’a karşı bir önyargı oluşmasına neden olmuştur. Bu sebeple özellikle kültürel olarak müslüman olan ancak imanları yeterince kuvvetli olmayan kişiler dinlerini değiştirerek İslam’ı terketmişlerdir. Bu din değiştirme durumunun genel olarak merak, nefret, anababa ilgisizliği, karşıt propaganda ve beyin yıkama, ekonomik yetersizlikler ve önyargılardan etkilendiği gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Kosova, Balkan, Din Değiştirme, Misyonerlik Faaliyetleri, savaş, Tarihi Önyargı.

ABSTRACT

Autor : İtir RAHİMİ
University : UludagUniversity
Institution : Institute of Philosophy and Religious Sciences
Characteristic of Thesis : Master DegreeThesis
Dicipine : Psychology of Religion
Page Number : xii + 158
Degree Date :...../...../2013
Supervisor (s) : Assoc. Prof. İbrahim GÜRSES

PSYCHO SOCIOLOGICAL CONVERTING FACTORS IN KOSOVA

Both in the past and nowadays, people are bound to converting religion which is a common phenomenon of any country that has gone through transition. As well as individual conversion events which took place in the various forms of massiveness, also due to various reasons and is also a well known fact. Examining the psycho-social factors that affect change of religion for a long time people of Kosova remaining under the influence of communism-socialism began paying less attention to religion. Kosova, is a country where Muslims constitute the majority of population where most of that majority consists of young generations. Today as in the past, still negative attitudes towards Islam and opposing the Islamic religion and the activities is in continuity. According to our awareness, if you do not comply with the culture of that country than that country regime controls and many negative effects may continue occurring.

Kosova is an example of that country. As in ancient times still occurring the same politics or methods now days. Immediately after the war ended in Kosova; NATO, UNMIK, OSCE, UNHCR were established as well as many other associations and organizations. As a result of destruction of cities and the loss of human lives after the war, lot of people experienced a major trauma in Kosovo. Although we have met a lot of these associations and organizations, other hidden mission activities began to be established. Poverty and helplessness of people of Kosova have taken advantage of this

environment, the foreign missions found people of our country as an opportunity of beginning to make experiments. Majority of families-had lost their relatives, siblings, parents during the war. This was a golden opportunity for those missions.

Key Words:

Kosova, Balkans, Conversion, Apostasy, Missionary.

ÖNSÖZ

Gerek geçmişte gerekse günümüzde insanların, bağlı oldukları dini terk ederek bir başka dine geçmeleri ara sıra gözlenen bir sosyal olaydır. Bireysel olduğu kadar kitlesel de gerçekleşebilen din değiştirme farklı biçimlerde olduğu gibi, değişik sebep ve faktörlere bağlıdır. Bu durum Kosova halkı için şöyle izah edilebilir: Uzun süre Komünizm–Sosyalizm etkisi altında yaşayan Kosavalılar İslam dinine uzak kalmış ve kültürel bir erozyonla yaşam tarzını değiştirmiştir.

Kosova nüfusunun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmakta ve halkın çoğu gençlerden oluşmaktadır. Ve halen geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslam dinine ve İslam’a karşı olumsuz tutumlar ve karşıt faaliyetler devam etmektedir. Bildiğimiz üzere eğer bir ülke kendi kültürüne uymayan başka rejimlerin etkisi altında kalırsa o ülkede pek çok olumsuzluklar meydana gelebilir ve birçok yabancı unsurun hedefi haline gelebilir. Mesela 2007-2008 yılında Kosova Gjilan’da İstanbul Derneğinde gönüllü olarak çalıştım. Bu çalışmalarım esnasında tanıştığım gençlerin bir misyoner grup tarafından nasıl kuşatıldığını gördüm. Kosova halkının nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu fark edince bugün bu teze konu olan meseleyi araştırmaya karar verdim.

Çalışmalarına ilk önce İstanbul İSAM Kütüphanesi, Kosova Arşivi/Piriştine ve Arnavutluk Devlet Arşivi/Tiran’da araştırmalar yaparak başladım ve bugün bu hale geldi.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm teorik olarak konuyu vaaz etmekte, ikinci bölüm Kosova’da yaşayan halklar ve dinleri hakkında bilgi vermekte, üçüncü bölüm günümüz Kosova’sındaki din değiştirme ve propagandaların arka planını anlatmakta, dördüncü bölüm ise mülakat ve tablolardan ve onlarla ilgili değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken geçen süre içinde bizden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli aileme teşekkür borçluyum. Bu araştırmanın konu seçiminden tamamlanma aşamasına varıncaya kadar her türlü yardım ve desteği esirgemeyen,

yaptığı öneri ve getirdiğı farklı bakış açıları beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. İbrahim GÜRSES'e ve Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'ye ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Seyit Ahmet ERCAN Bey'e teşekkür ederim...

İlir RAHİMİ
Bursa, 2013

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu	1
II. Araştırmanın Amacı	1
III. Araştırmanın Önemi.....	2
IV. Araştırmanın Yöntemi	3
V. Araştırma ile İlgili Temel Çalışmalar.....	3
A. BatıdaYapılan Çalışmalar	3
B. Kosova’da Yapılan Çalışmalar	4
C. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar:.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. DİN DEĞİŞTİRME VE DİNİ DÖNÜŞÜM KAVRAMLARI	7
A. Batı Dillerinde Din Değiştirme ve Dini Dönüşüm: Conversion.....	7
B. İslam Kültüründe Din Değiştirme: “İhtida ve İrtidat”	10
II. DİNDEĞİŞTİRME – KİŞİLİK İLİŞKİSİ	14
III. DİN DEĞİŞTİRME TEORİLERİ.....	19

A. Psikanalitik Teoriler	20
B. Davranışçı Teori	21
C. Hümanist Psikoloji Teorisi	22
D. SosyalEtkiTeorisi.....	23
E. Sosyal Mahrumiyet Teorisi.....	24
F. Bağlanma Teorisi	28

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA’NIN TOPLUMSAL-DİNİYAPISIVE DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARI

I. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	33
A. KOSOVA KELİMESİNİN ANLAMI.....	34
B. KOSOVA’NIN COĞRAFİ KONUMU:.....	36
C. KOSOVA’NIN TOPLUMSAL YAPISI	37
1. Arnavutlar	37
2. Türkler	40
3. Boşnaklar (Goranlar)	40
4. Sırp lar.....	41
D. KOSOVA’NIN DİNÎ YAPISI.....	42
1. İslam.....	42
3. Arnavutlar Arasında İslamlaşma Süreci-Sebebi Ve Bazı Önyargılar.....	47
4. Hristiyanlık	50
4.1. Hristiyanlık Mezhepleri:	50
4.1.1. Ortodoksluk	50
4.1.2. Katoliklik.....	51
4.1.3. Protestanlık	51
E. KOSOVA’DA DİN DEĞİŞTİRME.....	52
1. Osmanlı Döneminde Din Değiş tirme- İhtida.....	52
2. Komünist Dönemde Din Değiş tirme	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVADAKİ DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARININ SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLAN

I. DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARINDA ETKİLİ OLAN

PSİKO- SOSYAL FAKTÖRLER.....	60
A. DİNİ PROPAGANDANIN ETKİSİNİ ARTIRAN	
PSİKO-SOSYAL FAKTÖRLER	74
B. MISİYONERLİK FAALİYETLERİ	77
C. SİYASİ DURUMU	82
2. 1. Kosova’da misyonerler neler yapıyorlar, Misyoner Örgütleri, Etkileri ve ve Çalışma Metotları.....	85
b. Misyonerlerin Faaliyetlerini Destekleyen Belli Başlı Aktörler:	87
c. Misyonerlik Çalışmalarının Amaçları Nelerdir ?	89
d. Misyonerleştirme Yöntemlerini Kullanma Biçimleri	91

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

MÜLAKATLAR

A. MÜLAKAT İLEİLGİLİ BAZI DEĞERLENDİRMELER	95
B. ARAŞTIRMANIN HIPOTEZLERİ:	97
1. BETİMSSEL İSTATİSTİK TABLOLARI VE GRAFİKLER.....	99
2. DİN DEĞİŞTİRMEDE ETKİLİ OLAN TEMEL SEBEPLER.....	108
3. ÇAPRAZ TABLO SONUÇLARI	136
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA.....	143
EKLER	
KOSOVA’DA HİRİSTİYAN VE PROTESTAN ÖRGÜTLER.....	153
ÖZGEÇMİŞ.....	158

KISALTMALAR

KISALTAMA	BİBLİOGRAFİK BİLGİ
a. g. e.	Adı Geçen Eser
a. g. m.	Adı Geçen Makale
a. g. mad.	Adı Geçen Madde
a.g.t.	Adı geçen tez
ANOVA	Analyses Of Variance
Arn.	Arnavutça
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkn	Bakınız
C	Cilt
Çev	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed	Editör
Haz	Hazırlanan
ISAM	İslam Araştırmalar Merkezi
M.	Miladi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Orgutu
No	Numarası
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
y. y	Yüzyıl
Yay	Yayınevi, yayınları, yayıncılık

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Din psikolojisi bilim dalında yapacağım bu yüksek lisans çalışmada, genel olarak Müslümanlarının yaşadığı bir Avrupa ülkesi olan Kosova’da din değiştirmede etkili olan psiko-sosyal faktörler incelenecektir. Çalışmamızın konusu olan din değiştirme müslüman asıllı Arnavutların kendi dinlerinden uzaklaşarak Hristiyan olmalarını içermektedir

Araştırmamızda öncelikli olarak Yugoslavya dönemi ve 1999 yılından sonra NATO ve UNMIK’in Kosova’ya girmesi ve onlarla birlikte çok sayıda yabancı derneğin de Kosova’ya yerleşmesi ile ortaya çıkan bir olgu olan din değiştirmeler tahlil edilecektir.

Bilindiği üzere Kosova toplumunun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır; bunun yanı sıra farklı dinlere mensup vatandaşlar da yaşamaktadır. Savaş sonrası dönemde Kosova dışından gelen Katolik, Protestan ve Evanjelist misyonerlerin yaptıkları faaliyetlerle ortaya çıkan din değiştirme vakaları da tespit etmiş bulunmaktayız.

Bu çalışmada din değiştirme ile ilgili konuları ve din değiştirmeye neden olan faktörleri incelemeyi hedeflemekteyiz. Yaptığımız bu araştırmada, din değiştirme sürecinde etkili olan faktörlerin ve din değiştirme sonrasında kişide meydana gelen değişimlerin tespit edilmesiyle Kosova’lı Arnavut halkının aile ve sosyo-kültürel yapısını, toplumsal ilişki biçimlerini, dini kimlik gelişimini ve dini sosyalleşme ile ilgili sorunları hakkında da önemli verilerin elde edilmesi sağlanmış olacaktır.

II. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Kosova’da genel olarak din değiştirme konusunda özel olarak da İslama karşı yapılan propagandaların sebep olduğu sosyal ve psikolojik değişiklikleri ortaya koyabilmektir. Kosova bölgesinde geçmişte ve günümüzde konu ile ilgili gerçek bilgileri tespit etmek ve bu konuda araştırma yapmak isteyecek olan araştırmacılara yol gösterici bir rehber olma gayreti araştırmanın hedefleri arasındadır.

Zira bilimsel bir araştırma, bilginin bulunması, geliştirilmesi ve gerçeğe uygun olup olmadığının kontrol edilmesi için harcanan çabadır.¹ Çalışmamız bu bilimsel çabayı ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmamızın diğer bir amacı da Kosova’da din değiştirmiş kişileri din değiştirmeye sevk eden psiko-sosyal motifleri ortaya çıkarabilmek ve bunların ışığında din değiştirme olgusunu yorumlamaya çalışmaktır. Özellikle bireylerin önceki dinine ait bilgi, inanç ve uygulamaları nasıl olduğu, çocuklukta kendisine öğretilen inançlarla ilgili şüphe duyup duymadığı, şüphe dönemi geçirmiş ise, hangi konularda olduğu ve ne zaman başladığını tespit etmeye çalışmaktayız. Ayrıca din değiştirme konusunda kişinin başından geçen özel bir olayın etkisinin bulunup bulunmadığı, bu kararı vermek için herhangi bir baskı ve zorlamanın yapıp yapılmadığı, bireyin yeni hayata uyumunun kolay olup olmadığı, din değiştirmeden önce inanç yönünden bir huzursuzluğu var idi ise din değiştirdikten sonra huzura kavuşup kavuşmadığı hususunda veriler toplayıp değerlendirmeye çalışmak araştırmamızın amaçları içindedir.

Sırp’ların slavlaştırmak ve ortodokslaştırmak politikası² ile birlikte 1999 savaşıdan sonra dışarıdan gelen derneklerin Katolikleştirmek amacıyla birçok sosyo-kültürel faaliyetler yaparak gençlerin ahlaki değerlerinden, örf ve adetlerinden uzaklaştırmaya çalıştığı görülmüştür. Kosova’daki var olan geleneksel hoşgörü ortamını bozmak isteyen misyonerlerin rolünü ortaya çıkarmak diğer bir amacımızdır.

III. Araştırmanın Önemi

Kosova, misyoner gruplarının hedefi haline gelmiş bir ülke konumundadır. Misyonerlerin bu bölgedeki faaliyetlerinin temel amacının mevcut toplumun dini kimliğini değiştirmek mi yoksa yardım etmek mi olduğunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmayı hedeflemesi araştırmamızın önemini artırmaktadır. Konu ile ilgili olanlara bilgi sağlama yönünde önemli bir katkı olması açısından da önemli olduğunu düşünmekteyiz.

¹ Suat Cebeci, **Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri**, Alfa Yay, 1. Basım, İstanbul 1997, s. 2; Zeki Arslantürk, **Araştırma Metod Ve Teknikleri**, Çamlıca Yay., 7. Basım İstanbul 2008, s. 39.

² Muhamet Pirraku, **Jo Katedrale Ne Emer Te Shqiptaris Se Imagjinuar, (No To The Cathedral In The Name Of Imagined Albanianism)**, İkinci baskı, PrishtineYay-2003, s., 9.

Komünist dönemde konu ile ilgili kayıt altına alınan pekçok arşiv belgesinin kaybolduğundan dolayıyı yaşananları tam olarak ortaya koymak mümkün değildir.Fakat burada bu gerçekliği tespit etmek ve böyle bir kaydın mevcudiyetini tespit etmek ayrı bir öneme sahiptir.

IV. Araştırmanın Yöntemi

Din psikolojisinin hedefi, dini yaşayışın psikolojik tarafını anlamak ve dinin fertteki görünümelerini incelemektedir. Bu incelemeyi yaparken de bilimsel yöntemleri kullanmayı hedefler. Zira bilimsel bir çalışmada esas olan bilginin hangi yolla alındığıdır³. Metod, bilgiyi elde ederken takip edilen yoldur. Dolayısıyla biz araştırmamızda mülakat yöntemini kullanmayı uygun bulduk.

Bu çalışmayı yaparken, çeşitli kaynaklardan, arşiv belgelerinden, internet sitelerinden, gazetelerden ve birebir din değiştiren kişilerle yapılan görüşmelerden yola çıktık.

Kosova'nın Prishtine, Gjiilan, Gjakova gibi şehirlerinde yaşayan Müslüman vatandaşlar arasında gerçekleşen irtidat hadiselerinin hangi koşul ve şartlarda meydana geldiğini ve hangi sosyal ve psikolojik sonuçlara yol açtığını tespit etmek ancak bilimsel metod ve tekniklerle elde edilirse bir değeri olacaktır.

V. Araştırma ile İlgili Temel Çalışmalar

Din değiştirme kişinin hayatında tecrübe edebileceği en derin ve karmaşık olaylardan biridir ve kişi onunla bütün hayatını değiştirebilir. Bunun için sosyal bilimlerin her türlü alanlarında bu olay daima tartışılan bir konu olmuştur.Din değiştirme pekçok araştırmaya konu olmuş, bu çerçevede çok değerli çalışmalar yapılmış ve eserler ortaya konmuştur. Biz bu çalışmamızda istifade ettiğimiz temel eserleri iki gruba ayırarak onları kısaca tanıtmaya çalışacağız.

A. BatıdaYapılan Çalışmalar

Amerikalı psikolog Lewis Rambo tarafından 1982 yılında gerçekleşen 13 sayfalık bibliyografik çalışmaya göre, psikolog, sosyolog, ilahiyatçılar ve tarihçiler

³ Walter Huston Clark, **The Psychology of Relegion**, New Yok 1958 p. 31; Akt: Hüseyin Peker, Din Değiştirmede Psiko Sosyolojik Etkenler, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1979, s., 5.

arasında bu konu oldukça popüler olmuştur.⁴ Bu makalede baştan beri sıralanan başlıklar, din değiştirme (veya dini değişim) fenomeni ile ilgili pek çok yaklaşım ve teorilerin var olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Din psikolojisinin kurucu babalarından biri olarak kabul edilen William James'in Dini Tecrübenin Çeşitliliği (The Varieties of Religious Experience) isimli eseri, aslında “*doğal din*” başlığıyla sunduğu konferanslar dizisinden oluşmaktadır.

James bu eserinde conversion hadisesini incelemiştir. James ile birlikte bu dönemde Edwin Starbuck, Gorge Coe, James Leuba ve George Stratton gibi öncüler de bu disiplinin gelişmesi yolunda önemli katkılarda bulunmuşlardır.⁵ Leuba çoğunlukla dini konuları tabii yollardan açıklamaya yönelmiş, conversion hadisesini Starbuck ile birlikte ilk araştırma konusu yapanlardan birisi olmuştur.⁶

B. Kosova’daYapılan Çalışmalar

Kosova’da din değiştirme ile ilgili derli toplu bir çalışma henüz yapılmamıştır. Fakat çeşitli dergilerde ve gazete köşelerinde konuyla ilgili bazı değerlendirmelere rastlanmaktadır. Prishtine Tarih Enstitüsü’nden Prof. Dr. Zekerija CANA: “**1912-1913 Yılları Arasında Arnavutları Zorla Ortodoks Dinine Çevirme Girişimleri**”, (*kthumi i shqiptareve me dhune ne fene ortodokse me: 1912 1913*) 1-2-3, Dituria islame NO: 63,1994, İslam dergisinde yayınlanmış bilimsel bir çalışma; aynı dergide başka bir çalışma da Qemajl Morina tarafından yapılmıştır:“**Din Değiştirme Bizi Nereye Götürür**”; Prishtine Albanoloji Enstitüsü, Hysen Matoshi,“**Etnik Değiştirme Olarak Arnavutlarda Din Değiştirme Olayı**”, Epoka e re gazetesi 26 ağustos 2011; “**Sırp Ortodoks Kilisesinin Üç Kanıtı**” aynı gazete 24 ağustos,2011; İkinci kanıt: “**Sırp Papazları Savaş Melekleri**” aynı gazete 25 ağustos 2011; Üçüncü kanıt: “**Yakılmış Arnavut(kosova) Toprağı –Sırp Bağımsız Toprağı**” aynı gazete 27 ağustos 2011,“**Arnavutlar, Dert Bir Patriğin Gözünde**” aynı gazete 29 ağustos 2011,“**Pavlenin Raporları**” aynı gazete 31 ağustos 2011, Porf Dr. Muhamet Pirraku

⁴ Lewis. R. Rambo, **Understanding Religious Conversion**, New Haven 1993, s. 146-159.

⁵ William James, **An Experience Based Approach in Psychokogy of Religion** (1842-1910) ve **Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım**. Çev: Ali Ayten, İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt: 19, sayı: 3, 2006, s., 457-464, İSSN 1300-0373, TEK-DAV.

⁶ Neda Armaner, **Din Psikolojisine Giriş I**, Ayyıldız Matbaası, C-I, Ankara 1980, s., 18.

“Katedrale Hayır” Prishtine 2003 ikinci baskı, Mexhit Yvejsi: **“Neden İslamı Kabul Ettik”**, Emili Bramlit Arnavutça çeviri, Tetove 1414\1994, (Gerçek olaylar) Prishtine 2004, Biblioteka kombtare dhe univesritare e Kosoves. (Kosova milli ve üniversite kütüphanesi), Shan Zefi **“İslamizımı i shqiptareve gjate shekujve XV–XX”**, **“Asıllar boyu Arnavutların İslamlaşması”**, Drita Prizren 2000, Fehim Dragusha, **“Hiç Bir Tehdit Bizi Geri Döndüremez”** Arnavutça (Asnje kercenim s’mund te na kthej mbrapa), Ajni Sinani, **“Balkanlarda Misiyonerlik Kurumu”** bir dergide yazmıştır, **“The Economist”** Gazetesi Kosova din değiştirme ile ilgili yazılar yayınlamıştır.

C. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar:

Türkiye’de Din değiştirme ile ilgili bazı Doktora Tezleri ve eserler bulunmaktadır.

Hüseyin Peker tarafından **“Din Değiştirmede Psiko-Sosyolojik Etkenler** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1979 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde gerçekleştirildi ve bu alanda öncü sayılabilecek bir çalışmadır. Bunun yanında Ali Osman Kurt, **“Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Din Değiştirme”**, Gökkubbe Yay, İstanbul, 2004; Ali KÖSE, **Neden İslam’ı Seçiyorlar**, TDV Yay, İstanbul 1997; Ali Köse, **İhtida**, DİA, XXI, İstanbul; Celal Çayır, **Türkiye’de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin-Psiko-Sosyal Etkenleri**, Bursa, 2008, (Basılmamış Doktora Tezi), bu alanda yapılmış önemli çalışmalardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. DİN DEĞİŞTİRME VE DİNİ DÖNÜŞÜM KAVRAMLARI

A. Batı Dillerinde Din Değiştirme ve Dini Dönüşüm: Conversion

Batılı kaynaklarda din değiştirme anlamında kullanılan ‘apostasy’ kavramı, terim anlamı itibarıyla farklılık arz etmektedir. Üstelik din değiştirme olayı, her dinin kendi literatürü içinde farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Bu ayrıntıyı sonraki satırlara bırakarak ‘apostasy’ kavramına dönelim. Söz konusu kavramın, “bir kişinin veya topluluğun, inancını değiştirip başka bir inanca bağlanması ve onun kurallarına göre yaşaması” anlamına geldiği söylenebilir.⁷

Batı dillerinde, din değiştirme anlamında kullanılan “conversion” kelimesi, sadece dinler arası değişimi değil, psikolojide, politik, estetik, sosyal fikirlerde ve dini inançlarda fikir değiştirme, dönme ve dönüş gibi çok geniş anlamlara sahiptir.⁸

Psikolojik bakış açısıyla dini değişim ve din değiştirme (conversion), “zihni bir sentezin parçalanması ve yerine başkasının konması”, “bir kişilik değişimi, benlik devrimi ve kişiliğin yeniden kuruluşu”dur.⁹

Batı literatüründe genelde “religious conversion”, Türkçede “hidayete erme” veya “ihtida” kelimeleriyle ifade edilen “din değiştirme” veya “dini değişim” kavramı geniş bir sahayı içine alır. Arapçada bu kavram “er-riddetu” kelimesiyle karşılık bulur ve dinden çıkmayı ifade eder.¹⁰

⁷ Ali Osman Kurt, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da **Din Değiştirme**, Gökkuşbu Yay, İstanbul, 2004, s., 25

⁸ Antonie Vergote, **Psychology of Religieuse**, s. 232; Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, İstanbul 2008, Çamlıca Yay, s., 201.

⁹ William James, **D. Experience Religieuse** (çev: F. Abauzit), Paris 1908, s. 160, 207, Vergote, a.g.e, s. 232, Berguer, a.g.e, s. 49 vd, Mendousse, a.g.e, 209, Maurici De besse, L’Adolesence, Paris 1973, s. 113-114. Edited: Hayati Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, Dem Yay, İstanbul 2009, s. 66.

¹⁰ Muhammad Rawwas Qal’aji, Hamid Sadiq Qunaibi, **Mu’jam Lugat al-Fuqaha**, (Dictionary of Islamic Legal Terminology) Arabic-English, Daran-Nafaes, s., 221.

Din değiştirme olayı, Batı dillerinde genelde ‘conversion’ kelimeleriyle karşılanır.¹¹ Latince, “convertere”¹², kelimesinden türeyen bu “conversion” kavramı, “mensubu bulunduğu dinin kendisine yüklediği yükümlükleri yerine getirmeyen bir kimsenin bu tavrından vazgeçmesi”; kendisini ‘inançsız’ olarak niteleyen bir kişinin kendi toplumunun dini kurallarını kabul ederek dindarlaşması veya bir dini reddederek bir başka dine inanması anlamlarına gelir.¹³

İşlam kültüründe, kişinin dini inançlarından meydana gelen bu değişme ve gelişme, tövbe, hidayet, ihtida gibi kelimelerle ifade edilmiştir.¹⁴ İhtida sözlükte ‘doğru yolu bulmak, yol göstermek’ manalarına gelen Arapça hüda (hedy, hidayet) kökünden türemiş olup “gerçeğe ulaşmak, doğru yola bulmak” demektir. Tam olarak, inançsız iken veya başka bir dine mensupken İşlam dinini benimsemeyi ifade eder. İhtida eden kimse ‘Mühtedi’ adı verilir.¹⁵

Gerçekten de Allport’un vurguladığı gibi, Din Psikolojisinde “conversion” çok incelenen bir konu olmuştur.¹⁶ Çünkü conversion, hem inanç hem de davranış değişikliği için kullanılabilen bir kavramdır. Hıristiyan, Müşlüman ve Yahudilikte kişisel dini inanç ve davranıştaki radikal değişimi ifade etmek için kullanıldığı gibi, toplumsal davranış değişikliği için de kullanılmaktadır. Aslında “Conversion” (Din Değiştirme, Dini değişim) kavramının kullanımında semantik bir karmaşa da söz konusudur. Conversion üzerine ilk bilimsel araştırmaları yapan W. James’e göre

¹¹ İşlam düşüncesinde, İngilizce ‘**conversion**’ kelimesinin karşılığı olan bir kelime yoktur. şüphesiz, diğer dinlere mensup olanlar ve ateistler Müşlüman olmakta, zaman zaman da Müşlümanlar diğer dinlere geçmektedirler, fakat bu olayların hepsini kapsayan İşlami bir terim yoktur. İşlam kültürü, İşlamiyet’e girme ile İşlam’dan diğerine geçme arasında kesin bir ayırım yapar. Evvelki için ihtida, sonraki için irtidat kavramı kullanılır, bkz; Dudley, a.g.m, s. 22. M. Watt, **Conversion in Islam at the Time of the Prophet**, Early Islam, Oxford 1990, s., 34-42; a.g.m, s., 321.

¹² Zekeria Cana, **Gjenocidi i Malit te Zi mbi Popullin Shqiptar 1912-1913**, Dokumente, Prishtine Yay 1997, s., 16.

¹³ Ali Köse, **Neden İşlam’ı Seçiyorlar**, TDV Yay, İstanbul 1997, s., 5.

¹⁴ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, TDV Yay, Ankara, 2001, s., 290.

¹⁵ Ali Köse, **İhtida**, DİA, XXI, İstanbul, s., 554.

¹⁶ Gordon W. Allport, **The Individual and His Religion**, New York 1950, s, 37, (Edited): Huan Choul Kim, **Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı**, İstanbul 2003, s., 36.

conversion, ‘bunalan, bilinçli bir şekilde yanlış, aşağı ve mutsuz’ benliğin bütünlenen, bilinçli bir şekilde doğru, üstün ve mutlu’ya dönüşmesini içeren bir terimdir.¹⁷

Aslında conversion, mutsuzluktan mutluluğa veya günahtan sevaba geçmeden ziyade, kişinin bir dünya görüşünden diğerine geçmesini de kapsar. Yani, conversion kişisel duygu ve tarzlara mahsus olmaktan ziyade kişisel değişimdeki bütünü kapsar. Böylece bu değişimi de içine alarak, Psikolojide conversion kavramı, genellikle sosyal ya da estetik alanda ‘kanaat değişikliğini belirtmek için kullanılmaktadır’. Psikolojik bir terim olarak conversion, tam bir değişmeyi ve bir inanç sisteminden diğerine geçmeyi ifade eder.¹⁸

Bu kavram gerçek anlamında bir inanç sisteminden diğerine geçiş tecrübesini tanımlamak için kullanılması gerekirken din psikolojisi ve din sosyolojisi literatüründe çoğu defa kişinin halen mensup olduğu inanca yakın bir inanç sistemine geçişi (aynı din içerisinde bulunan bir başka mezhebe geçme gibi) veya ismen mensup olduğu dine kendisini tam anlamıyla adanması anlamında da kullanılmaktadır.¹⁹

Bir dinden diğerine geçen kişinin tecrübesinin, kelimenin diğer anlamlardaki kullanımını kapsayan tecrübelerden çok daha farklı olabileceği bir gerçek iken bu karmaşa, kullanımında hala devam etmektedir.²⁰

‘Conversion’ kelimesi ile ilgili bir başka karmaşanın bir dini gelenekten başka bir dini geleneğe geçiş tecrübesiyle, bağlı olduğu dini gelenekteki değişim ve dönüşümün aynı kelime ile ifade edilmesinden kaynaklandığını görürüz. Sosyal bilimciler, bu iki fenomen arasındaki kavram karmaşasını ortadan kaldırmak için, bir dinden başka bir dine geçiş tecrübesi için “commitment” kelimesini, aynı din içindeki

¹⁷ Bk.W.James, **The Varieties of Religious Experience**, London 1982-1902, s., 189.

¹⁸ Hüseyin Peker, **Din Değiştirme Psiko-Sosyolojik Etkenler** (Basılmamış Doktora tezi), AÜİF, Ankara 1979, s., 10.

¹⁹ Hibert Paul G, **Conversion in Hinduism and Buddhism**, Edited by H.Newton Malony and Samuel Southard in Handbook of Religious Conversion, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1992, s., 9, Akt: Celal Çayır, **Türkiyede Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin-Psiko-Sosyal Etkenleri**, Bursa, 2008, (Basılmamış DoktoraTezi), s., 22.

²⁰ Ali Köse, a.g.e., 5.

dini değişim ve dönüşümü ifade etmek için ise “conversion” kelimesini kullanma yoluna gitmişlerdir.²¹

Din değiştirme olayını psikolojik yönden inceleyen araştırmalar genelde dört ana grupta toplanabilir.²² Birincisi, Freud’un “Religious Experience”²³ adlı makalesinden esinlenerek yola çıkan psikanalitik yaklaşımdır. Bu akımı takip eden psikologların çoğu, içsel duygusal unsurlar, özellikle kişinin anne-baba ile ilişkilerini (özdeşleşme veya isyan gibi) merkeze alarak din değiştirmenin karmaşık faktörlerini aydınlatmaya çalışır. İkincisi, din değiştiren kişinin o andaki çevresine dikkat eden ‘davranışçı’ yaklaşımdır.

Üçüncüsü, William James’in The Varieties of Religious Experience adlı eseri ile başlayan ‘hümanistik’ psikologlarla temsil edilen yaklaşımdır. Din değiştirmenin, kişideki ‘kendini gerçekleştirme (self realization, fulfillment)’ye etkisi olduğunu vurgular.

Dördüncüsü ise yukarıda sıralanan üç yaklaşımı içeren eklektik bir yaklaşımdır. Kısacası, psikanalitik yaklaşım din değiştirmenin ‘duygusal faktörünü, vurgularken davranışçılık ‘çevre faktörü’nü, hümanistik yaklaşım ‘din değiştirmenin olumlu kaynağı, etkisi ve devamını, eklektik yaklaşım ise ‘zihinsel ve sosyal faktör’ü vurgulamaktadır.

B. İslam Kültüründe Din Değiştirme: “İhtida ve İrtidat”

Din değiştirme, Türkçe’de bir dinden başka bir dine geçmek demektir. İslam kültüründe ‘ihtida’ ve ‘irtidat’ kavramlarını da içerisine alır.²⁴ İslam literatüründe din değiştirme (İslam dininden ayrılma) anlamında kullanılan iki kavram vardır: “Ridde” ve “irtidat”²⁵. Kur’an-ı Kerim’de söz konusu kavramlar dışında, din değiştirme veya dinsizlik anlamlarına gelen başka kelime ve ifadeler de yer almaktadır: ‘İmandan sonra

²¹ Staples, C. L. & Mauss, A. L, **Conversion or Commitment?** A Reassessment of Snow Machalek Approach to the Psychology of Conversion, s., 133-145.

²² Lewiss R. Rambo, **Understanding Religious Convesrion**, a.g.m, s. 161-162. Akt: Hoan Choul Kim, a.g.e, s., 39.

²³ Sigmund Freud, **A Religious Experience**, The Standart Edition of the Complete Psychological Work of. S. Freud, (edit): James Stracey, XXI, 1961/1928, s., 169-172.

²⁴ Peker, a.g.e, s., 201.

²⁵ Kurt, a.g.e, s., 47

küfre dönmek’ (Nahl 16:106) ‘imanı küfürle değiştirmek’ (Bakara 2:108), ‘kendisine doğru yol belli olduktan sonra peygambere karşı çıkıp müminlerin yolundan başka bir yol tutmak’, (Nisa 4:115) iman edip sonra küfre dönmek bundan bazılarıdır (Nisa 4:137).

İrtidat, sözlükte genel anlamıyla bir kişinin ilerlediği yoldan gerisinin geriye dönmesini ifade etmek için kullanılmıştır. Ridde ise, İslam dinini terk etme anlamında terimlenmiş bir kelimedir.²⁶

İslam kültüründe, kişinin dini inançlarında meydana gelen bu değişme ve gelişme tövbe, hidayet, ihtida gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Tövbe ve hidayet; dindışı, günahkar, samimiyetsiz ve yüzeysel bir dini hayat tarzının terk edilerek, bütünüyle dini bir yola girilmesi durumunu belirten kavramlardır.

İhtida başka bir dine mensup, putperest ya da dinsiz bir kimsenin İslam’a bağlanması ve hayatına buna göre düzen vermesi durumudur. Kişide dini hayatı benimseme ve kendini ona uydurma yönünde bir gelişme olarak ele aldığımızda birinci grup olaylara “dine dönüş”; ikinci grup olaylara ise “din değiştirme” demek uygun gözükmektedir. Ayrıca, bağlı bulunduğu dini reddetme, dinsiz ya da bir başka dinin mensubu olma durumu “irtidat” olarak adlandırılır.²⁷

Kur’an-ı Kerim’e göre, İslam dininden dönenlerin öte dünyada şiddetle cezalandırılacağı belirtilir (Bakara, 2/217; Ali İmran, 3/87-9; 106-107; Nisa,4/89, 115). İslam Fıkhiında dinden dönen bir Müslüman’ın, Hıristiyanlık ya da Yahudiliğe ve başka dinlere girmesi veya din tanımaz olması ile İslamiyet dışındaki diğer inanç sistemlerini kabul etmesi müsavî tutulmuştur.²⁸

Kur’an-ı Kerim’de hidayet ve ihtida, doğru yola erişmek, hak yoluna ulaşmak manalarına gelir. Fatiha suresinin 5. ayetinde hidayet “*bizi doğru yola eriştir*”(Fatiha, 1/5) diye geçmektedir.

²⁶ Rağib el-İsfahani, **Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü**, Çeviren ve Notlandıran Yusuf Türker, Pınar Yay, 2007, İstanbul, s., 609.

²⁷ Hökelekli., a.g.e, s., 290, 291.

²⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye, Kamusu**, İstanbul, 1969, NO: 14, C. IV, Bilmen Yay, s., 5.

İslam Peygamberi Hz.Muhammed'in de "bir kişinin hidayete ermesine vesile olmak büyük bir servete kavuşmaktan daha hayırlıdır" hadisinde²⁹, ihtida teşvik edilen bir olgu olarak karşımıza çıkar.

Kur'an-ı Kerim ihtida kavramını 'dine giriş'olarak da tarif etmektedir: "İnsanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini (yed'hulune) gördüğün zaman" (Nasr, 110/2) Diğer bir genel tarifte ise "değişim"(gayyere) kelimesini kullanmaktadır. "Bir millet kendi durumlarını değiştirmedikçe (gayyere) Allah onların durumlarını değiştirmez." (Ra'd, 13/11-12).

Bundan başka ayetler genel olarak ihtidayı değil de, ihtidanın bazı özelliklerini tanımlamaktadır. "Size azap gelip çatmadan Rabb'inize dönün, O'na teslim olun" (Zümer, 39/54) ayetinde görüldüğü gibi "Allah'a teslim olmak", 'İslam' kelime olarak 'teslim olmak' demektir; Arapça'da aynı kökten gelen 'esleme' ve 'istesleme', 'müslüman' olmanın davranış boyutu olarak kullanılmaktadır.

Bu yüzden Müslüman, teslim olan ve peygamberlerin emrine teslim olduğunu söyleyen kişi anlamına gelir.³⁰ 'İslam' kelimesi, aynı zamanda, "İslam olduktan sonra inkar ettiler" (Tevbe,9/74) ayetinde görüldüğü gibi 'din değiştirme' anlamında da kullanılmaktadır.

Bunun yanında Tevbe süresi 5. ve 11. ayetinde tarif edilen 'tevbe' kavramıyla birlikte ihtida süreci başlar. Bu iki kavram putlardan veya inançsızlıktan tek olan Allah'a dönenleri tarif eder.³¹

Müslümanların hidayet ve ihtida anlayışındaki diğer bir önemli kavram ise 'İman'dır. Kur'an-ı Kerim'de Allah "tevbe eden ve iman eden'leri affedeceği bildirilmektedir.³²

²⁹ Buhari , Cihad, s., 102.

³⁰ W. M.Brinner, **Conversion**, The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World , I, New York 1995, 318. Akt. Hoan Choul Kim, Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı, İstanbul 2001, a.g.e, s., 16.

³¹ W. J.Dudley, **Conversion to Islam**, Hadbook of Religious Conversion, (ed) H, Newton Malony & Samuel Southard, Alabama 1992, s., 26.

³² Dudley, a.g.m, s. 28, Akt: Kim, a.g.e, İstanbul 2001, s., 34.

Görüldüğü gibi ‘teslim’, ‘iman’ ve ‘islam’ kelimesi, günahkarlıktan, inançsızlıktan ve şeytandan ‘dönüş’olan bağlılığın değişimine işaret etmektedir. Bu, içteki değişim arttıkça ‘İslam’ın dışı doğru ifadesi olan ‘şehadet’i seslendirir. İslam’da ihtidanın tek şartı, kelime-i şahadet getirerek Allah’ın birliğini ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul etmektir.

Hiz. Muhammed’in ölümünden sonra Arabistan’ın çeşitli yerlerinde bazı irtidat ve irtica hareketleri görüldü. Bu kimselerden bir kısmı mürtet, bir kısmı da mürteci idi. İrtidat edenler, Esved-i Ansi bakiyesi ile Tüheyla, Selma ve Secah’ın etrafında toplanan kimselerdi. İrtica edenler ise, Müslüman kalmak şartıyla, “namaz kılarız ama zekat vermeyiz” gibi sözler söyleyip bazı dini vecibeleri yerine getirmek istemeyen kimselerdi. Mekke ve Medine’de irtidat olayı olmadığı gibi, Taifteki Sakif kabilesi içerisinde de böyle bir hadise görülmedi; fakat başka yerlerdeki bazı kabilelerin kimi kısmen kimi de tamamen irtidat veya irtica etti.³³

İslam dininde din değiştirme suçu ve bununla ilgili hükümlerinin referansları, Kur’an-ı Kerim, Hiz. Muhammed’in hadisleri ve dört Halife devrindeki yorum ve tatbikattır. Bunlara sonraki yüzyıllarda İslam dünyasında bu tür olaylar hakkında verilen hukuki hükümlere temel oluşturan dört mezhep imamının içtihatlarını da ilave etmek gerekmektedir.³⁴

Fakat, İslam dininde, Müslüman olma eylemi Hristiyanlık’ta olduğu gibi değildir. Mesela, İslami şahadette Hristiyanlık’taki gibi simgesel bir tören yoktur. Çünkü İslam’a girme, Allah’a ve O’nun iradesine teslim olma ve boyun eğmenin gerektirdiği davranışları yapmak demektir. Bu aynı zamanda ‘fıtrat’a dönüşü de içine alır. İslamiyet’in ‘fitrat’ anlayışı, insanın doğuştan Allah’ı tanıma kabiliyetine sahip olduğuna işaret eder. Buna göre ihtida eden kimse fitratını hatırlamış ve ona dönmüştür. Dinden dönenlerin, “Bütün amellerinin dünyada ve ahirette boşa gideceği ve onların ahirette şiddetle cezalandırılacağına” dair bir ayet bulunmaktadır (Bakara,2/217). Din

³³ Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi**, Ankara 2006 Yay. Ankara Okulu: 97, s., 418.

³⁴ Ali Osman Kurt, **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Din Değiştirme**, Gökkuşbu Yay, İstanbul, 2004, s., 157.

değiştiren kişinin dünyada cezalandırılması, “din değiştirenlerin öldürün!”³⁵ hadisine dayandırılır.

Hanefi mezhebine göre, mürtedle ilgili rivayet edilen bu hadisin, din değiştirenlerin ahrette cezalandıracağı belirten ayetlere ek bir hüküm getirdiği kabul edilmiştir.³⁶ İslam hukukçuları, bu hadisin hangi maksatla söylendiğinin arka planını ve bu konuda yapılan uygulamaların iyi analiz edilmesi gerektiğini belirtirler.³⁷

II. DİNDEĞİŞTİRME – KİŞİLİK İLİŞKİSİ

Din değiştirme hadisesi, psikolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmesinden bu yana sıklıkla ele alınan konulardan biri olmuştur. Din psikolojisi kitaplarında ruhsal dönüşüm kavramı (spiritual transformation), dini dönüşüm tecrübesini ifade etmek için kullanılmıştır. İster ani, ister yavaş yavaş din değiştirme olsun, yaşanan her iki ruhsal dönüşüm de kalıcı olarak gerçekleşir ve bireyi bütün yönleriyle etkiler. Bugüne kadar ruhsal dönüşümün kişilik veya benlik üzerindeki etkisini ele alan pek çok bilimsel araştırma yapılmıştır.³⁸

İlk olarak, insanın kişiliği (personality) önceden belirlenmiş adımlar uyarınca gelişir. Bu adımlar, büyüyen insanın giderek genişleyen bir toplumsal çevreye doğru itilme, onun bilincine varma ve onunla karşılıklı ilişkiye girme konusundaki yatkınlığı önceden belirlenmiştir. Rubin’e göre, kişiliğin değişmezliğine ilişkin görüşler geçmiş yüzyıllarda psikolojik bir “dogma” olarak kabul edilmiştir. 1970’lerden sonra ise bu geleneksel görüş eskimeye başlamıştır. Kişiliğin sadece çocuklukta değil, hayat boyunca değişimini sürdürdüğü görüşü Jungve Erikson’un teorilerinden destek olarak pek çok taraftar bulmuştur.³⁹

³⁵ Buhari Cihad,149 (VI \21), Ebu Davud, Hudud 1, (II\530).

³⁶ Semarkandi , **Mizanu’l-Usul**, Katar, 1993, s., 455-556.

³⁷ Ahmed Naim, **Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi**, Ankara 1984, I, 181, s., 25.

³⁸ Bkz. Emmons, Robert A. & Paloutizian , Raymond F, s. 121, Akt: Çayır, a.g.t, s., 27.

³⁹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din** , Dem Yay, Mart 2004, s., 83.

Jung, kişilik gelişiminin çocukluk ve gençlik çağının ötesinde yaşlılık dönemi de kapsadığını ileri süren yirminci yüzyıldaki birkaç psikiyatristten biridir ve bunu bireyleşme (individuation) olarak adlandırmıştır.⁴⁰

Din değiştirmede önemli faktörlerden biri de din değiştirmeye aday kişiyle yeni dinin temsilcileri arasındaki müspet ilişkilerdir. Kendi dini konusunda tereddütleri ve soru işaretleri olan kişi zamanla ilgi duyduğu ya da yeni tanıştığı dinle ve mensuplarıyla dini bazı etkileşimlere girebilir. Fakat böyle olmakla birlikte kişinin kendi dinini sorgular bir düşünce yapısına sahip olması gerekir. Şayet kişi yeni bir din arayışı içinde değilse veya mensup olduğu dine sıkı sıkıya bağlı ise din değiştirmek için gerekli vasat da oluşmayacaktır.⁴¹

Lofland ve Stark Din değiştirmede bir potansiyele sahip olan kişinin başlangıçta şiddetli bir gerginlik yaşaması gerektiğini belirtir. Bu konuda farklı bir bakış açısı da (sosyal network) ‘sosyal ağ’ dır. Bu anlayış, din değiştirecek kişiyle yeni din mensuplarının arasındaki bağların yaşanacak değişimde etkin olduğunu savunur. Birinci anlayış dini grupların kişileri ödüllendirildiklerini ve yaşadıkları sıkıntıyı (gerilimi) hafiflettiğini savunurken ikinci görüş grupla kişi arasında sosyal etkileşimin etkin olduğunu iddia eder.⁴²

W. James, Leuba ve Coe gibi psikologlarının dahil olduğu klasik paradigma, din değiştirmenin kişide meydana gelen radikal değişim, anilik, pasiflik ve kriz gibi bireysel faktörler sonucu meydana geldiği görüşünü savunmuşlardır.⁴³

Din ile kişilik arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Psikologlar, kişilikle bağlantısı olan kişinin iç dünyası ve çevresi ile ilişkisi üzerinde dururlar. Onlara göre dinin insan benliğine yaptığı etki diğer etkilerden daha kuvvetlidir.

⁴⁰ A.g.e. s., 84.

⁴¹ Ali Köse, **Pse e Pranova İslamin**, Anglez Moshash Te Ndryshme Flasin Per Pervojen E Tyre Te Konvertimit, Çeviri İngilizceden Arnavutça (Ejup Ramadani): **Conversion to İslam**, Koha Yay-Prishtine, s., 154.

⁴² Ali Köse, **Neden İslam’ı Seçiyorlar**, a.g.e. s., 87.

⁴³ Pehr Granqvist, **Attachment Theory and Religious Conversions**, A Review and A Resulation of The Classic and Contemporary Paradigm Chasm, Review of Religious Research, 2003, vol. 45: 2, s., 26-27.

Din, insanı her yönüyle çepeçevre kuşatır. Hayatı anlama, insanlar arasındaki münasabetleri düzenleme ve diğer birçok yönden hayata nüfuz eder.⁴⁴ Kişiliğin özel bir yanını oluşturan dindarlık , duygu,düşünce ve davranışlara yaptığı etki bakımından insanın hem iç hem dış dünyasında etkili olur.

Kişiliğin önemli bir unsuru olan dindarlık, hakiki bir kişilikte olması gereken özellikleri kendisinde taşır ⁴⁵ ve kişilikte meydana gelen bu değişim ve dönüşümün, kişiliğin çeşitli yapıları ile ilişkisi söz konusudur.

İster bir dinden başka bir dine geçme tecrübesi, isterse daha önce dindar bir hayat yaşamayıp sonradan dine dönüş olgusu olsun dini dönüşüm açıklanırken, iki farklı düzeyde ele alındığını görürüz. Birinci yaklaşımda, din değiştirmeye götüren motivasyonel faktörler ele alınırken,ikinci yaklaşımda ise din değiştiren bireyin kişilik özellikleri, karakter yapısı ve bunların din değiştirme-dini dönüşüm arasındaki faal ilişkiler üzerinde durulmuştur.⁴⁶

W. James, din değiştirme tecrübesini yaşayan kişilerin biyografileri ve onlarla ilgili James toplamış olduğu kişisel dokümanlardan elde ettiği niteliksel verileri fenomenolojik ve tanımlayıcı bir yaklaşımla açıklama yoluna gitmiştir. James, bu tecrübeyi yaşayan kişilerin ‘hasta mizaçlı’ olduğunu belirtir. Bu kişilerin ‘dini melankoli, dengesizlik, bölünmüşlük anlamsızlık, ruh hastalığı (emotional alienation), aşırı korkma ve günahkarlık duygusu içinde olma’ gibi bazı karakteristik özelliklere sahip olduğunu dile getirir. W.James, bu tip hasta ruhlara örnek olarak Paul Tolstoy, Martin Luther ve değerlerini örnek olarak verir.⁴⁷

⁴⁴ Hayati Hökelekli , **Din Psikolojisi**, a.g.e, s., 137-140.

⁴⁵ Hayati Hökelekli, **Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü**, Diyanet İlmi Dergi, Ankara 1985, C. 21, s., 26-27.

⁴⁶ Jung, **Memories, Dreams, Reflections**, s.,7; Sambur, Spellman, Charles M.&Baskett, Glen D.&Byrne, Donn, “Manifest Anxiety as Contributing Factor in Religious Conversion”, Edit: H.Netwon Malony, Current Prespectives in The Psychology of Religion, s., 249.

⁴⁷ William James, **The Varieties of Religious Experience**, Routledge, London and New York, 2002, s., 88-89, 120, 128.

James'a göre, bu tür dini değişim tecrübesinde, hızlı bir iyileşmenin yanında benliğin uyumlu olarak dönüşümü gerçekleşir. Böylece, parçalanmış bir halde bulunan benlik bütünlüğe kavuşur ve kişi yeni bir birey olarak tekrar doğar.⁴⁸

Bu konuyla ilgisi olan diğer bir çalışma da, Clark tarafında yapılmıştır. Din değiştirmenin daha çok ani olarak gerçekleştiğini belirten Clark, din değiştirme tecrübesi yaşayan bu kişilerde depresyon, ahlaki bozukluk, ölüm korkusu, günahkarlık duygusu gibi faktörlerin önemli derecede etkili olduğunu tespit etmiştir.⁴⁹

İlk dönemlerde kişiliğin durağan, hiçbir zaman değişmeyen bir gerçeklik olduğu görüşü hakimdi ve bu görüşe göre, yaşa göre gelişme, cinsiyet özellikleri ve sosyo-kültürel şartların kişilik üzerine bir etkisinin olmadığı düşünülüyordu. Günümüzde ise kişiliğin bazı biyolojik özelliklerinin ve hayatın değişik dönemlerdeki birçok özelliğin değişmediği kabul edilmekle birlikte, yapılan araştırmalarda, kişilik yapısında yaş ve cinsiyete bağlı sosyal roller ve sosyo-tarihsel şartlara bağlı olarak bir takım değişmelerin olduğu veya kişiliği farklı bir biçimde yeniden şekillendirdiği tespit edilmektedir.⁵⁰

Ploutzian (1999)'ın beş büyük faktör modeliyle yaptığı araştırmasında dini farklılığın kısmen kişilik farklılıklarına da sebep olduğu sonucuna varmıştır. Kişilik değişiminin kısmi olmasındaki en önemli faktörün ergenlikteki (Costa & Mc Care\1994) kişiliğin temel özelliklerinin oturaklaşması olarak gösterilmiştir.⁵¹

Kişilik ve karakterin oluşumu, doğuştan getirilen ve sonradan kazanılan çok sayıda faktörün etkileşiminin bir sonucudur. Genel olarak iman ile kişilik arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

İnsanın doğuştan sahip olduğu özellikler onun kişiliğinin şekillenmesinde önemli katkısı olduğu gibi, yaşanan çevre şartlarının ve içselleştirilen dini inançların

⁴⁸ Bkz. Richardson., a.g.m, s., 174.

⁴⁹ Clark, W.H, **The Psychology of Religion**, New York, Macmillan, s. 213; Kildahl, a.g.m, s. 240.

⁵⁰ Soroglou, Vassilis, **Gençlerin Dinleri ve Kişilikleri**; Belçika'da Yapılan İncelemeler, (çev:Veysel Uysal), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19 (2000), s, 19-(2000), s., 125-126.

⁵¹ Raymond F Ploutzian, **Religious Conversion and Spiritual Transformation**, in Handbook of the Guilford Press, New York & london 2005, s., 332.

da önemli katkısı vardır.⁵² Eğitim, kültür, içinde yaşanılan toplum ve kişinin şahsiyet özellikleri kişiliğin oluşumunda önemli etkiye sahip olduğu gibi, dini kişiliğin oluşumunda da önemli etkisi söz konusudur.⁵³

Din ile kişilik ilişkisi karşılıklıdır. Kişi ancak karakterinin elverdiği ölçüde dindar olabilir. Başka bir deyişle, kişilerin şahsiyet ve karakter yapılarındaki farklılıklara göre dindarlıklarında yani dini duygu ve düşüncelerinde, dini tecrübelerinde farklılık olacaktır.⁵⁴

Kişilik yapısı ile din değiştirme tipi arasındaki ilişkiyi ele alan ilk çalışmalar 1800'lü yıllarda yapılmıştır. Ani veya kademli din değiştirmeyi araştıran ilk çalışma Starbuck (1897) tarafından yapılmıştır. Starbuck, her ne kadar kişilik özellikleri ile din değiştirme arasındaki ilişkiyi doğrudan araştırmayı hedeflenmişse de, araştırmaya katılanların verdiği cevaplar, din değiştirenlerin kişilik yapısı hakkında birtakım ipuçlar vermektedir. Bu araştırmaya katılanların 192'si, ani din değiştirme tecrübesi yaşadığını belirtirken, 237 kişi ise kademeli olarak din değiştirdiğini belirtmiştir.⁵⁵

Kişilik yapısı ile din değiştirme tipi arasındaki ilişki üzerine yapılan diğer bir çalışma da Coe tarafından gerçekleştirilmiştir. Coe, dini dönüşümle ilgili umut, beklenti (expectancy), isteğe bağlı olmayan yönelim (tendency to automatisms) ve telkine karşı pasif olma (passive suggestibility) olmak üzere üç faktör belirlemiştir.⁵⁶

Allport, dindarlığı “iç güdümlü” ve “dış güdümlü” dindarlık şeklinde tanımlar. Dini inanç ve uygulamalarıyla evlilik arasında önemli bir bağ vardır. Birçok araştırma, evlilik yoluyla gerçekleşen din değiştirmede bir eşin diğerini etkilemesinin önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Bir kişinin sosyal ilişkileri değişince onun bakış açısının da değişmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan din değiştirme süreci kişinin

⁵² Hökelekli, a.g.e, s., 187.

⁵³ İbrahim Gürses, **Dindarlık ile ilgili Tutumlar ve Otoriteriyen Kişilik İlişkisi**, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde), (Edit) Hayati Hökelekli, Ankara Okul Yay, Ankara 2002, s., 89-90.

⁵⁴ Veysel Uyusal, **Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, İFAV, İstanbul 1996, s., 85.

⁵⁵ Coe, G. A., **The Psychology of Religion**: University of Chicago Pres, Chicago 1917, Kildahl, Hohn P, **The Personalities of Sudden Religious Converts**, in Current Prespectives in the Psychology of religion, Edit.H.Newton Malony, Current Prespectives in The Psychology of Religion,William B berdmans Publishing Company,1997, s., 239.

⁵⁶ Bkz. Kildahl, a.g.m, s., 240.

kendisi için önemli olan kimselerin bakış açıları kabullenmesi sürecine dönüşebilir. Din değiştiren 15 kişiyle yapılan mülakatta bazılarının bir örgüt aracılığıyla bir kısmının da kendi isteği ile din değiştirdiği anlaşılmıştır.⁵⁷

III. DİN DEĞİŞTİRME TEORİLERİ

Din değiştirme veya dini dönüşüm konusu, 1900'lü yıllardan günümüze gelinceye kadar din psikolojisinin çalışma konularından birisi olmuştur. Sadece Din Psikolojisi değil birçok bilim adamı bu konuyu çeşitli yaklaşımlarla ele almıştır.⁵⁸

Din değiştiren kişiler, bu tecrübenin Tanrı'nın etkisi ile gerçekleştiğine dair bir takım açıklamalar yaparken, sosyal bilimciler ise bu fenomeni psikolojik ya da sosyolojik sebeplerle izah etmeye çalışmışlardır.⁵⁹

Din değiştiren kişiler, bu tecrübenin Tanrı'nın etkisi gerçekleştiğine dair birtakım açıklamalar yaparken, sosyal bilimciler ise, bu fenomeni psikolojik ya da sosyolojik sebeplerle izah etmeye çalışmışlardır. Psikoloji kaynaklarında din değiştirme konusunu ele alan her bir yaklaşım, belli bir psikoloji ekolüne mensuptur ve mensup olduğu ekolün bakış açısıyla konuyu ele almıştır.⁶⁰

Din değiştirme olayını Psikanalistler libidinal enerji ile açıklarken, Hümanist Psikologlar insanın kendini gerçekleştirmeyle izah etmiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda ise din değiştirme konusu 'yeniden sosyalleşme süreci' çerçevesinde, sosyolojik bakış açısı ile ele alınmıştır. Teologlar kişinin Tanrı ile olan ilişkileri

⁵⁷ Köse., a.g.e, s., 90.

⁵⁸ Starbuck, E.D., **Psychology of Religion**, New York, 1899; J. H. Leuba, A Psychological Study of Religion, New York, 1912; Pratt, J., The Religious Consciousness, New York: Macmillan, 1920; R. H. Thouless, An Introduction to the Psychology of Religion, Cambridge: Cambridge University Press, 1993; Hallahami and Argyle beniamin-Beit and Michel Argyle, The Psychology of Religious Behavior, Belief and Experience, Routledge, London and New York, 1997, s., 115.

⁵⁹ Marxh Heirich, Change of Heart : A test of Some Widely Held Theories about Religious Conversion, The American Jurnal of Sociology, Vol. 83 (3), 1977, s., 654.

⁶⁰ Starbuck, E. D., **Psychology of Religion**, New York, 1899; J. H. Leuba, A Psychological Study of Religion, New York, 1912; Pratt, J., The Religious Consciousness, New York: Macmillan, 1920; R. H. Thouless, An Introduction to the Psychology of Religion, Cambridge: Cambridge University Press, 1993; Hallahami and Argyle Benjamin-Beit and Michel Argyle, **The Psychology of Religious Behavior**, Belief and Experience, Routledge, London and New York, 1997, s., 115.

bağlamında konuyu ele alırken Psikologlar psikolojik açıdan, Sosyologlar sosyolojik açıdan değerlendirmişlerdir.⁶¹

Hiçbir açıklama modelinin bu fenomeni tüm boyutları ile ve tam olarak ele almayacağını söyleyen Rambo,⁶² din değiştirme konusunda yapılacak bir açıklama kültürel, sosyal, bireysel ve dini boyutun bulunması gerektiğini vurgular.⁶³

Günümüz modern insanın tecrübelerini daha iyi anlayabilmesi için psikoloji, sosyoloji ve antropolojinin yeni modeller geliştirmesi gerektiğini söyleyen Rambo, daha önceden geliştirilen teorilerin din değiştirme veya dini dönüşümü anlamak için yetersiz kaldığını, modern dönemde global dünya insanını anlamaya yönelik yeni teorilere ihtiyaç olduğunu belirtir.⁶⁴

A. Psikanalitik Teoriler

Psikanaliz ekolünün kurucularından olan Freud, din değiştirmeyi, ebeveyn ve çocuk arasındaki karmaşık ilişkiler, duygusal karmaşa gibi faktörlerle izah etmeye çalışır. Psikanalitik teorinin din değiştirme konusu ile ilgili yaklaşımları, Freud'un 1961 yılında yayınlanan "Religious Experience" adlı çalışmasından esinlenerek geliştirilmiştir.⁶⁵ Bu teoriye göre, 'conversion' tecrübesinin anlaşılması, kişinin iç dünyasında meydana gelen psikolojik hallerin incelemesiyle mümkündür.

Din değiştirmeyi psiko-dinamik bir yaklaşımla ⁶⁶ ele alan Freud, çocuğun dini inanç ve pratiklerinde anne ve baba ile olan ilişkilerinin, önemli bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapar. Ani ve dramatik olarak meydana gelen din değiştirme

⁶¹ Rambo, a.g.e, s., 8-10.

⁶² Granqvist, **Attachment Theory and Religious Conversions**, s., 173.

⁶³ Rambo, a.g.e, s., 7.

⁶⁴ Rambo, a.g.e, s., 175.

⁶⁵ Sigmund Freud, **A Religious Experience**, (Edit.James Strachey), The Standart Edition of Complete Works of Sigmund Freud, V. 21, Hogharth Press, London 1961, s., 169-172.

⁶⁶ Çocuğun anne ve babasıyla duygusal ilişkilerine önem veren bu ekol, Freud'un kendisine mektup yazan doktorun yazdıklarından hareketle kaleme aldığı, **A Religious Experience**, adlı çalışması eser alır. Bu ekolü savunan birçok Psikanalist, din değiştirme hadisesine bu prespektiften bakmaya çalışmıştır. Freud bu çalışmasında, genç doktorun kadavra odasında tatlı yüzlü yaşlı kadını gördükten sonra Tanrıya olan öfkesinin ortaya çıkmasını ve Tanrı'nın varlığından şüphe duymasını yorumlar. Freud bu olayı Psikanaliz teorisinin temelini oluşturan Oedipus Kompleksi ile açıklar. Sigmund Freud "A religious Experience", s., 169-172; Ali Köse, Freud ve Din. s., 40-41.

tecrübelerinde, duygusal bağlanmanın (anne ve babaya ya da bakıcıya) etkisini görmek mümkündür.⁶⁷

Freud'un din değiştirme tecrübesini bilinçaltı ile açıklamaya çalıştığını, din değiştirmenin meydana gelmesinde bilinçaltına atılmış ve kendisinden nefret edilen babanın etkili olduğunu belirtir.⁶⁸

Bireyin çocukluk döneminde oluşan “her şeye gücü yeten baba figürü”nün yetişkinlik döneminde de korunmasının zihinlerde Tanrı imgesinin oluşmasına yol açtığını belirten Freud, dinin, korkudan kurtulma, güvenlik ihtiyacı ve kendini daha rahat hissetmek için çaresizliğe karşı bir tepki olarak üretildiğini belirtir.⁶⁹ Din için ihtiyaç duyulan temellerin, anne-baba kompleksi içinde yer aldığını söyleyen Freud'e göre Tanrı, kendisini bize, “Kadir-i Mutlak ve Adil Tanrı, Sevecen Tabiat” şeklinde yüceltilmiş mükemmel anne ve baba olarak görünür.⁷⁰

Psikanalitik teori, dini dönüşüm ve din değiştirme tecrübesine daha çok ebeveyn-çocuk arasındaki karmaşık ilişkiler ve duygusal faktörler çerçevesinde yaklaşmıştır. Dolayısıyla Psikodinamik yaklaşım, bütün din değiştirme tecrübesi yaşayan herkesin duygusal karmaşa yaşadığını öne sürer.⁷¹ Halbuki her din değiştirme tecrübesi yaşayan kişinin, mutlaka belirtilen duygusal süreçlerden geçmesi beklenmez.

B. Davranışçı Teori

Davranışçı psikolojinin savunucularının çoğu, din konusuna ilgi duymadığı gibi bazıları dine karşı husumet göstermişlerdir. Bu yaklaşıma göre, bireyin sosyal çevresiyle olan davranışları, din değiştirmeye etki eden en önemli faktör olarak kabul edilir.⁷²

⁶⁷ Hallahami and Argyle (1997), a.g.e., s. 117.

⁶⁸ James R Scroggs & William G.T. Douglas., **Issue in The Psychology of Religious Conversion, Current Prespectives in The Psychology of Religion**, Edit: H. Newton Manloy, William B Berdmans Publishing Company, 1997, s., 261.

⁶⁹ Bkz. Kirpatrick, Lee A, **Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi**, (çev.Mustafa Koç), Bilim Name, S. X, 2006 (I), s., 141.

⁷⁰ Freud, **Totem ve Tabu** (çev: K. Saher Sel), Sosyal Yay, 3. Baskı, İstanbul.2002, s., 206.

⁷¹ Köse, **İhtida**, DİA, XXI, İstanbul, C. 21, s., 554.

⁷² Robert Crapps, W., **An Introduction To Psychology of Religion**, Marcer University Press,Georgia 1986, s., 95.

Klasik koşullanma ile dini dönüşüm-din değiştirme arasındaki ilişkiyi araştıran İngiliz Psikiyatrist Sargant, “The Battle for Mind (Zihin İçin Mücadele)” adlı çalışmasında, Pavlov’un uyarma ve engelleme modelinden hareketle, klasik şartlanma ile dini dönüşüm arasındaki ilişki üzerinde durmuştur.⁷³

Davranışçı ekol, sadece gözlemlenebilir davranışları araştırma konusu yaparak insan davranışlarını determinist bir anlayışla sınırlı bir açıklama yoluna gitmiştir. Her ne kadar gözlenebilen bazı basit davranışların sebep ve sonuçları hakkında yorum yapmak mümkün olsa da, insanın zihinsel ve ruhsal yapısıyla oldukça kompleks bir karakter arz eden davranışlarının sebep ve sonuçlarını bu yolla açıklamak mümkün değildir. Ayrıca, çok yönlü ve çok karmaşık bir yapıya sahip olan insanın tüm davranışlarının laboratuvar ortamına indirgemek suretiyle açıklamak, bizi sağlıklı sonuçlara götürmez. Özellikle din ve din değiştirme gibi oldukça karmaşık bir yapıya sahip olguların bu ekolün yaklaşımları çerçevesinde açıklanması durumunda birçok yön eksik kalacaktır. Kişinin din değiştirmesinde çevre şartlarının etkisi üzerinde duran bu ekol ile ilgili çok fazla bir araştırma yapılmamıştır.

C. Hümanist Psikoloji Teorisi

Hümanist psikologlara göre din, insanın sahip olduğu güçleri geliştirmeye verdiği değer ve bunun gerçekleştirilmesine yaptığı katkı ölçüsünde bir öneme sahiptir. Herhangi bir dine bağlanmanın veya din değiştirmenin, kişiyi geliştiren, ona faydası olan bir yönü varsa anlamlı ve değerlidir. Hümaniter din anlayışına göre insan, sahip olduğu potansiyel güçlerini kullanmayı öğrenmeye yoğunlaşmalıdır. Burada asıl erdem, kişinin kayıtsız şartsız dine inanması ve ona bağlanması değil, potansiyellerini kullanarak kendini gerçekleştirmesidir.⁷⁴

Hümanist ve Transpersonel psikologlar, kişinin din değiştirme-dini dönüşüm yaşamasının kişiyi geliştirmesi bakımından olumlu bir fonksiyona sahip olduğunu, yaşanan bu tecrübeyle kişinin kendini gerçekleştirdiğini ifade ederler.⁷⁵

⁷³ Crapps, a.g.e, s., 101.

⁷⁴ Erich From, **Psikanaliz ve Din**, (İngilizceden Çev:Elif Erten), Say Yay, 1.basım 2006, s., 64-66.

⁷⁵ Rambo, a.g.e, s., 9.

W.James, ie dönük,karamsar ve parçalanmış birbenliğe sahip olan hasta ruhun, bilinçli olarak dinsel dönüşüm gerçekleştirmek suretiyle bütünleşmiş benlik ve sağlıklı bir ruha kavuşacağını belirtir.⁷⁶

W.James'in çalışması esas alınarak kişinin dini dönüşüm gerçekleştirmesine götüren dört aşamalı süreç şu şekilde belirlenmiştir:⁷⁷ 1.Varoluşsal Bunalım, 2.Teslimiyet, 3. Yeni Viziyon, 4. Yeni Yaşam.Kişiye ve ona yaptığı olumlu katkıdan dolayı dine olumlu yaşan teori,biriye kendini gerçekleştirme imkanını vermesinden dolayı dinsel dönüşüm tecrübesine de olumlu yaklaşımdır.⁷⁸

D. SosyalEtkiTeorisi

Sosyal etki teorisi, herhangi bir grupla güçlü bir bağı bulunmayan kişilerin yeni dini hareketlere dahil olabileceklerini belirtir. Özellikle toplum içinde alt bir kültüre mensup kişilerin bu yeni dini akımlarla daha güçlü ilişkiler geliştirip,dinlerini değiştirmesinin çok daha muhtemel olduğu belirtilir.⁷⁹

Bazı sosyal bilimciler,din değiştirme tecrübesindeki stres, sosyal şartlar-sosyalleşme ve etkileşim olmak üzere üç sürecin etkisi üzerinde dururlar.⁸⁰

Sosyal etki teorisi,din değiştirme tecrübesindeki kişilerarası etkileşim ile birey ve gruplar arasında görülen entellektüel etkileri araştırma konusu yapmıştır.⁸¹Buna göre,arayış içinde olan kişi, kitle iletişim araçları ve medya organları gibi sosyal ağların etkisiyle kişilik yapısında dönüşüm gerçekleşir. Etkileşimsel teoriler, din değiştirmenin tabiatında var olan gönüllülük yönünün önemine vurgu yapar.⁸²

Din değiştirmede kişinin değişim öncesi şartların ve sosyalleşme sürecinin etkileri üzerinde de duran teori,anne babanın yönlendirmeleri, çocuğun anne babasıyla

⁷⁶ James. a.g.e, s., 189.

⁷⁷ Baston C. Daniel, Schoenarde, Patricia and Ventis, W. Lary, **Religion and Individual**, A Social Psychological Prespektive, Oxford University Press, New York 1993, s., 106.

⁷⁸ James, a.g.e, s.189, s., 130-166; Akt: Çayır, a.g.t, s., 38

⁷⁹ Brainbridge,William Sims, **Social Influence Theory**, Handbook of Religious Conversion (içinde), s., 182.

⁸⁰ Maxh Heirich, a.g.m, s., 656-657.

⁸¹ Rambo., a.g.e, s., 10.

⁸² Kilbourne and Richardson,1988, s., 9-10;

özdeşim kurması, büyük kardeşin ve okul sürecindeki eğitimin etkisi gibi etkenlerin bu tecrübenin gerçekleşmesini tetikleyen birer unsur olduğunu belirtir.⁸³

Birçok kişinin din değiştirmede evlilik faktörü önemli bir yer tutar. Ayrıca, yeni dinlere katılmada, yakın arkadaşların büyük etkisi vardır.⁸⁴ Kiliseye devam eden 14.000 Amerika'lı üzerinde yapılan bir araştırmada, “sizin kiliseye gelmenizde en etkili olan şey nedir?” sorusuna, örneklem %75'i, ‘arkadaş etkisiyle’ cevabını vermiştir.⁸⁵

Din değiştirmenin gerçekleşmesinde her ne kadar dış çevre ile etkileşimin önemli etkisi olsa da, bir dinin reddedilip başka bir dinin çelişmesi, zihinsel sürecin sonunda gerçekleşen bir olaydır. Boston ve arkadaşlarına göre, din değiştirme-dini dönüşüm tecrübesinin doğasında bilişsellik vardır. Kişinin birtakım sosyal etkiye maruz kalması, onun bilişsel olarak dönüşüm yaşamasına yol açar ve bunun sonucunda din değiştirme-dini dönüşüm gerçekleşir.⁸⁶ Sonuç itibarıyla, sosyal etkileşimin, kişinin din değiştirmesi veya dini dönüşüm gerçekleştirmesinde bu süreci hazırlayan ve hızlandıran önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

E. Sosyal Mahrumiyet Teorisi

Sosyal mahrumiyet teorisi, sosyal, psikolojik veya fiziksel yönden mahrumiyet içinde olan insanların dine yöneldikleri tezini savunur. Bu tür insanların ideolojik olarak bir grubun veya bir dinin mesajını almaya daha hazır olduklarına vurgu yapılır.⁸⁷

Hem dini hem de sosyal olaylarla ilgili protestolarda diğer mahrumiyetlere nazaran en etkili olanı ekonomik mahrumiyetleridir. Sosyal sınıf olarak orta ve yüksek statüde olan bireylerin dini ritüelleri yerine getirme oranların, düşük statüde olanlara göre daha yüksek olduğu söylenir.⁸⁸

⁸³ Maxh Heirich, a.g.m, s., 656.

⁸⁴ Brainbridge, William Sims, s. 182.

⁸⁵ Eddie Gibs, **Conversion in Evangelistic Practice**, Handook of Religious Conversion (içinde), s., 286.

⁸⁶ Baston, C daniel , Schoerande Prattice, Ventis, W.Lary, **Religion and Individual**, A Social Psychological Prespektive, Oxford University Press, New York 1993, s., 106.vd.

⁸⁷ Richardson, J.T.& Stewart,M., **Conversion Process Models and the Jesus Movement**, American Behavioral Scientists, 1977 (6), s., 819-825.

⁸⁸ Hallahami and Argyle, a.g.e, s., 155-156.

Dini mahrumiyet teorilerine göre açıklamaya çalışan çok literatür bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili Marks'ın "din afyondur" şeklinde formüle ettiği görüşü en çok bilinen teoriden birisidir. Benzer bir görüşü Freud (1927), dini inançların hem bireysel hem de sosyal mahrumiyetlere reaksiyon olarak ortaya çıktığını iddia eder. Dini ilginin kaynağını sosyal mahrumiyetlerin oluşturduğu ileri süren Greg Davis (1984), kişinin bu dünyadaki hayal kırıklığı ne kadar büyük olursa, ahirete olan inancının da o kadar büyük olacağı tezini ileri sürmüştür. Bu dünyanın ötesi ile ilgili amaçların varlığı, bu dünyada mahrumiyet ve gerilim yaşayan insanlar için telafi hizmeti görür.⁸⁹

Bu teori dini bağlanma ve dönüşümleri, kişinin içinde bulunduğu mahrumiyetlerle açıklamaya çalışır. Fakat, çaresizlik ve mahrumiyet durumları her zaman dini bağlanmalarla sonuçlanmadığı gibi, bazen bu tür yoksunluklar, inkar ve isyanla sonuçlanabilmektedir.

Diğer taraftan, din sadece mahrumiyetleri giderici bir funkisyona sahip değildir. İnsanların bir kısmı hayatlarına anlam katmak, bir kısmı, Tanrı'ya dahayakın olmak için dine yönelirken, bir kısmı da hayatlarına çeki düzen vermek ve daha dindar yaşamak için dine ilgi duymaktadır. Dinin sadece insan psikolojisinin bir yan ürünü olarak değerlendirilmesi, indirgemeci bir yaklaşım biçimidir.⁹⁰

Din değiştirme sonucu yeni bir gruba dahil olan kişilerin ağırlıklı olarak düşük sosyo-ekonomik tabakaya mensup olduğu ve din değiştirme sebebi olarak, içinde bulunulan mahrumiyetlerin telafi edilmesinin temel neden ettiği görüşü, tartışılan bir konudur.⁹¹

Konu ile ilgili yapılan birçok psikolojik ve sosyolojik araştırma, yeni dini gruba katılan üyelerin, çeşitli ihtiyaçlar içinde olduklarını ve bu ihtiyaçlarını temin etmeye çalıştıklarını göstermiştir. Yeni gruba katılma, birtakım mahrumiyetler içerisinde olan

⁸⁹ Freud, **Bir Yanılsamanın Geleceği**, (Çev.Selçuk Budak), Uygarlık, Din ve Toplum (içinde), Öteki Ajans, Ankara 1995, s. 195-198, 210-219; Michel Argyle & Hallahami, Benjamin Beit, The Sociology of Religion, Routledge & Kegan Paul, London and Baston 1974, s., 191.

⁹⁰ Karaca, Ruh Sağlığı ve Din, s., 16.

⁹¹ Ploutzian, a.g.e, s., 152.

ve engellenmiş kişilere fiziki, manevi ve psikolojik destek ve güven vermesinin yanında, huzur ve itminan sağlar.⁹²

Mahrumiyetler ve yoksunluklar,sosyal hareketlerin kaynağı olduğu gibi,dini gruplara katılmanın da önemli bir sebebidir. Paloutizian, Glock tarafından belirlenen bu beş mahrumiyetin türü⁹³ (ekonomik,sosyal,organizmik, ahlaki-etik ve fiziksel) ile, bağlanılan dini grup arasında bir ilişkinin olduğunu belirtir. Bu ilişki kısaca şu şekildedir ⁹⁴:

1. Ekonomik mahrumiyetler--Mezhep değişikliği.
2. Sosyal mahrumiyetler-----Kilise değişikliği.
3. Organizmik mahrumiyetler--Şifa sunan hareketlere ilgi.
4. Ahlaki (Etik) mahrumiyetler--Reform hareketlerine ilgi.
5. Fiziksel mahrumiyetler ---Kült değişikliği.

Antropolog Oscar Lewis, psikolojik açıdan yoksulluk kültürünün ‘marjinallik’ güvensizlik, umutsuzluk,saldırganlık,maceraperestlik,otoriteye karşı güvensizlik’ gibi birtakım duygular kümesi içerdiğini belirtir.⁹⁵ Bu teoriye göre,ekonomik,sosyal veya başka bir tür mahrumiyet içerisinde olan kişiler,içinde bulundukları bu yoksunlukları telafi etmek için birtakım yeni dini gruplara dahil olurlar (sosyal yönden daha büyük gruba dahil olma veya büyük bir kiliseye üye olmak gibi).

İstikrarlı bir sosyal hayatı ve sosyal güvencesi olmayan, birçok sorunları bulunan ve yarınaümitle bakmayan insanlar,kendilerini güven içinde hissedecekleri ve Warner gibi isimler bulunmaktadır. Bu isimler arasında Amerikalı sosyolog ve ekonomistler ağırlıklı olarak yer alır. Bu bilim adamları, 19.ve 20.yüzyılda ABD’de birbirinden farklı dini inançların görülmeye başlamasıyla birlikte ABD’nin dini çoğulcu yapısına atıfta bulunmaya başlamışlardır. Bu teoriyi savunanlar, ortaya çıkan dini

⁹² Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul 1998, s., 451.

⁹³ Glock, On the study of Religious Commitment,Religious Education, 1952(57), s., 98-110.

⁹⁴ Plautzian, a.g.e, s., 153-156.

⁹⁵ Levis Cottak & Conard Philip, Antropoloji, **Ütopya Yayınları**, Ankara 2001, s., 507.

çeşitlilik ve hareketliliğin son derece yoğun bir rekabetin yaşanmasına yol açacağını belirtir.⁹⁶

Rasyonel seçimteorisine göre,dini cemaatler varlıklarını sürdürebilmek için kendilerine kaynak ve yeni üye bulma mücadelesi vermek zorundadır. Bu teori dini,ekonomik bir ürün olarak kabul ederek,onu adeta üretilip tüketilen,reklamı yapılabilen bir meta haline dönmüştür. Bu görüşü savunanlar, din ve din mensuplarını, tüketicinin beklentisine uygun hizmetler sunmaya çalışan ticari firmalar ve onların pazarladıkları ürünler şeklinde değerlendirmişleridir.⁹⁷

Rasyonel seçim teorisine iki temel konu vardır: Birincisi,dini faaliyetlerin sunulması, arz edilmesi meselesi; ikincisi ise,buürünlere olan taleptir. Buna göre, dini gruplar, dini mal ve hizmet üreten, oraya çıkarıp pazarladıkları ürünlerden kar elde etmeye çalışılan ticari firmalara benzetilmiştir. Ticari ürünlerde olduğu gibi, dinlerin de insanların ihtiyaçlarını karşıladığı sürece var olacağı, kendisine rağbetin kalmadığı durumlarda ise, piyasadan silineceği iddia edilmektedir.⁹⁸

Son zamanlarda ileri sürülen teorilerde, bireyinkendi yaşamına uygun yeni din arayışında aktif olduğu görüşünün öne çıktığı görülür.⁹⁹ Bu teorinin savunucuları olan Gartrel ve Shamon, din değiştiren kişinin meydana gelen değişimde aktif olarak rol aldığını, kendi tercihleri doğrultusunda belli dini inançlara yöneldiğini ileri sürerler. Ayrıca, yeni proplemlerle karşılaşan kişilerin geleneksel dini düşüncelere başvurmayıp, farklı dini düşünce ve gruplara yönelmek suretiyle bunu çözmeyi denedikleri belirtilir.¹⁰⁰

StarkveFinke'ninyaptığıbir araştırmaya göre,¹⁰¹ insanların çoğu içinde doğdukları dini organizasyonda kalmayı tercih ederken,bir kısmı ise, aynı dini gelenek

⁹⁶ Kirman,M. Ali, **Dinin Ekonomik Modeli**,OMU, İlahiyat Fakültesi Dregisi,18-19 (2005), s., 151.

⁹⁷ Kirman, **Dinin Ekonomik Modeli**, s., 153.

⁹⁸ Kirman, **Din ve Sekülerleşme**, Karahan Yay., Adana 2005, s., 80.

⁹⁹ Robert **Balch**, **Looking Behind the Scenses in a Religious Cult** : Implication For the Stady of Conversion, Sociological Analysis, 1980, s., 137-143, Richardson, J.T, a.g.m, s., 119-136.

¹⁰⁰ Heneri Gooren, **Reassing Conventional Approaches to Conversion**: Tpwads a New Syntesis, Journal For The Scientific Stady of Religion, 43 (3), 2007, s., 341.

¹⁰¹ Stark, R, Finke, R, Acts of Faith: **Explaning The Human Side of Religion**, berkeley: University of California Press, 2000, s., 114.

içinde kalıp, kendi içinde farklılık gösteren bir dini organizasyondan diğerine geçmektedir. Bu teoriye göre, aktif olarak herhangi bir arayış içinde olmayan bireylerin dini gelenekten diğer bir dini geleneğe kişilerin kendi rasyonel tercihlerinin önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir.¹⁰²

Rasyonel tercih teorisi, bireylerin pazarlarda görücüye çıkan dini inançları kendi arzu ve beğenilerine göre tercih edeceklerini, kendini daha iyi anlatan, diğerlerine göre daha iyi görünen, gönül ve kulağa daha hoş gelen dini kaynağa dayanmayan, çeşitli dinlerden beslenen birtakım dini ve ahlaki ilkeleri içeren ve daha çok ruhsal yönden gelişmeyi amaç edinen yeni dini hareketler için söz konusu edilebilir. Ancak, isimleri ve gönderildikleri peygamberleri farklı olsa da, tek kaynaktan geldiğinde inandığımız ilahi dinler için böyle bir yaklaşımın, sağlıklı bir değerlendirme olduğunu söylemek çok zordur.

Hiç şüphesiz, insanların ilahi dinlere yönelmesinde, bu dinlerin çeşitli mahfillerde çok iyi anlatılmasının ve müntesiplerince iyi temsil edilmesinin etkisi söz konusudur. Ayrıca, bağlı bulunduğu dini inancı çeşitli açılardan sorgulayan, zihinsel olarak bundan tatmin olmayan kişilerin, içlerinden gelerek hakikat arayışı içinde olmaları normal bir davranış olarak kabul edilebilir. Ancak, Her ne kadar dini hoşgörünün ve dini çoğulcunun tüm dünyada yaygınlaşması gerektiğinin altı çizilse de, dini inançların ticari bir mal gibi, rekabet, pazarlama, reklam malzemesi olarak ele alınıp değerlendirilmesi, kapitalist düşünceye dayanan bir arka plana sahip olduğu izlenimi vermektedir.

F. Bağlanma Teorisi

Bağlanma teorisi, çocukların anneleri veya ilk bakıcıları arasındaki kurulan bağılılık ilişkilerin yetişkinlik döneminde de etkili olduğunu, bebeklik döneminde anne veya temel bakıcı arasında kurulan ilk bağlanma stillerinin, yetişkinlik dönemindeki ilişkisi ve beklentilerin de temelini oluşturduğu görüşünü savunur. Aynı şekilde, güvenli bağlanma tecrübesi geliştiren çocukların, diğer insanlarla inanç ve güvene

¹⁰² Gooren, a.g.e, s. 342. Akt: Çayır, a.g.t, s. 45.

dayalı ilişki geliştirecekleri, ayrıca, kendine güven duymayı, sosyalleşmeyi, manevi yönden gelişimi, sevmeyi ve değerli olmayı öğrenebilecekleri iddia edilir.¹⁰³

Kirpatrick ve Shaver, çocuğun anne babasıyla geliştirdiği bağıllık ilişkisinden hareketle, bu bağıllığın hayat boyu etkili olacağını fikrinden yola çıkarak Hristiyan ve diğer dinlerdeki Tanrı'nın bunalım zamanlarında kişi için güvenli bir sığınak olabileceğini ve psikolojik açıdan bağlanma figürü olarak işlev göreceği düşüncesindedir.¹⁰⁴

Kirpatrick, istatistiki açıdan incelendiğinde, güvensiz – kaygılı (insecure – anxious) veya güvensiz- kaçınmalı¹⁰⁵ bağlanma tarzına sahip kişilerin, Tanrı ile bağlanma ilişkilerini geliştirmesinin, güvenli bağlanma¹⁰⁶ tarzına sahip kişilere göre daha muhtemel olduğunu söyler.¹⁰⁷

Kirpatrick ve Shaver tarafından yapılan araştırmaya göre, anne babaları çok fazla dindar olmayan çocukların, anneleri ile ilişki biçiminin 'kaçınmacı' bir tarzda olacağını ve bu tür çocukların yetişkinlik döneminde daha dindar olmayan ve çocukluk döneminde anneleri ile ilişkisi biçimleri 'güvenli' olanların, yetişkinlik döneminde değerlerine (çocukluk döneminde kaçınmacı bağlanma stiline sahip olanlara) göre dindarlık bakımından daha düşük seviyeye sahip oldukları bulunmuştur. Araştırmacılara göre, çocukluk döneminde 'kaçınmacı' tarzda bağlanma modeline sahip çocuklarda din ve Tanrı, telafi edici bir role sahiptir. Dindar olmayan annelere sahip kişilerde, din

¹⁰³ Kirpatrick & Shaver (1990), **Attachment Theory and Religion** : Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion, Jurnal Fpr the Psychologycal Stady of Religion,(29), s., 315-334.

¹⁰⁴ Kirpatrick and Shaver, **Attachment Theory and Religion**: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversions, s., 318.

¹⁰⁵ Kaçınmalı Bağlanma (*avoidant atachment*) Bebeğin, ebeveynine / bakıcısına yakın olma çabaları boşa çıkarıldığı için-bağlanma ihtiyaçlarını bastırmasıyla tanımlanan bir bağlanma tarzı. Bu durumdaki bebek, ebeveyninden, bakıcısından ayrıldığı zaman nadiren ağlar ve döndüğü zaman nadiren ağlar ve döndüğü zaman onunla temastan kaçınmaya çalışır. Bu tarza sahip insanlar daha sonra yakın ilişkiler kurmakta zorluk çekerler. Bkz: Selçuk Budak, **Psikoloji sözlüğü**, Ankara 2000, Bilim ve Sanat Yay, s., 421.

¹⁰⁶ Güvenli bağlanma (secure attachment) Bebeğin, asıl bakıcısından kolayca ayılabildiği ve döndüğünde aktif olarak ona yöneldiği bir-bağlanma yapısı. Bu tür bir bağlanmada çocuk,yeni ortamları araştırma konusunda örneğin annesini bir üs olarak kullanılır. Örneğin annesinden ayrılarak yabancı ortamları keşfe çıkar,ama periyodik olarak annesinin yanına döner.Sonraki yıllarda güven, terk edilmeye aldırmama,değerlilik ve sevilme duygularına sağlam bir temel oluşturur. Bkz: Budak. a.g.e, s., 348-349).

¹⁰⁷ Robert Emmons, A.&Raymond F.Ploutzian, **Din Psikolojisi**, (çev. Ali Ayten), M.Ü.İ.F.D, 21 (2001/2), s., 121.

değiştirme-dini dönüşüm,Tanrı'ya inanma ve ibadetlere katılma oranların en yüksek değerlere sahip olduğu bulunmuştur.¹⁰⁸

Bağlanmanın sadece çocukluk dönemi ile sınırlı olmadığını belirten Bowlby, ileriki dönemlerde duygusal yönden ilişkilerin geliştirmesinde çocukluk dönemi tecrübelerinin belirleyici olduğunu dile getirir. Yetişkinlik döneminde kendilik saygısı, güven, iş hayatı, kişilik bozuklukları,yakın ilişkiler, kaygı,ahlak ve ahlaki gelişim gibi hayatın tüm boyutlarındaki ilişkilerin,çocukluk dönemi bağlanma modelleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁹

Fowler, hayatın ilerleyen dönemlerde gerçekleşen ihtida ve din değiştirme,ilk çocuklukta dilin öğrenilmesiyle ortaya çıkan 'sezgisel-Yansıtıcı İman' (Intutive–Projective) evresinde şekillenen büyük bir öneme sahip olduğunu belirtir. Bu evre, ahlaklı duygu ve ilkelerin yanı sıra,çocuğun zihninde tabu ve kutsalın oluşmaya başladığı bir döneme rastlar.¹¹⁰

Yapılan araştırmalarda, anne-babasıyla ilişkileri problemli olan çocukların, inançsız veya agnostik olmalarında, kaçınmacı bağlanma stilinin önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.¹¹¹

Birçok yönden aciz olan insanoğlunun hayatını devam ettirmesi için güven duygusuna ihtiyacı vardır. Güvensizlik duygusu, kişinin ruhsal olarak karamsarkığa düşmesine yok açacağı gibi,başkaları ile sağlıklı iletişim kurmasını da engelleyecektir. İnsanın her şeye gücü bir Tanrı'ya olan inancı, o kişinin geleceğe güvenle bakmasına yardımcı olur. Küçük yaştaki çocukların anne ve babalarına bağlı kalmaları, onlara nasıl huzur veriyorsa,aynı şekilde yetişkinlerin Tanrı'ya bağlanmaları da onlaramutluluk ve huzur vermektedir. Kişinin Tanrı ile girdiği ilişki,çocuğun anne ve babasıyla kurduğu

¹⁰⁸ Kirpatrick, L, **An attachment-Theory Approach to The Psychology of Religion**, s., 6. Vd.

¹⁰⁹ Bowlby (1988), s.126, Akt: Çayır, a.g.t, s., 47.

¹¹⁰ James Fowler F, **Stages in Faith Conciouness, Religious Development in Childhood and Adolesence** S. Francisco, 1991, s., 27- 45.

¹¹¹ Kripatrik, **İndividual Differences in Attachment and Reproductive Strategies**: Commentary on Buss, Greilin, Jurnal of Personality 1999 (67), 2, s., 247-254.

ilişkiye şekil olarak benzese de, nitelik olarak Tanrı ile kurulan ilişki, çocuğun anne ve babasıyla kurduğu ilişkilerden daha yüce ve daha üstün bir özelliğe sahiptir.¹¹²

Tanrının kendileri ile sürekli beraber olduğuna ve her zaman kendilerini koruduğuna olan inanç, tehlikeli durumlarda kişilerde koruyucu bir işlev görürken, tehlikenin olmadığı, hayatın normal devam ettiği durumlarda da kişinin hayata güvenle bakmasını sağlamaktadır.¹¹³

Duygusal olarak güvenden yoksunluk, bireylerde gerilim, huzursuzluk ve dengesizliğe yol açmaktadır. Bir dine inanma, kişiye emniyet ve güvendirici sağladığı gibi, tehlike ve karışıklık durumlarında ise kişileri dengesizlikten kurtarıp, düzenli ve kararlı davranışlarda bulunması sağlar.¹¹⁴

Kişinin yetişkinlikleri ilişkisi biçimlerini sadece çocukluk döneminde geliştiren bağlanma tarzları ile açıklayıp, bireysel, sosyal ve kültürel şartları göz ardı etmemiz mümkün değildir. Bu teori, çocuğun dini yönden şekillenmesinde anne ve baba ile olan ilişkilerin önemli olduğuna vurgu yapması bakımından bir öneme sahiptir.

Kişinin doğumdan itibaren güvende hissetmesi için bir bağlanma figürüne ihtiyaç duyduğu, bundan dolayı bağlanmanın kaçınılmaz olduğuna vurgu yapan bu teoriye göre, bireye sağladığı Tanrı ile kurduğu ilişkiye uyarlanmaya çalışmıştır. Sonuç itibarıyla, Tanrı'yı güvenli bir sığınak olarak kabul eden bu teorinin dine karşı olumlu yaklaştığını söyleyebiliriz.

¹¹² Oates, W. E., **The Role of Religion in The Psychoses**, Religion and Human Behaviour. Ed. Simon Doniger, Association Press, New York, s., 21-30.

¹¹³ Kirpatrick, L, **An attachment-Theory Approach to The Psychology of Religion**, s., 6.

¹¹⁴ Kirpatrick, **Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi**, (çev. Mustafa Koç), s., 147.

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA’NIN TOPLUMSAL-DİNİ YAPISI VE DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARI

I. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kosova 1968’de Yugoslavya Federasyonu’nun eyaletlerden biriyken Kosovalı Arnavutlar, ilk kez bağımsızlık yanlısı gösteriler yaptı. 24 Mart 1999’da NATO, Yugoslavya’ya karşı 78 gün sürecek hava saldırılarına başladı. Mart-Haziran ayları arasında Sırp güçleri, 800 bin Kosovalı Arnavut’u Makedonya ve Arnavutluk’a sürdü. 10 Haziran 1999’da Yugoslavya lideri Slobodan Miloşević, hava hareketinin durdurulması karşılığında NATO’nun Kosova’da asker konuşlandırması ve bölgenin BM misyonu tarafından yönetilmesini öngören teklifi kabul etti ve askerlerini Kosova’dan çekmeyi onayladı. 26 Ocak 2007’de BM’nin Kosova temsilcisi Martti Ahtisaari, Kosova’ya gözetim altında bağımsızlık verilmesini öngören planını açıkladı. Rusya, Ahtisaari’nin teklifini 2007 nisanında yapılan BM Güvenlik Konseyi toplantısında reddetti. ABD Başkanı George Bush, hazıranda Kosova’nın daha fazla gecikmeden bağımsız olması gerektiğini söyledi. Temmuzda Kosova, BM’nin yürüttüğü Kosova sürecinin başarısız olduğunu belirterek, yıl sonuna kadar bağımsızlığın ilan edilmesi çağrısında bulundu. Nihayetinde Kosova Başbakanı Hashim Taçi, 17 Şubat 2008’de bağımsızlık ilan edeceklerini açıkladı.¹¹⁵

Kosova (Kosovo), Balkan yarımadasında meşhur bir ovanın adıdır ve bu isim XIX. Asrın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğunun bir vilayetinede verilmiştir. Kosova kelimesi, eski Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk manasına gelen kos’tan müştak olup, karatavuk demektir.¹¹⁶

Osmanlı kaynaklarında ise “Kef” harfiyle “Kösova” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Ayrıca kelimenin aslının Kosa, Köse-ova, vebuna benzer diğer kelimelerden geldiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Muhammed Aruçi ise şöyle demektedir: “Balkan yarımadasında meşhur bir ovanın adı olan Kosova, XIX. Yüzyılın

¹¹⁵ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/02/080217_kosovo_2update.shtml, (01.01.2013).

¹¹⁶ Münir Aktepe, **Kosova**, Milli Eğitim Basımevi M.E.B Yay, C-6, İstanbul 1977, s. 896.

sonralarına doğru başşehri Üsküp olan, Osmanlı Devletinin bir vilayeti olarak görülmektedir”.¹¹⁷

Kosova bugüne kadar birçok kavimlerin saldırısına uğramış bir yerleşim bölgesidir. 395 yılında Roma İmparatorluğun ikiye ayrılması sonucunda, Kosova Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kaldı; ve bu tarihi süreç içerisinde kuzeyden gelen ve Batı Avrupa’yadoğrugiden Hunlar, Vizigotlar ve Alanlar hep Kosova üzerinden geçtiler.¹¹⁸

Daha VII. Yüzyılın başlarında Kosova bölgesine Slavlar yerleşti ve Bizans’ın X. Yüzyılın ilk yarısındaki baskısı sonucunda Bulgar saldırısı yüzünden Kosova bölgesi, Sırlar, Bulgarlar ve Bizanslar arasında el değiştirdi. Bunu fırsat olarak gören batıdaki Arnavutlar Kosova’ya doğru sızdılar. Dahasonra ise Kosova bölgesinde Sırp hakimiyeti 1355 yılında Stefan Duşan’ın ölümüne kadar sürdü. Duşan’dan sonra ise Sırp krallığı parçalandı ve 1389 yılında gerçekleşen birinci Kosova savaşı da Osmanlıların Kosova’ya yerleşmesini sağladı.¹¹⁹

Birinci Kosova savaşında yenilgiye uğrayan Sırlar, savaşı kazanmış gibi davranmakla birlikte 28 Haziran’ı kutsal günleri arasında sayıp “vidovdan” adını vermişlerdir. Sırlar bu savaştaki yenilgiyi hiçbir zaman içlerine sindirmediğiiçin, yüzyıllarca bunun intikamını Balkanlardaki müslümanlardan almaktadır.¹²⁰

A. KOSOVA KELİMESİNİN ANLAMI

Etimolojik açıdan Kosova kelimesi iki farklı kelimedenden oluşmaktadır. Birincisi “Kasa” derinlik anlamında, ikincisi “Va” yerlerin ve bölgelerin betimlenmesinde kullanılmaktadır. Bu iki kelimenin birleşiminden “Kasava” kelimesini elde ediyoruz.

¹¹⁷ Muhammed Aruçi, “**Kosova**” Mad, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara 2002, C, 26, s. 216; Ayrıca bkz. Muhammed Aruçi, **Eski Yugoslavya II**, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, TDV, İSAM, İstanbul 1998, s. 172.

¹¹⁸ Osman Baymak, **Tarih Boyunca Avrupa Kavsığı Kosova**, Bay Yay, Prizren 2008, s. 9.

¹¹⁹ Baymak, a.g.e. s, 9-10.

¹²⁰ Osman Kartay - Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı**, II Cilt: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yay, Ankara 2007, s. 81.

Kosova ilk defa bu şekilde adlandırılmıştır. Fakat en çok kullanılan isim 12. Yüzyılda başlayıp şimdiye kadar kullanılan Kosova adıdır.¹²¹

İliryalılar döneminden beri bilindiği üzere “Kas” kelimesinden “Kasi”, Kassious Kaso gibi erkek isimleri ve Kastrat, Kastriot gibi sülaleler oluşmuştur. Diğer kısım “Va” son ek olarak yerleri ve bölgeleri adlandırmak için kullanılır. Örnek: “Kosova”, “Morava”, “Sava” vb.¹²²

Başka bir grup tarihçiler; Kosova kelimesi “Kas Kas” kelimesinden: tepe, dağ ve “Va” kelimesi manasında olan kelimelerden oluşan bir isimdir. “Va” kelimesin Arnavutça’da bir çok anlamı vardır.¹²³ Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

-Sığ suyun olduğu yere denir. Nehrin sığ olduğu yer, nehri yürüyerek bir taraftan diğer tarafa geçmek için en uygun olan yeridir.¹²⁴

-Ormanların içinde insanların yürümek için yapılan yoldur.¹²⁵

- Zor durumlardan kurtulmak için yada çözüm bulabilme yöntemine de (“Vau i Liqenit”) denir.¹²⁶

“Terminolojik” anlamda Kosova Balkan için tanıdık bir yerdir. Dardanların eski tarihte M.Ö (millattan önce) yaşadıkları bir bölge olarak tanımaktadır. “Dardanlar” bugünün Kosovadaki Arnavutları oluyor ve buranın yerli insanları olduğu söyleniyor. Kosove kelimesinin özü Arnavutçadır. Arnavutlar onu Kosova olarak kullanırlar, sonunda A harfini kullanırlar, Osmanlı İmparatorluğu arşivinde de bu adı ile “Kosova” olarak tanınmıştır.

¹²¹ Muharrem Cerabegu, **Gjeo dhe hartolinguistika- Hartografia II**, Prishtine, Biblioteka-Tekstet Universitare, 1989. s., 236.

¹²² Cerabegu, a.g.e., s, 236.

¹²³ Cerabegu, a.g.e., s, 236.

¹²⁴ **Fjalor i Gjuhes Se Sotme Shqipe**: Grup autoresh, Tirane 1980, s., 2103

¹²⁵ Fjalor , a.g.e, s., 2103.

¹²⁶ Fjalor, a.g.e, s., 2103.

B. KOSOVA'NIN COĞRAFI KONUMU:

Kosova'nın yüzölçümü 10.877 km ve 1994 yılında yapılan istastiklere göre nüfusun %90'dan fazlası Arnavutlardan oluşmaktadır. Diğerleri ise Sırp, Türk ve Boşnaklardan oluşur. Kosova'nın başkenti Priştine'dir. Başkent'in nüfusu 250.000 kişi iken 1999 savaşı'ndan sonra nüfus çok hızlı artmıştır; ve bugün Priştine'de yaklaşık 500.000 kişi yaşamaktadır.¹²⁷

Kosova stratejik bir bölgedir. Etrafını çevreleyen dağlar birbirleriyle bağlanıp Kosova'nın sınırlarını çizmektedir. En muhteşem dağlar, Shardağlar'dır ve Arnavutluğun kuzeydoğusundan başlayıp güney Kosova'ya kadar uzamaktadır. Shardağların en yüksek bölgeleri 2.500 metreden yüksektir.¹²⁸

Alp dağları Kosova'nın en yüksek dağlarıdır. Bunlar aynı zamanda Balkanların en yüksek dağlarıdır. Alp dağlarında kışın iklim çok soğuktur. Bu dağlarda kar bazı bölgelerde hiç erimez.¹²⁹

Kosova'nın tarihi, askeri ve stratejik açısından çok önemli bir bölge olduğunu söylemek gerekir. Kosova'nın üzerinden çok önemli yollar geçtiği için bu bölgenin değerini artırmıştır. Bu nedenle Kosova dışarıdan çok sıcak bir bölge görüldüğü için ve Balkanlarda hakimiyetini sağlamak için Roma İmparatorluğu, Bizans, Slavlar, Sırp'lar ve Osmanlılar tarafından ele geçirilmek istenmiştir.¹³⁰

Kosova doğu güney Avrupa'da bulunmaktadır ve Balkan ülkelerinin ortasındadır. Adriatik denizi ile direkt bir bağlantısı yoktur. Ancak Rugova Boğazından sonra İber Nehrine geçerek Karadağ'a devam edip Adriatik denizine varılabilir.

Ülkenin yüzölçümünün küçük olmasına rağmen, Kosova Avrupa'da madencilik konusunda en zengin ülkelerden sayılır. Kosova'da kurşun ve çinko madenlerinin

¹²⁷ **Kosova Ne Veshtrim Enciklopedik:** Akademia e shkencave- qendra e enciklopedis shqiptare, Tirane, TOENA Yay, 1999. s, 7.

¹²⁸ Noel Malcom, **Kosova Nje Histori e Shkurter**, KOHA Yay- Prishtine-Tirane 2001, s., 1.

¹²⁹ Bkz. **Kosova ne veshtrimin enciklopedik**, a.g.e., s, 16, 17, 18, 23.

¹³⁰ Bkz. **Gjeografia e Kosoves**, Grup autoresh, s., 5 - 6.

büyük miktarda bulunduğu tespit edilmiştir. Hatta bu konuda Avrupa'nın en zengin bölgelerinden olduğu söylenmektedir.¹³¹

Kosova'nın en büyük kurşun madenliği Trepça'dır ve Mitroviça şehrinde bulunur. Ondan sonra Hayvalia ve Kişnica madencilikleri gelir. İkisi de Priştine şehrinin yakınında bulunur.¹³²

Madenlerin yanındaki ilk yerleşim yerleri Romalılar tarafından inşa edilmiştir. Örneğin: Ulpiana (Priştinenin eski ismi) şehrinde esirler ya da ilirler çalıştılar.¹³³ Kosova'nınBalkanlar'da stratejik bir bölgeye sahip olduğunu kanıtlamak için; Kosova'da bir çok nehrin Adriatik, Ege ve Karadenize döküldüğünü görmek yeterlidir.

Kosova Balkanlar'ın tam kalbinde bulunur, veya çağdaş kavram ile o Güneydoğu Avrupası olarak tanımlanır. Güneydoğuda Makedonya'nın, kuzeydoğuda Sırbistan kuzeybatısında Karadağ ve Arnavutluk ile sınırları vardır.¹³⁴

C. KOSOVA'NIN TOPLUMSAL YAPISI

1. Arnavutlar

Arnavutların atalarının Dardanlar veya İliiryalılar olduğu kabul edilmektedir.¹³⁵ Arkeolojikçalışmalar, Balkanlarda yaşamış olan en eski toplumun da, yine bir Kosova halkı olan İliiryalılar olduğunu kanıtlamıştır. Bu halk, tarihte Pellazg'lar olarak da anılmıştır. Pellazg'lar, İliiryalıların atalarına verilen isimdir.¹³⁶

¹³¹ a.g.e. s, 42-43.

¹³² Mark Krasniqi, **Gjendja Ekonomike**, Prishtine, Enti i teksteve dhe mjeteve mesimore te Kosoves Yay, dördüncü baskı,1985, s., 307.

¹³³ Skender Rizaj, **Kosova Gjate Shekujve XV, XVI dhe XVII** , Prishtine, Rilindja Yay, 1982, s., 98.

¹³⁴ Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya,Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölge.(Türk Dili Kurumu), Türkçe Sözlük, Ankara, 2005, s., 10

¹³⁵ Muharrem Ternava, **Popullsia e Kosoves Gjate Shekujve XIV-XVI**, İnstituti Albanologjik Yay, Prishtine 1995, s., 20

¹³⁶ Skender Anamolli, **Historia e Popullit Shqiptare-İliet Mesjetar**, Shqiperia nen Perandorine Osmane Gjate shek: XVI-vitet 20 te Shek XIX, Akademia e Shkencave e Shqiperis, İnstituti i Historise, Tiran: Toena Yay, 2002, s., 42.

Muhtemelen, genellikle dere, göl ve deniz kıyılarında yaşadıkları için, bu halka bu ismin verildiği sanılmaktadır. Bu isim sonraları İilir, Alban, Arban, Arnaut biçiminde değişmiş, son olarak Arnavut halini almıştır.¹³⁷

Kosova’da yaşayan Arnavutların Dardan (İilirya) soyundan geldiklerini kanıtlayan en güçlü kanıt, iki halk arasındaki kişisel yapısal özellikler ve iki halkın da benzer kültürlere ve dillere sahip olmasıdır. Her ne kadar bugünkü Arnavutça, Dardanca’dan farklılaşmış olsa da, temel dilbilgisi kuralları, birbirleriyle bazı benzerlikler göstermektedir.

Modern Arnavutçada kullanılan sözcüklerin önemli bir kısmının kökenleri, İilirya’lıların konuştukları dile dayanmaktadır. Dardanlar, bugünkü Kosova’da yaşamış bir halktı. Bugün Kosova’nın resmi dilleri Arnavutça, Sırpça ve Türkçedir. Türkçe, yakın bir zamanda Kosova Parlamentosu tarafından büyük şehirlerde resmi dil olarak kabul edilmiştir. Kosova’nın %90’ı Arnavut, %5’i Sırp olduğu halde Sırpçanın resmi dil kabul edilmesi Birleşmiş Milletler’in azınlıklara tanıdığı özel haklardan kaynaklanmaktadır.¹³⁸

Arnavutçabaşta Arnavutluk olmak üzere Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan devletlerinde konuşulmaktadır. Bazı Avrupa devletlerinde de az sayıda konuşulmaktadır.

Arnavutçanın yazılışıyla ilgili bilgilere göre Arnavutlar en az 3000 yıl önce alfabe kullanmışlardır. Ancak bugünkü Latin halflerine dayanan ilk Arnavut alfabesini hazırlayan Şemsettin Frasheri’dir.¹³⁹ Günümüzde de bu alfabe tüm Arnavutlar tarafında kullanılmaktadır.

Halifeliğin kaldırılması İslam dünyasında genelde olumsuz neticeler ve etkiler meydana getirdi. Bu durumun en önemli ve göz ardı edilemeyecek sonucu ise, Müslümanların büyük bir moral kaynağından, manevi ve kurumsal destekten mahrum kalmalarıydı. Balkan Müslümanlarının büyük çoğunluğunu oluşturan Arnavutlar için

¹³⁷ Skender Rizaj, **Falsifikimet e Historis Serbe**, 1. Basım Prishtine, A-Print Yay. 2006. s, 11.

¹³⁸ <http://alban.altervista.org/alban/ist-die-albanische-sprache-pelasgo-illyrisch/> (03.04.2012).

¹³⁹ Blerim Ciroka, **İngiltere’de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dini Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), M, Ü, İstanbul, 2006, s., 20-21.

ise bu durum çok daha kötü sonuçlar doğurdu ve buralarda yaşayan Müslümanlar büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar.

Bunlar, Osmanlı'nın bölgeden ayrılışından itibaren, Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları kurumlardan yoksun kaldılar. Yine Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Macaristan, Makedonya ve Kosova'da yaşayan Türkler ve diğer etnik topluluklar da aynı olumsuzlukları yaşadılar.

Bu olumsuzlukları hala yaşayan Sırbistan sınırları dahilindeki Sancak, Medveca, Bujanots ve Preşova Müslümanları ile Yunanistan'daki Çamriya (Yanya) Müslümanları kaderleriyle başbaşa kalmış durumdadırlar.

I. Dünya Savaşı'nın ardından II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Balkanlarda ve diğer bölgelerde 60 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan sürecin akabinde, bölgede komünist sistem kurulduktan sonra, Müslümanlar bir kez daha önceden sahip oldukları birliği kurma umudunu ve imkanlarını yitirdiler.

Balkanlarda yaşayan Arnavutların tarihteki durumlarını analiz ettiğimizde, ilk söyleyebileceğimiz şey onların parçalanmış halde olmalarıdır. Arnavutluk'taki Arnavutlar kendi milli devletlerini kurmuşlardı, ancak Kosova'daki Arnavutlar sosyalist Yugoslavya'nın bir parçasını oluşturuyorlardı.

Bu durumu özellikle ifade etmemizin sebebi şudur. Eski Yugoslavya sınırları içinde yaşayan Arnavutlar, milli bir devletleri olduğu için kendilerini manevi ve kültürel olarak daha rahat hissediyorlardı, oysa Arnavutluk'ta da komünist sistem hakimdi ve bu sistem zulme dayalı bir rejimdi. Bu açıdan değerlendirildiğinde Boşnaklar Arnavutlara göre daha az güvendiye, dahası onlar Ortodoks Sırplar tarafından kuşatılmıştı ve hiçbir Müslüman ülke ile manevi, kültürel ve coğrafi sınırları, irtibatları yoktu. Sadece Yugoslavya'daki Müslüman Arnavutlarla sınır komşulukları vardı. Doğal olarak Boşnak ve Arnavutların dini uygulamalar konusunda günlük hayatta karşılaştıkları çeşitli problemler vardı. Zira, içinde barındıkları mevcut rejim, laik bir sistem üzere kurulmuştu ve komünizm sistemi başlıbaşına bir "din" kimliğine bürünmüştü.

Bu durumda ülkeye başka dinlerin nüfuz edeceği herhangi bir alan da bırakılmamıştı; hele ki İslam dini söz konusu olduğunda bu tamamen imkansızdı. Fakat

daha sonraları öz yönetimidaresi olan Tito Yugoslavya'sında her nekadar devlet organlarınca kontrol altında tutulsa da dini yaşantıda kendine has bir liberalleşmeye gidildiği görüldü.

Yugoslavya'da yaşayan halkların tümü, beraber yaşama ve beraber hareket etmekle, Yugoslav milleti ve Yugoslavya'da yaşayanlar haline dönüştürüldüler. Bu birlik, bölgesel siyaset ve devletin payidar olması açısından olumlu görünse de dini ve kültürel alanlarda çeşitli olumsuzlukları barındırıyordu.

Bu durumu, bu yapının, Yugoslavya'yı oluşturan halklarda milli unsurları uzaklaştırma gibi bir vazifesi olmadığını altını çizmek için dile getiriyoruz. Aksine buradaki yaklaşım, inançlarda dini unsurları uzaklaştırmayı hedefliyordu. Özellikle Müslümanlar söz konusu olduğunda bu çok daha öncelikli bir hedefti.

2. Türkler

Kosova'dayaşayan Türklerin sayısı, hiçbir zaman kesin olarak tespit edilememiştir. 2012 yılında yapılan son sayımlara göre toplam nüfusun % 1,1'ini Türkler oluşturmaktadır. Bu veriler Express gazetesine göre verilmiştir. Türk nüfus özellikle Prizren, Prishtine, Gjilan ve diğer şehirlerimizde yaşamaktadır.¹⁴⁰

Kosova'da yaklaşık 40 bin civarında Türk yaşamaktadır. Kosova Cumhuriyeti 5. inci maddesine göre diller içinde Türkçe, Boşnakça ve Rumca belediyeler seviyesinde resmi statüye sahiptir ve yasaya uygun şekilde her seviyede resmi kullanımda olacaktır.¹⁴¹

3. Boşnaklar (Goranlar)

Kosova- Gora bölgesinde yaşayan Goranlıların menşei, bugünde oldukça tartışmalı bir konudur. Goranlılar, kimilerince iddia edildiği üzere Türk mü, yoksa yine Osmanlılar tarafından zorla Müslümanlaştırılmış olan Makedonlar mıdır? Yoksa yine Osmanlılar tarafından Müslümanlaştırılan Bulgarlarmıdır? Hatta son zamanlarda, bu

¹⁴⁰ Musai, a.g.e. s., 41.

¹⁴¹ Bu veriler Kosova Cumhuriyeti Anayasasında yazmaktadır.

halkın Rus kökenine dayandığını iddia edenler olmuştur.¹⁴² Bunların tümü birer iddiadır ve bu konu da henüz kesin bir delile ulaşılamamıştır.

2006-2007 tarihleri arasında gerçekleştirilen bir araştırma, Goranlılar'ın %50'sinin kendilerini Türk olarak tanımladıklarını ortaya koymuştur.¹⁴³

Goranlılar, bugün Gora olarak adlandırılan ve Kosova'nın kuzeybatısında yer alan bir bölgede yaşayan Slav asıllı Müslüman bir halktır. Daha çok, Dragaş belediyesi dolaylarında yerleşmişlerdir ve anadilleri Sırpça'dır.¹⁴⁴

Gora köylerinin çoğunluğu Kosova'da olmakla birlikte Arnavutluk'ta ve Makedonya'da da bazı Goran toplulukları yaşamaktadır.¹⁴⁵

Gora bölgesinin Kosova tarafında kalan kısmında yaklaşık 15.000 Goran'ın yaşadığı sanılmaktadır. Bunun yanı sıra, Prizren başta olmak üzere Kosova'nın diğer bölgelerinde de sayıları yaklaşık 5.000'i bulan Goranlı yaşamaktadır.¹⁴⁶

4. Sırlar

Bugünkü Kosova'da bulunan Sırlar, Graçanica, Leposaviç, Zubin Potok şehirlerinde ve diğer ilçelerde yaşamaktadır. Bugünkü Kosova'da % 3-4 oranında Sırp yaşamaktadır.¹⁴⁷

Kosova'daki Sırların köken ilerini ayrı ayrı belirlemek zordur. Sırbistan'da yerleşim yeribugüne kadar tam olarak bilinmemektedir, ancak Balkanların değişik bölgelerinden geldiği varsayılır. Bazı Kosovalı Sırlar nesiller boyu Kosova'da yaşamışlardır. Çoğu araştırmalara göre Sırlar Kosova'da 1012'de yerleşmeye başladılar, ama bu yerleşim 1019-1924'de ve 1934- 1941'de tamamlandı. O zaman

¹⁴² Ebu Bekir Sofioğlu ve Diğerleri, **Gora Alfabeti**, Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği İstanbul (UKİD) 2006, Kültür Yay., s. 6.

¹⁴³ Sofioğlu., a.g.e. s. 7.

¹⁴⁴ Musai, a.g.e. s. 42.

¹⁴⁵ Sofioğlu, a.g.e. s. 12.

¹⁴⁶ Sofioğlu, a.g.e. s. 29.

¹⁴⁷

http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Kosovo_ethnic_2005.png&filetimestamp=20100817153840, (03.04.2012).

Kosova’da 39 bin Sırp ve Karadağ Slav ailesi yerleşti. O zamandan beri onlar burada yaşamaktadır.¹⁴⁸

D. KOSOVA’NIN DİNÎ YAPISI

Kosova’da 1.8 milyon insan yaşamaktadır. Bunların %96’sını Müslümanlar¹⁴⁹, % 2,2’sini Katolikler ve %1.5’ini ise Ortodokslar oluşturmaktadır. Kosova’da yapılan son nüfus sayımına göre nüfusun % 93’ü Arnavutlardan, %1.5’i Sırlardan % 1.6’sı Boşnaklardan ve %1.1’i de Türklerden oluşmaktadır.¹⁵⁰

Bugün dindenince Kosova’da akla gelen İslam dinidir. Yapılan istatistiklere göre Kosova’da yaşayanların % 96’sı Müslümanlardan, % 2,2’si Hristiyanlardan oluşmaktadır.¹⁵¹ Geriye kalan %2’lik kesimi ise ateistler, Protestanlar, Evanjelistler ve diğer cemaatler oluşturmaktadır.

1. İslam

Arnavutlar Hristiyan olmadan önce Politeist idiler. Zamanla politeizm yerini Hristiyanlığa bırakmıştır. 313 senesinde Hristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiştir ve bu din halk arasında hakim olmuştur. Bu durum 14.y.y’a kadar devam etmiştir. Ama 14.y.y.’dan önce de, 8 y.y.’da bazı Müslüman kişi veya grupların oralarda görüldükleri söylenmektedir.¹⁵² Arnavutların kendileri için kullandıkları isim ise “*Shqiptare*” dır. Bu kelime ise “*kartal*” manasına gelen “*Shqiponje*” kelimesinden türetilmiştir.

Arnavutlar, Osmanlı döneminden önce de, bazen ticaretle bazen de farklı askeri ya da sivil gruplarla kurdukları temaslar neticesinde İslam dini ile tanışmışlardır.¹⁵³

¹⁴⁸ http://sq.wikipedia.org/wiki/Serb%C3%ABt_n%C3%AB_Kosov%C3%AB, (03.04.2012).

¹⁴⁹ <http://www.botasot.info/def.php?category=3&id=154702>, (03.04.2012).

¹⁵⁰ REKOS-2011, **Regjistrimi i Popullise**, Ekonomive Familjare dhe Banesave ne Kosove 2011-Rezultatet Paraprake- Qershor 2011; **Population and Housing Census in Kosovo Preliminary Results** - June 2011; [http://esk.rks.gov.net/rekos2011/repository/docs/REKOS %20 LEAFLET % 20ALB % 20 FINAL. pdf](http://esk.rks.gov.net/rekos2011/repository/docs/REKOS%20LEAFLET%20ALB%20FINAL.pdf)

¹⁵¹ Murat Yılmaz, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, 1. Basım, İstanbul: İHH Yay, 2005, s., 23.

¹⁵² Ciroka, a.g.t. s. 23.

¹⁵³ Skender Anamolli ve Diğerleri, **Historia e Popullit Shqiptar**, İliret Mesjetar Shqiprija Nen Perandorine Osmane gjate Shek. XVI-Vitet 20 te Shek. XIX, Akademija e Shkencave e Shqipris Instituti i Historis, Tiran: Toena Yay, 2002, s. 58

Balkanlarda çoğunluğu oluşturan Arnavutlar ve Boşnaklardır. Balkan ülkeleri Avrupa kıtasının bir parçasını oluşturur ve bunların çoğu sünnidir.¹⁵⁴

İslam dini, Arnavutlar arasında asırlar süren bir geleneğe sahiptir. XV. y.y, itibaren günümüze kadar bu gelenek gün be gün gelişmiştir. Oysa bunun en önemli etkilerden biri de dini, kültürel ve milli kimlikleri oluşturmaktır. Ayrıca Arnavutları genel tarih yapısı olarak bir toplum haline yaşamayı öğreten İslamın ışığıdır.¹⁵⁵

İslam dini ilk olarak 11. yüzyılda Kosova'ya girmiş ve 13. yüzyılda butemasın daha yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği çoğu çalışmalarda belirtilmektedir. Osmanlı dönemi Kosova'da İslam dininin yayılmasında büyük rol oynamıştır. İslam dini aynı zamanda Osmanlıların resmi dini olduğu için nereye gitmişlerse onu beraberlerinde götürmüşler ve yayılmasında büyük rol oynamışlardır.¹⁵⁶

Dolayısıyla, ilk defa İslam diniyle temasa geçen Arnavutlulardan bir grup İslamı kabul etmiştir. Ayrıca İslamlaşma hareketi 1389'da yani Kosova Savaşından sonra, Arnavutlar arasında hızla yayılan asimilasyonu durdurmaya en önemli katkı olmuştur. Aynı zamanda yeni bir yapıya yön vermiştir. İslam dini, ortaçağdaki bilinç kaybında olan Arnavutları uyandırır ve onlara yeni bir misyon geliştirmelerinin önemli olduğuna dikkat geçmiştir.¹⁵⁷

Aynı zamanda İslam ve Arap kültürünün 8. y.y.dan itibaren bu topraklara girdiği bilinmektedir. Bu süreç 11. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu tanışma , ticari, askeri ve, diplomatik ilişkilerden ve oraya gelen Müslüman insanlar vasıtasıyla olmuştur. Mesela, Mostar'ın bazı köylerinde II. Mervan el Himar dönemine ait gümüş paralar görülmüştür.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Kecia Ali and Oliver Leaman, **İSLAM The Key Concepts**, London and New York, Routledge Yay, 2008, s., 62.

¹⁵⁵ Milazim Krasniqi, **Roli i İslamit ne Trojet Shqiptare**, Takvim- Kalendar- 2005, BİK Yay, s., 139.

¹⁵⁶ Jahja Drançolli, **Perhapja e İslamit ne Kosove**, Edukata Islame, Prishtina 2005, XXXV No: 76: Koha Yay, s., 268.

¹⁵⁷ Krasniqi .a.g.e, s. 140.

¹⁵⁸ Basha, a.g.e, s, 35.

İlave olarak, Müslüman olan Peçeneklerin de¹⁵⁹ en doğru kabul edilen görüşe göre bir Türk kavim idi.¹⁶⁰ Balkanlar'da VIII. asırda ve bazılarının IX. asırda bulundukları söylenir.¹⁶¹ VIII. asırda ticaret sebebiyle, Adriyatik denizinden Arapların Arnavutluğa gittikleri bilinmektedir.¹⁶²

Yine İslam'ın yayılmasıyla ilgili hat sanatının ünlü isimlerinden biri olan el İdrisi ve onun rehber arkadaşı olan İbn Kavkafi'den söz edebiliriz. Bu iki şahsın, 12.y.y.da, Avrupa'yı gezdikleri sırada, gelişmiş tarımdan, küçük işletmelerden bahsetmişleri, orada ticaret yapan insanlar arasında Müslümanların da olması, Müslümanların bu tarihlerde Avrupa'ya ticaret için gittiklerini, ve Avrupanın, Müslüman dünyaya hiç de yabancı olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda, oraya giden bazı Müslümanlar, coğrafi ve ticari şartlarını beğenmişler ve oraya yerleşmişlerdir. Reskovec'e yakın Arapaj isminde bir köye rastlanması, bunun oraya gelen Araplar'dan kalan bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.¹⁶³

İslam dininin ilk olarak 11. yüzyılda Kosova'ya girmiş olduğu ve 13. yüzyılda bunun daha yoğun bir şekilde gerçekleştiği çoğu çalışmada belirtilmektedir. Osmanlı dönemi Kosova'da İslam dininin yayılmasında büyük rol oynamıştır.¹⁶⁴

Arnavutlar tarafından İslamiyet, Katolik kilisesi'nin 'Hristiyanlığı yaymadığı bölgelerde kabul edilmiştir. Katoliklerin en büyük amaçları Arnavutları Katolikleştirerek Katolisizmi tüm Arnavutlar arasında yaymaktır. Diğer taraftan Svetistan Ortodoks kilisesi de onlara baskı yaparak ortodokslastırmak amacındaydı. İslamiyet Arnavutlar arasında bölgeleri fetheden Osmanlıların Müslüman olması nedeniyle yayılmıştır.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Ali M. Basha, **Neper Gjurmët e Islamit**, Tirane 2005.(y.y), s, 52.

¹⁶⁰ Enciklopedia Britanika, C, XVII, (t.r), (y.y), s., 634.

¹⁶¹ İbrahimi, a.g.e, s., 60-61.

¹⁶² İbrahimi, a.g.e, s., 209.

¹⁶³ Basha, a.g.e, s, 36.

¹⁶⁴ Jahja Drançolli, **Perhapja e Islamit në Kosovë**, XXXV NO:76, Dituria IslameYay, Prishtina 2004, 2005. s. 268.

¹⁶⁵ Muhamet Pirraku, **Roli i Islamit në Integrimin e Shqiptarëve Etnike dhe të Kombit Shqiptarë**, Feja, Kultura dhe Tradita Islame ndër Shqiptarët Yay, Prishtine 1995, s., 43.

Bazı teorisyenler “İslam’ın Osmanlı öncesi Arap tüccar ve misyonerleri tarafından önemli ölçüde Arnavutlar arasında yayılmış olduğu” görüşündedir. Bu yanlış kanaati gerçeklerle çürütmek için Arnavutlar’ın İslam dini ile olan temaslarının tarihi serüvenini vermek istiyoruz. “Balkanlarda Müslümanlarla bilinen ilk temas Emevi döneminde Mesleme b Abdül Melik komutasında 717-718 yıllarında yapılan İstanbul kuşatmasıdır. Bu sırada Müslümanlar Gallata’yı aldılar ve burada ‘Arap Cami’si’ni inşa ettiler. Sonra Kiliseye çevrildi fakat Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul fethi sonrası yeniden Camiye çevirildi. Bu sırada Mesleme Edirne ve Selanik şehirlerini aldı. Mesleme’nin bu seferi, Balkan halklarıyla İslam’ın Balkanlarda etkili olması için ilk fırsat oldu.”¹⁶⁶

Meşhur Arnavut tarihçi Muhamet Pirraku “Kalimi i Shqiptareve ne fene İslame” (Arnavutların İslam’ı kabulü) adlı eserinde Arnavutların İslam’ı kabulünü ve yayılmasını gayet açık bir şekilde belirlemiştir. Arnavutların İslam’ı kabulüne sosyal, kültürel, siyasi ve milli değerler sebep olmuştur İlk İslamlaşma hareketlerine XV. yüzyılda rastlanmaktadır. Arnavutların yaşadığı bölgelerde, kitleler halinde İslam’a geçiş XVI. Yüzyılın sonu ile XVII. Yüzyılın başına rastlanmaktadır. İslamiyet’e geçiş süreci yaşanırken bu bölgelerde Sırp Ortaçağ Kilisesi hakimdi. Elbette ki, Arnavutların Slavlaşmanın önlenmesi İslamiyet tarafından engellemiştir. İslamiyet, sadece Müslüman Arnavutları değil, diğer dinlere mensup Arnavutları da etkilemiştir. Onların milli kültür birliğini ve sosyal kimliklerini koruyarak Slavlaşmadıklarını söylemek mümkündür. İslamiyet vasıtasıyla Arnavutlar arasında daha önce var olan din ve mezhep farklılıkları kalkmıştır. Arnavutların İslam bir çatı altında toplanmaları onların kültürlerini de etkilemiştir.¹⁶⁷

Bazı tarihçilere göre Arnavutların İslam’la ilk tanışmaları, Emevi devleti’nin Kostarika eyaletindeki Müslüman tüccarlar vasıtasıyla olmuştur.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Selman Ejub, **El-İstirab fi Jugoslafja**, Bagdad Yay, 1984, s., 7.

¹⁶⁷ Muhamet Pirraku, **Kalimi i Shqiptareve ne fene İslame**, Kosovarja Yay, Prishtine 1991, s. 10’dan İsmail Bardhi (Yayınlanması Doktora Tezi) İbrahim Dalliu’nun Tefsirindeki Metodu, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Ankara 1997, s.9.

¹⁶⁸ Nexhat İbrahimi, **Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanit ne Periudhen Paraosmane.**, Logos A Yay, Shkup 1997, s. 30-39.

Batılı tarihçiler bir çok gerçek olayları özellikle Balkanlarda İslam nasıl yayıldığını teyit etmezler. Bulgar kanı Boris'in Papa'ya İslam dinini anlatan kitaplarla ne yapması gerektiğini sorması gibi batıda İslamı hızlı bir şekilde yayılmasını halk nezdinde bu olayın yer etmemesi için üzüntü örtmeye çalışmışlardır. Bu mektubun orijinal cevabı bugün Vatikan Arşivinde bulunmaktadır. Mektup Papa I. Şan Nikola (885-867) tarafından başlığıyla şöyle yazılmış: "Saracenelerden aldığınız kitaplarla, ne yapmanız gerektiğini soruyorsunuz. Tabi ki, onlar korumanız gerekmez. Balkanlarda İslam varlığını yok etmek için her türlü yolu denedikleri göstermektedir."¹⁶⁹

Arnavutlar arasında İslam'ın yayılması ancak Osmanlı yönetiminin istikrar bulmasıyla izah edilebilir. Bundan önce ister batıdan gelen Sicilya Müslümanları ister doğudan gelen Peçenek ve Vardar Türklerinden hiçbir Müslüman geride kalmamıştır. Osmanlı'nın ilk döneminde Arnavutluk'ta ve Kosova'da yok denecek kadar az Müslüman vardı. İlk ihtidalar tımar sisteminin oturması ve devşirme sisteminin uygulanmasıyla bağlantılıdır. Tımar sistemi de nüfus sayımı ve tapu defterlerinin yapılmasıyla bağlantılıdır. Bu sistemin oturma dönemi Arnavutluk'ta (Kosova'da) bölgeden bölgeye farklılık arz ediyor. "Doğu ve güney doğu Arnavutluk'ta tapu defterleri 1390'da yapılmıştır."¹⁷⁰

Balkanlarda Müslüman olarak gelen iki halktan bahsetmek istiyoruz. Ortaçağ Balkan tarihinde en çok iz bırakan Müslüman halk Peçeneklerdir. Peçenekler, özellikle Arnavutlar'ın yoğun yaşadığı Kosova ve batı Makedonya bölgesinde yerleşmiştir. Bundan dolayı bu kavmi bizim tahlil etmemiz gerekmektedir. Peçenekler en doğru kabul edilen görüşe göre bir Türk kavim idi.¹⁷¹ "Onlar VIII. Yüzyılda Hazar denizin etrafında yaşamış ve IX. yüzyılda karadeniz'i geçip Balkan yarımadasında yerleşmişler"¹⁷² Her ne sebeple olursa olsun Arnavutların İslam'ı Osmanlıdan

¹⁶⁹ Nexhat İbrahimi, **İslami Ne Trojet İliro-Shqiptare Gjate Shekujve**, Logos A Yay, Shkup 1999,s., 28-29.

¹⁷⁰ Akademia e Shkencave e Shqiperise, İnstituti i Historise, **Historia e Popullit Shqiptar**, C-I, Toena Yay, Tirane 2002, s., 518.

¹⁷¹ Enciklopedia Britanica, C. XVII, s., 634.

¹⁷² Maliq Osi, **Prizren Drevni**, Prizren 1996, s., 157.

öğrendikleri, kültür ve gelenek değerlerini bugünlere taşıyarak kimliklerini kordukları bir realitedir.¹⁷³

Kısaca, Arnavutların İslamı kabul etme nedenlerinden belki de en önemlisi İslam'ın tek Tanrılı din olmasıdır. O, dokunulmayan, görülmeyen, doğurmayan, doğmayan'dır ve büyük "güç" tür. Ayrıca bir başka sebep de, İslam'da İnsan-Tanrı-Kutsal Ruh kısaca teslis inancının olmayışıdır. Oldukça eski bir geçmişi olan ve aynı zamanda felsefi ve mantıki düşüncelere sahip olan Arnavutlar İslam'ı en ikna edici bir din olduğunu için tercih etmişlerdir.¹⁷⁴

3. Arnavutlar Arasında İslamlaşma Süreci-Sebebi Ve Bazı Önyargılar

Osmanlı Devleti Balkan yarımadası'na yerleşmeden önce her şey bir yana Balkan halkı üzerinde devletin ve kilisenin yüksek düzeyde bir baskısı söz konusuydu. Ayrıca Bizans Devleti'nin aldığı vergiler Osmanlı Devleti'nin aldığı vergilere karşılaştırılmayacak derecede ağırdı.¹⁷⁵

Balkanlar'da meydana gelen ihtidalarla kültürel etkileşim ve akrabalık ilişkileri de etkili olmuştur. Balkanlar'ın fethi ile birlikte Balkanlar'a yerleşen Müslüman halk, ihtidayı özendirici ve teşvik edici söz ve davranışlarla İslamlaşma'da etkili olmuşlardır.¹⁷⁶

Arnavutlar arasında İslamlaşmanın kılıç zoruyla ve baskıyla yapıldığı iddiaları doğru olmadığı gibi, bu durum onun stratejik konumu ile ilgilidir. Yüzyıllar boyunca Batı ve Doğu Roma'nın siyasi ve dini çatışma alanında kalan Arnavutlar arasında İslam'ın yayılması onun jeopolitik ve dini konumundan kaynaklanmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷³ Muhamet Pirraku, **Roli i Islamit...Feja, Kultura dhe Tradita Islame nder Shqiptaret Sempozyumu**, Prishtine 1995, s. 41-58 ; Aleksandre Popoviç, **Balkanlarda İslam**, çev: Komisyon, İnsan Yay, İstanbul 1995, s., 17-50.

¹⁷⁴ Muhamet Pirraku, **Shkaqet E Kalimit Ne İslam Te Shqiptaret**, Rreth perhapjes se İslamit nder Shqiptaret, der. Muhidin Ahmeti, s., 34.

¹⁷⁵ Thomas Arnold, **İntişar-ı İslam Tarihi**, Ankara 1982. s. 161.

¹⁷⁶ Serap Toprak, 16. **Yüzyılda Balkanlarda İslamlaşma**, A.Ü. Basılamamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 82.

¹⁷⁷ Gazmend Shpuza, **Millet Sistemi Çerçevesinde Arnavutların Durumu**, Osmanlı, C.4. Ankara 1999, s. 294.

Arnavutluk ve Kosova'da İslamlaşma Osmanlı Devleti'nin yönetimine girmesi ile birlikte başlamıştır. Osmanlı Devleti, Kosova'da doğrudan doğruya bir İslamlaştırma ya da Türkleştirme politikası izlemediği gibi, ülkenin fethinden önceki ekonomik, sosyal ve siyasi şartlarını da göz önünde bulundurarak kendi siyasi, ekonomik ve askeri çıkarlarının öne çıktığı bir yönetim şekli uygulamıştır.¹⁷⁸

Arnavutlar'ın İslamlaşması konusundaki tartışmalardan biri de Hristiyan Sipahilerin zorla İslamlaştığı iddialarıdır. Halil İnalcık'a göre, Hristiyan sipahilere tımar verilmiştir, fakat bunların İslamlaşması için hiçbir teşvik edici faaliyette bulunmamıştır. Hristiyan sipahilerin İslamlaşması tamamıyla sosyal bir olaydır.¹⁷⁹

Arnavutlar arasında İslamın hızlı bir şekilde geniş halk kitleleri tarafında kabul görmesi ve bunun sonucundan Hristiyan nüfusuna galip gelmesinden endişe eden odaklar tarafından yapılan asılsız ve yanlış olarak düzenlenen belgelerle ve kitaplarla gerçeklerin üstü örtülmeye çalışılmış, halk arasında Osmanlı'nın ve İslam Dini'nin itibarının düşülmesi faaliyetlerine girilmiştir. Bununla beraber bu olayların gün yüzüne çıkartılarak yapılacak objektif araştırmalarla gerçeğe ulaşarak halk doğru bilgilendirilmelidir.¹⁸⁰

Çoğu Hristiyan din adamlarına göre bu dönüşümler sadece öznel değildirler, fakat onlara göre Arnavutların İslam'a geçiş yapmış olduğu kabul edilemez. Onlara göre Arnavutlar başka bahanelerden dolayı İslama geçiş yapmışlardır.¹⁸¹

Balkanlarda Arnavutlar İslam kültür ve medeniyetinden etkilenmiştir. Arnavut halkı özellikle İslam'ın manevi ve ahlaki kültürünü çeşitli şekillerde kabul etmişlerdir.¹⁸²

Müslümanların çok farklı milletlerden olan askerleri İslamı kabul etmişlerdir ve ülkelerine döndükten sonra İslam dinini ve geleneğini yaymaya başlamışlardır.¹⁸³

¹⁷⁸ Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk**, İstanbul, s. 61. Edit: Toprak, a.g.t, s., 95.

¹⁷⁹ Halil İnalcık, **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar**, s. 167. Edit: Toprak. a.g.t, s., 97.

¹⁸⁰ Ali M. Basha, **İslami ne Shqiperi Gjate Shekujve**, Tirane Yay-2000, Hixhri-1421, s. 33

¹⁸¹ Basha, a.g.e., s., 34.

¹⁸² Feti Mehdiu, **Edukata Islame**, viti XXX. No: 74, s., 154.

¹⁸³ Basha., a.g.e,s., 40.

Arnavutlar, Barbar Slavlar Ortodoks Dinini kabul etmedi diye binlerce insana işkence yapmışlardı. Bunun için Arnavut halkı Osmanlılara karşı çıkmamış, kendilerine özgürlük veren bir millet gözüyle bakmışlardır.¹⁸⁴

Slavların Balkanlara yerleşmesiyle Arnavutlar için sıkıntılı bir süreç başlamış oldu. Bu süreçte sık sık saldırılara maruz kalmışlardır. Osmanlı'nın bu toprakları fethiyle, bu topraklarda yaşayan Arnavutlar toplu olarak İslam'ı kabul eden ilk milletlerden olmuştur. İslam'ı kabul ettikten sonra Arnavutlar Yunan ve Slav hegemonyasının da önüne geçmiştir. Arnavutlar Sırp'lar'dan Kosovayı almak için Osmanlılardan yardım istemiş yani beraber savaşmışlar ve 20 Haziran 1389 tarihinde bu savaş gerçekleştirmişlerdi. İşte o dönemden sonra çoğu Arnavut İslam'ı kabul etmiştir. Arnavutlar ekonomik sebepler, özgürlük ve insan hakları açısından İslam'ı zevkle kabul etmişlerdir.¹⁸⁵

Her zamanki gibi Yunan ve Sırp Ortodoks kilisesinin tarih boyunca Arnavut müslümanlara karşı olumsuz tutumları olmuştur. Ortodoks Papazlar gizli ve açıktan planlar kurarak Arnavutları ortadan kaldırma politikaları yapmışlardır. Onlara göre Arnavutlar zehirli bir yılanıdır. Zira onlar İslam'ı kabul etmişlerdir. Dolayısıyla bir an önce yılanın başı ezilmelidir.

Çar Dushan zamanında Arnavut müslümanları dinlerinden vaz geçirmek amacıyla pek çok insan öldürüldü. Şimdi XIX asırda durum Çar Dushan zamanındakinden farksızdır. Müslüman Arnavutlar üstünde aynı politikalar uygulanmaktadır. Fakat her ne pahasına olursa olsun Arnavutlar kendi dinini (İslam dinini) korumuştur.¹⁸⁶ 1999 savaşı esnasında Sırp'ların sloganı şu idi: "Daha çok Arnavut öldürün" çünkü onlar dinsizdir; onlara merhamet edilmez.¹⁸⁷

¹⁸⁴ A.g.e,s., 46.

¹⁸⁵ Basha., a.g.e. s., 47.

¹⁸⁶ Rustem Buzhala, **Shqiptaret ne Turqi**, İnstituti Albanologjik, Prishtina Yay, 2011, s. 28

¹⁸⁷ Kocaqi., a.g.e, s., 9.

4. Hristiyanlık

Arnavutlar Hristiyan olmadan önce Politeist idiler. Zamanla politeizmin yerini Hristiyanlığa bırakmıştır. 313 senesinde Hristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiştir ve bu din halk arasında hakim olmuştur. Bu durum 14.y.y'a kadar devam etmiştir.¹⁸⁸

Hristiyanlık, Balkanlar'da özellikle Arnavutlar veya İliria'da ilk olarak IV. yüzyılda görülmeye başlamıştır¹⁸⁹, IX. yüzyıla gelince de nüfusun büyük bir kısmı tarafından benimsemiştir. Yani bu dönemlerde Hristiyanlık, Balkanlar'da ve Kosova'da en parlak dönemlerini yaşamıştır. XIII yüzyılda ise Hristiyanlık gerilmeye başlamış ve yerini İslam dinine bırakmıştır.¹⁹⁰

1054 yılına kadar Arnavutların tümü Hristiyan inancına sahip idiler. Modern dönemdeki çatışmaların temelleri tarihe atılırken, ilk önemli kırılma noktası Hristiyanlık içindeki parçalanma olmuştur. Kilisenin doğu ve batı olarak ikiye ayrılması, Arnavutların da inanç açısından ikiye bölünmelerine neden olmuştur. Bunlardan bir kısmı Roma Katolik mezhebine, diğer kısmı ise Doğu Ortodoks mezhebine katılmışlardır.¹⁹¹

4.1. Hristiyanlık Mezhepleri:

4.1.1. Ortodoksluk

Kosova'da Ortodoks inancına sahip olanların tamamı Sırlardan oluşmaktadır. Dini merkezleri Sırların yoğun olarak yaşadıkları Graçanica ve diğer şehirlerindedir. Bugünlerde Kosova'da yaşayan Sırların nüfusu 100.000 ila 120.000 civarındadır. Bunların tamamı Ortodoks dinine sahiptir.

Her zamanki gibi Sırp kilisesi 1219'dan itibaren Kosova'da Katolik kilisesinin yerini almaya çalışmıştır. Ortodokslar bugün Kosova'da dini inanç ve ibadetlerini

¹⁸⁸ Ciroka, a.g.tez., s., 23.

¹⁸⁹ Zef Mirdita, **Krishterizmi nder Shqiptare**, Drita MKSZ Yay, s., 146.

¹⁹⁰ İbrahimi., a.g.e, s. 26

¹⁹¹ Mark Krasniqi, **Roli i İslamit Ne Integrimit E Shqiperise Etnike Dhe Te Kombit Shqiptar**, Feja, kultura Dhe Tradita Islame Nder Shqiptaret, Uluslararası Semineri, Prishtine, 15-17 Ekim 1995, BİK Yay, s., 56.

rahatça yerine getirmektedirler. 2004'ten bu yana bu Kiliseler KFOR ve UNECO'dan tarafından korunmaktadır.

4.1.2. Katoliklik

Hristiyanlık Arnavutlar için yabancı dadedir ama tam olarak yerli de değildir. Çok erken zamandan beri mevcuttur.¹⁹² Her ne kadar Hristiyanlık söz konusunda durum bu olsa da bugün Kosova'da Katolik mezhebine bağlı olan insanların sayısı azdır. Bunların büyük bir kısmını Arnavutlar oluşturmaktadır, geriye kalan kısmı ise Hırvat Katolikleridir. Hırvat Katoliklerin yoğun yaşadıkları bölge Janjeva kasabasıdır.¹⁹³

Bazı belgelere göre, Hristiyanlığın 1054 yılında ikiye ayrılmasından sonra¹⁹⁴ Katolikler, Ortodokslar tarafından farklı işkencelere maruz bırakılmışlardır. Bu zulüm, Osmanlılar gelinceye kadar devam etmiştir. Bundan sonra Arnavutların büyük bir kısmı İslam dinini kabul ettiler. Bu onların söz konusu zulümden de kurtulmalarına vesile olmuştur.¹⁹⁵

Her dinin mensupları gibi Katolikler de bugün Kosova'da dinlerini rahat yaşamaktadırlar. Dini ibadet ve inançlarını istedikleri şekilde yerine getirmektedirler. Günümüzde Katolikler çoğunlukla Gjakova¹⁹⁶, Klin, İpek şehirlerinde yaşamakta, bu yerleşim merkezlerinin dışında yaşayanlar da din konusunda bu merkezlere bağlı bulunmaktadır.

4.1.3. Protestanlık

Protestan inancı eski Yugoslavya topraklarında XIX. yüzyıl Bogomil ismiyle yayılmaya başlamıştır. Muhamet Piraku'ya göre Bogomiller X. asrın ortaya çıkmış görünüyordu. Balkanlarda Protestanlığın ilk dönemleri, 1831 yılında İstanbul'da Amerikan misyoner faaliyetlerinin başlamasıyla olmuştur.¹⁹⁷

¹⁹² Shan Zefi, **İslamizimi i Shqiptareve Gajte shekujve (XV-XX)**, Prizren 2000-Drita Yay. s., 25.

¹⁹³ <http://sq.wikipedia.org/wiki/Janjeva>

¹⁹⁴ http://sq.wikipedia.org/wiki/Demografia_e_Kosov%C3%ABs

¹⁹⁵ Ali Pajaziti, **Rinija Universitare dhe Religjioni**, Shkup: Logos- A Yay, 2003, s., 39.

¹⁹⁶ <http://www.gjakova.us/sq/index.php/historia-e-gjakoves/gjakova-ne-vitet-1830-1878>

¹⁹⁷ Pajaziti, a.g.e, s. 40.

Kosova’da Protestan inancına sahip olanların %1 den daha azdır. Protestanlar genellikle Kosova’nın farklı şehirlerinde yaşamaktadır, en yoğun yaşadıkları yer Prishtine’dir.¹⁹⁸

Kosova savaşı’ndan sonra her şehirde Protestan bulunmaktadır. Bunlar kendi faaliyetlerini devam ediyorlar. Bunların başında, dini niteliktekileri kitap ve benzer diğer şeyleri dağıtmaları ve çalışmalar gelmektedir.¹⁹⁹

Protestan inancı eski Yugoslavya topraklarında XIX Yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Balkanlarda Protestanlığın ilk dönemi,1831 yılında İstanbul’da Amerikan misyoner faaliyetlerin başlamasıyla olmuştur.²⁰⁰

E. KOSOVA’DA DİN DEĞİŞTİRME

1. Osmanlı Döneminde Din Değiştirme- İhtida

XIV. asırda Balkanlarda yeni bir İmparatorluk ortaya çıkmış oldu, Osmanlı İmparatorluğu. Osmanlı hakimiyeti Balkanlara girdiği zaman Arnavutların tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.²⁰¹ Osmanlı devleti Balkanlarda bir çok Hristiyan bölgeüzerinde hakimiyet kurmuştur.²⁰²

Neden insanlar din değiştirerek müslüman olmuş sorusu her zaman ilgi odağı olmuştur. Bazı Avrupalı araştırmacılar tarafından İnsanlarda din değiştirme (İslamda

¹⁹⁸

http://www.kishaprotestantebum.com/new/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=60

¹⁹⁹ <http://www.kishaprotestante.net/>

²⁰⁰ Pajaziti, a.g.e. s., 40

²⁰¹ İslam dini Arnavutlarla tanışması Osmanlı İmparatorluğu Arnavut bölgelere sahiplenmeden önce dayanmaktadır. Dolayısıyla yurda gelen tüccarlar, askerler ve ya doğu-islami dünyasından davetçilerin İslam dininin yayılışına öncelik göstermişler. Ferit Duka, **Historia e Shqiperise (Arnavut tarihi)**, Kreu i III, Ndryshimet ne strukturenfetare te popullitshqiptar. Perhapja e fese İslame(shek. XV-XIX), Edit: Bamja, 1983, Tirane, s. 24.

²⁰² Mesut İdriz, **Konvertimi dhe Asimilimi i Dhimmi-ve ne Perandorine Osmane**, Logos A 2009, Shkup-Prishtine-Tirane. s., 49.

İhtida) kılıçla ve zorla olduğu ve din değiştirme ya da ölüm arasında bir seçim yapmak zorunda oldukları düşünülmüştür.²⁰³

Barışçı propaganda ve adli takibat yapma sonucunda yapılan dini değişimler, arasındaki bariz bir ayırım yapılsa da sebepleri bulmak kolay değil. Neden bu kimseler dininden dönüyorlar sorusuna cevap bulmak bazen zor olmaktadır.²⁰⁴

Oysa bir Katolik Papazı, Osmalı İmparatorluğunun gelmesiyle ilgili olarak şöyle der: İşte tam bu dönemde bir çok Arnavut canlarını kendi dinleri ve vatan için feda ettiler.²⁰⁵

Bazı tarihçilere göre Osmanlı hakimiyeti, Batı işgalçilerden daha olumlu ve daha pozitif bir durum olarak görülmüştür. Hristiyan olan ziraatçı işçiler, Osmanlı İmparatorluğunda diğer Hristiyan hakimiyetlere göre daha özgürce daha rahat bir hayat yaşayabilmişlerdir.²⁰⁶

Gerçek şu ki, özellikle Balkanlarda, İslamiyet Osmanlılar tarafından hiçbir zaman zorla yayılmamıştır. Osmanlılar tarafından esir alınan bazı esirler şunu bildirmişler: Biz hiç kimse kendi dinimizden vazgeçmemiz için zor kullanılmamıştır.²⁰⁷

2. Komünist Dönemde Din Değiştirme

Arnavut milleti her ne kadar köken bakımından Avrupalı sayılsa da, Avrupalılar her zaman onları Müslüman oldukları için dışlamışlar, onları Osmanlı kalıntıları olarak hep hakir görmüşlerdir. Avrupa her zaman Yunanları ve Slavları destekleyerek müslüman Boşnak, Arnavut ve Türkleri Balkan yarımadasından çıkararak buralardaki Müslüman varlığını yok etmek istemişlerdir.²⁰⁸

Sırp ve Ortodoks Yunanlar uzun ve kısa planlar çerçevesinde müslüman varlığını değişik yollar deneyerek yok etme–temizleme girişiminde bulunmuşlardır. Bunun en bariz örneğini Balkan savaşlarında, ikinci dünya savaşında ve 1999 Kosova

²⁰³ İdriz., a.g.e., s., 17.

²⁰⁴ A.g.e. s., 22.

²⁰⁵ Nexhat İbrahimi, a.g.e, s., 104.

²⁰⁶ İbrahimi **İslamizimi ne Trojet İliro-Shqiptare Gjate Shekujve.**, a.g.e. s., 43.

²⁰⁷ İdrizi., a.g.e. s., 30.

²⁰⁸ Elena Kocaqi, **Planet Per Zhdukjen e Shqiptareve**, Emal Yay, Tirane, 2009., s., 7.

savaşındagörmekeyiz. Herne kadar bugünKosovacumhuriyet stastüsünü kazanmış olsa da Ortodoks Kilisesi yoğun propagandasını sürdürmektedir. 2004 yılının Mart ayında Kosova’da dış güçlerin gizli desteği ile Arnavut protestocular tarafından bir kaç Kilisenin yakılması büyük yankı uyandırmıştır. O zamandan beri bu Kiliseler, bu olayları abartarak Arnavutların başka dinlere karşı hoşgörülü olmadıklarını göstermeye çalışmışlardır.²⁰⁹

XX. yüzyılın başında Arnavutlar her alanda geri bırakılmış ve hor görülmüşlerdir. 1913 yılında Londra gizli anlaşması ve 1919yılında Varsayesantlaşmasının Arnavutlar için sonuçları çok ağır olmuştur. (1912-13) ve (1914-18) savaş yıllarında Arnavut toprakları Sırp, Karadağ, Bulgar veYunan orduları tarafından işgal altına alınmıştır. Birinci dünya savaşı sırasında 800.000’den daha fazla Arnavutun yaşam alanı tamamiyle yok edilmiş ve yaklaşık olarak 350.000 Arnavut katledilmiş ve 500.000’den fazla Arnavut vatandaşı yurtlarından kovulmuşlardı.²¹⁰

Ortodoks Slav Kilisesi Arnavut halkına benzeri görülmemiş soykırımlar uygulamıştır.Müslüman Arnavut halkına din değiştirmeleri için baskılar yapılmıştır. Yapılan bu zulümleri araştırmacı EdithDurham²¹¹ tarafından ortaya konmuştur. Ortodoks KilisesininRusya’da Yahudilere ve Balkanlarda Müslüman halka karşı yürütmüş olduğu politikalar, adını günümüzde “dinizulümler” olarak tarihe kaydedimiştir.”²¹² Onlarca Müslümanınibadethanelerinin yerle bir edilip yok edildiği bütün delillerle ortaya konmuştur.

Yugoslav ve Yunançevreler tarafındantakip edilen bir başka faşist anti-İslampolitikasınıniseİslam vakıflarınıntasfiye edilip yağmalanıp yok edilmesi idi. Bunun neticesindetarım reformu adı altında ibadethanelerin (cami, tekke, vakıf vb.) sahip olmuş oldukları arsalar el koymaya başlandıve müslüman halkın sahip olmuş

²⁰⁹ <http://www.mfa-ks.net/?page=1,120>, (04.05.2012).

²¹⁰ Muhamet Pirraku, **Letër Konferencës së Helsinkit II-Paris 1990**, Dielli NO: 16 Zagreb, “**2 Helsinki Konferansina mektup-Paris 1990**, Dielli Yay, Sayı, 16 Zagreb”, Edit: Ramiz Zekaj, “**Zhvillimi i Kultures Islame te Shqiptaret Gjate Shekullit XX**, Tirane 1997, İnstituti shqiptar i mendimit dhe Qytetrimit İslamik Yay, s. 31.

²¹¹ Pirraku, **Jo Katedrale**,. a.g.e, s, 31.

²¹² **Dituria Islame**, Prishtinë, NO: 66, s. 23, “İslam Bilgisi Dergisi”, Prishtina, Sayı, 66, s. 23, Edit: Zekaj, a.g.e, s, 31; Hysen Matoshi, **Konvertimi si Forme e Zhberjes Etnike te Shqiptareve**, Gazeta Epoka E Re, 26 Gusht 2011, s. 11.

olduğu bu varlıklar istimlak edilerek iskan politikasına geçildi. Sırp, Karadağlı ve diğer uluslar bu topraklara yerleştirilmeye başlandı.²¹³

Arazilerin önemli bir ölçüsünü oluşturan bu istimlakın yanı sıra 1918’de Yugoslav devletinin uygulamaya devam etmiş olduğu iskan politikasına istinaden “güney bölgelerinde” kamulaştırılan arazilerin $\frac{3}{4}$ ’ü sırp, karadağlılara ve diğer müslüman olmayan Slav uluslarına dağıtılarak parçalanmaya başlanmıştı. Bu sindirme ve parçala, böl, yut politikası nedense sadece İslamiyeti kabul etmiş müslüman halka karşı uygulanmaktaydı.²¹⁴

Reform adı altında yapılan bu zalimce gaspın sonucunda tam olarak 62.000 aile etkilenmiş, sahip olmuş oldukları mal varlıklarına el konulmuş ve bundan sonra artık devlet adı verilen ve kamusal mal olarak adlandırılan Ortodoks Slav ulusuna hibe edilmişti.²¹⁵

Arnavutluk topraklarında yaşayan müslümanlara, ağırlıklı olarak Ulçini, Tivarai, Kosova, Dibra, Çam’da Sırp- Ortodokslar katliam yapmışlardır.²¹⁶ Yugoslavya döneminde, 1920’li yıllarda, Slavlar Türkiye ile anlaşarak, Kosova ve Makedonya’dan Türkiye’ye çok sayıda Arnavut göndermişlerdi.²¹⁷

Karadağlılar, o zaman ki gazetelere göre Reka, Ponosheç, Gjakova civarlarında aralarında çocuk ve kadınlarında bulunduğu 165 müslümanı katletmişlerdir.

²¹³ Nexhat İbrahimi, **Dimensioni İslam dhe Kombetar i Lidhjes se Prizrenit me 1878**, Logos A-Shkup 2008, s., 11.

²¹⁴ Zekeria Cana, **Gjenocidi i Malit të Zi mbi Popullin Shqiptarë 1912-1913**, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë 1996. s, 29.

²¹⁵ **Gazeta Drita islame**, Tiranë, shkurt 1993, NO: 13.

²¹⁶ Zekeria Cana, **Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908-1912**, “Kosova’da Ulusal Arnavut Hareketi 1908-1912, Prishtina, 1979, s. 82, Edited: Ramiz Zekaj, **Zhvillimi i Kultures Islame te Shqiptaret Gjate Shekullit XX**, Tirane 1997, Instituti shqiptar i mendimit dhe Qytetimit Islamik-Yay, **XX. Yyzylynda Arnavutlarda İslam Kùltùrùnùn Kalkynması ve Gelişmesi**, Arnavut İslami düşünce ve Araştırmalar Enstitüsü Yay, Tirana 1997, s., 26.

²¹⁷ 1920 yıllarda, İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Samsun, Adapazar, Edirne, Bilecek, Kütahya, Konya, Adana, Kayseri, İzmit, Çorum, Bafra, Tokat, Hisar, Sparta, Aydın, Antalya, Sinop, Usak, Silahlı, Merzifun, Hacın, Bergama, Kinik, Girmasti, Üdenis gibi şehirlere 40.000 Arnavut aileleri yerleştirilmişlerdi. Bkz. Marenglen Verli, **Kosova ne Fokusin e Historise**, I, Botimpex Yay, Tirane 2000-2, s., 347-8.

Karadağlılar, bu vandalizm bitirdikten sonra, “Geriye kalan aileleri sınırdışı ettiler”.²¹⁸ Sırp ve Karadağlılar; sınır dışı edemediği Arnavut müslümanlarının isim ve dinini resmi kayıtlarda değiştirdi. Bu müslüman Arnavut halkı için yapılabilecek en kötü muamelelerden biriydi. Bunun amacı sınırdışı edemediği halkı zorla göç ettirip müslüman halkın nüfusunu azaltmaktı.²¹⁹

Bu işgalciler arasındaki askeri memurlar hep birlikteler örneğinde ileri bir konuma getirdiler. Yani Ortodokslar, Arnavut nüfusunun zorladığını değiştirerek veslavlaştırmak için Kosova’nın Peja ve Gjakova illerinde Çetnikler (terör örgütleri) ve diğer Ortodokslar Papa’nın yanında yer aldı.²²⁰

10 Mart 1913 arşiv kaynaklarında geçen verilere göre; Lugu Baran’da 68 Arnavut Müslüman ailesi din değiştirerek Ortodoks olmuşlardır. Bu arada, Peja ilçesindeki: Bresta, Novo Sela, Trebovic, Dubova, Drenoc, Lloqan, Carrabreg, Leshan, Petriç, Zajmovë, Prelep, Jablanica, Krusevo, İsnik, Strelac, Raushiq, Glllogjan, Kriticë köylerinde de bütün Arnavut nüfusunu zorla Ortodoks dinini kabul ettirdiler.²²¹

Karadağ terörü Arnavutlar üstünde özellikle Dugagjin’de baskı yapıyordu. Bu baskı halk üstünde *Lugut të Baranit’te* daha da yoğunlaşarak, planlı bir şekilde yapılmıyordu...²²²

Daha sonraları bu durum silgili yerlerde Prizren, Tatabanya’dan, Avusturya vicekonsullu Slavların atalarının topraklarında yeniden kendi hakimiyetini kurma

²¹⁸ **Gazeta Populli (Halk Gazetesi)**, Shkodër, (İşkodra) trh. 14.4.1915, s. 4. Edit: Zekaj, **Zhvillimi i Kultures Islame Shqiptare**. a.g.e. s., 26.

²¹⁹ Mark Krasniqi, **Gjurmë e Gjurmime**, “Tarihi Kazılar ve İzler”, Prishtina 1979, s., 111, Edit: Zekaj, a.g.e., s, 26.

²²⁰ Krasniqi, a.g.e. s., 4.

²²¹ Jahja Lluka, **Shpërngulja e Shqiptarëve nga Peja e Rrethina në Vitet 1912-1924**, Prishtinë, 1997, s., 25, **Milli Eğitim Bakanlığı**, s., 87/ 1913- **İpek Ve Diğer İşgal Edilen Bölgelerde Yapılan Haksızlıkların Kanıtlanması**; Kosova Kurulu, **İşkenceler ve Arnavut**, bunun için: Yahya Lluka, “1912-1924 Arnavutların İpek bölgesinden Kaçıp Göç Etmeleri”, Prishtina, 1997 s., 25; Zekeria Cana, **Kthimi i Shqiptareve me Dhune ne Fene Ortodokse me 1912-1913**, Dituria Islame Yay, 1994, NO. 63, s., 23.

²²² Beqir Krasniqi, **Aksioni Famëkeq i Savë Batares, Dituria Islame Dergisi**, Prishtinë 1995, NO:72, Topraklarda, **Save Batara’nın Azgınlı Eylemi**, İslam Bilgisi Dergisi, Prishtina-1995. S., 25.

amaçları vardı ve böylece dindeğiştirme politikasını Arnavutlara karşı zevkle uyguladılar,“diyeyazacaktı.”²²³

Yukarda belirtildiği gibi Sırlar, Arnavutlara dininizorla değiştirmelerine, kendiana vatanlarını terk etmelerine ve Ortodoksdinine geımelerine neden olmuşlardır. Bunagöre1912-1999yılları arasında Sırlar Arnavutlara karşı savaşmışlar ve Arnavutları “irredentist” (Kaybettiği toprakları geri isteyen kimse)²²⁴ veya“radikal islamcı” diye isimlendirmişlerdir.AmaUÇK(Kosova Kurtuluş Ordusu) 1 Ekim 1997’den 14.06.1999’a kadar Sırlara karşı çıktı. Arnavutlarındinini değiştirip ortodoksluğa geımelerini istemişlerdi ve onları kendi topraklarından kovmak iım her tırlı şeyi yapmışlardı.²²⁵

O dınemle ilgili olarak bir ım faktış din değiştirmeye sebep olmuştur. Biz burada sadece bir kaım tanesini zikredeceğiz.Tabii o zamanlarda din değiştirme en ım kıylıler arasınada olmuştur. ımıkı ımı kıyde İslami hiımbir kitap okunmamıştır. İslamın gereklerini anlatan hiım kimse kalmamıştır. En ımekli faktışlerden birinin dini bilgisizlik olduğu sıylenebilir.Diğer faktışler ise şıyle sıralanabilir:

- 1- Bir ım kıyde cami yoktu; bu yıyzen İslama da’vet iım İmam bulmak da mımıkın gışınmıyordu.
- 2- Bir ım yerde İslami etıdler ve İslami sohbetler yoktu. Bu kıylerde bazı insanlar bilgisizlikten dolayı Kilise propagandalarından etkilenmişlerdir.
- 3- İslamla ilgili bilgileri sadece cenaze tışeninde ya da bayramda birkaım kere İmamdı duymış olduklarından ibaretti.
- 4- Bir ım kıyde insanlar okuma yazma bilmiyorlardı.
- 5- Bir ım kıye Ortodoks Kiliseler inşa edilmesi insanları İslamdan başka alternatifler aramaya yınelmiştir.

²²³ Leon Freindling, **Golgota shqiptare**, Viyana, 1913, Arnavutıadan ımveri yapan F. Mehmeti, s., 80, **Arnavutlar ımzerinde Uygulanan Sindirmeler,Katliamlar**; Peceli Raporu, trh: 9.6.1913, ve Vukoviım Raporu, trh: 27.3.1913, Sırp-Karadağ İşgalcileri Tarafından Dugacin bılgesinde Yapılan Zulımler, Bunun iım: Jahya Lluka, **1912-1924 Yılları Arasında İpek kentinden Arnavutların Gıım Etmeleri**, Priştina, 1997 s., 26.

²²⁴ <http://www.nedirmedemek.com/irredentist-nedir-ne-demek> (05.06.2012).

²²⁵ http://sq.wikibooks.org/wiki/Kolonizimi_Serb_i_Kosov%C3%ABs/5 (05.06.2012).

6- Arnavutlar üzerindeki politik baskılar onları din değiştirmeye neden oluyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVADAKİ DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARININ SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLAN

I. DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARINDA ETKİLİ OLAN PSİKO- SOSYAL FAKTÖRLER

Din değiştirme konusu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, konunun tek bir açıdan ele alınmadığı görülmektedir. Yapılan son araştırmalara göre kişinin içinde büyüdüğü çevre şartlarının, yetiştirme şeklinin ve kültürel ortamın din değiştirmeyle yakından ilişkisi bulunduğu görülür ve din değiştirmenin psikolojik, sosyolojik ve kültürel yönden ele alınması gerektiği görüşleri ağırlık basmaktadır.

Ülkemizde son iki yüzyılda çok köklü toplumsal ve kültürel değişimler yaşandı. Bütün geleneksel kurum ve yapıları içine alan bu değişim, uyumsuzluk ve çatışmaları da beraberinde getirdi. Değişen toplum düzeni içinde farklı rol beklentileri ve bu değişime paralel biçimde değişme zorlanan gençler ruhsal bir gerilim ortamında kimlik arayışını sürdürmek durumunda kalmışlardır. Kendi yaş gereği değer yargıları hızla değişmesi karşısında bunalıp bocalamaması imkansız gözükmektedir.²²⁶

Din değiştirme konusu ile ilgili yapılan ilk araştırmalar incelediğinde, konunun tek bir bakış açısıyla ele alındığı görülürken, son dönemlerde yapılan araştırmalarda ise, kişinin içinde yetiştiği çevre şartlarının, yetiştirme şeklinin ve kültürel ortamlarının bu tecrübe ile yakından ilişkisi bulunduğu kanaatine ulaşılmış ve din değiştirme fenomeninin psikolojik, sosyolojik, kültürel ve dini bakış açılarıyla çok yönlü olarak ele alınması gerektiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır.²²⁷

Din değiştirmek demek; egonun anlamsal temelinin tamamen değişmesi demektir. Toplumsal bir durumda din değiştirme süreci kimlik ve aidiyetin değişmesini barındırır. Din değiştirme bir süreç olarak sadece sosyal statünün toplumsal kurumlarındaki değişikliklerden ibaret değildir. Aynı zamanda din değiştirenlerin bakış

²²⁶ Hayatı Hökelekli, **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, İstanbul 2006, Dem Yay, s., 12.

²²⁷ Bkz. Paloutzian Raymond F, Richardson, James T, Rambo, Lewis R. **Religious Conversion and Personality Change**, Jurnal of Personality, 1999; Kirpatrick ve Shaver (1990), **Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversion**” Jurnal For the Psychological Study of Religion, s, 315-334; Scroggs, James R & Douglas, William G/T, **Issue in The Psychology of Religious Conversion**, Current Prespektives in The Psychology of Religion, Edit: H. Newton Malony, William B Berdams Publishing Company, 1997, s, 254-265; Snow David A.& Machalek, Richard, **Annual Review of Sociology**, Vol, 10. (1984), s., 178.

açısı da değişmektedir. Farklı yerlerde “din değiştirme süreci” doğal ve sosyal faktörlerle koşullandırılmıştır. Farklı dine ait olup evlilik yapanların bazıları aşk adına kendi dininden vazgeçip eşinin ait olduğu dine geçebilir. Bu kişilerin dinden dönmelerinin sebebi evliliği sağlama alıp uyum içinde geçirmek istemeleridir. Çünkü bildiğimiz gibi din birleştirme ve uyum sağlama özelliğine sahiptir. Dinden dönme dinsel kurumların olmaması ya da olup ta bu kurumların işlevlerini eksik yapmasına bağlanabilir. Kişinin belli bir sosyal statüye sahip olması din değiştirmede önemli bir etkidir. Böyle davranışlar kimlik sosyolojisinde klasik din değiştirme olarak sayılmaz. Belli bir durumda geçici olarak din değiştirme süreci sadece din kimliğine zarar vermektedir.²²⁸

Kosova’da “Beyin yıkama” yönteminin temelinde mecazi anlamın altında yatan temelli bir problem vardır. Bu beyin yıkamayı gerçekleştiren kimi örgütler farklı baskı araçları kullanarak insanların bilinç altını işleyip, onların gönüllü olarak da olsa farklı bir dine geçmelerine sebep olmaktadır. Bu süreç kimlik değişimini veya bir sosyal durumageçmeyi sağlamaktadır. Din değiştirme sadece bir işlem olarak değil aynı zamanda bir halk kimliği değiştirmek veya insan bakış açısını değiştirmektedir.²²⁹

Anlaşılan beyin yıkamanın insanların dini inançlarını değiştirerek yeni bir dini harekete girmelerini açıklamalarda bir model olarak kullanılması, derin tartışmaların yaşandığı bir geri plana sahiptir.²³⁰

Bilindiği üzere ülkemizde 20 yıldan fazla bir zamandır “Batılılaşma” süreci yaşanıyor. Bütün kurumlarımız ve hayat tarzımız ile Batı’lı bir toplum olmanın çabası içerisinde uzunca bir mesafe katetmiş bulunuyoruz.²³¹

²²⁸ Meredith B. Mcguire, **Religjioni, Konteksti Shoqeror** (Din, Sosyal Bağlam), (Çeviri İngilizceden Arnavutçaya Ali Pajaziti tarafından yapılmış), Shkup 2003, Qendra per Hulumtime te Administrates Publike, Logos- A 2007, s., 143.

²²⁹ Fadil Maloku, **Mendime Sociologjike mbi İslamin**-(İslam Üzerinde Sosyolojik Düşünceler), Hid Yay, Peje 2010, s., 67.

²³⁰ M. Ali Kirman, **Beyin Yıkama Teorileri**, AÜİFD, XLV 2004, Sayı I, s., 109.

²³¹ Hökelekli & Çayır, a.g.d. s., 25.

Bundan başka kültür değişimleri esnasında, grubun halihazırda ihtiyaçlarını tatmin eden yeni yabancı unsurların gelecekte fayda sağlaması farklı farklı ve bariz bir şekilde tercih edildiği görülmektedir.²³² Gençler bulunduğu, yüksek bir dini potansiyelle birlikte, dini kararsızlık, şüphe ve arayış ve buna bağlı olarak dini değişim ve dönüşümlerin çarpıcı görünüşleri oldu.²³³

İslamın bu kadar güzel bir din olması, unsuriyet ayrımı yapmayan evrensel bir din olmasından ileri gelir. Oysa Kosova halkının savaştan sonra İslam dinine bu kadar ilgisiz ve olumsuz yaklaşması ilginçtir.²³⁴

Gençlerin dini yönelimlerinde, değişen toplumsal şartlara göre bazı değişikliklerin olması kaçınılmazdır. Fakat temelde gençlik ruhu dine çok yakın ve dinle birçok yönden ilgili ve ilişkilidir. Hayatın anlamı, kimliğin tanımı, insani görev ve sorumluluklarını sınırı gibi başta entelektüel konular dini güdülenmelerinde etkili rol oynamaktadır.²³⁵

İnsanların arzuları, ihtiyaçları, heyecan ve istekleri, genellikle içinde doğup büyüdüleri sosyo - kültürel yapıya göre şekillenmektedir. İnanç ve tutumların oluşmasında bireylerin içinde yetiştikleri kültürel ortamın taşıdığı önem, yapılan alan araştırmalarıyla ortaya konulmuştur.²³⁶

Kosovada meydana gelen olaylar hangi sebeplerden dolayıdır ve bu şeyler nasıl meydana geliyor, ne için din değiştirildiğinin anlaşılması için Kosova toplumunun sosyal ve kültürel yapısının bilinmesi gerekir. Kosova savaştan sonra özellikle 19 şubat tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra din değiştirme olayları her gün artıyor. Uluslararasılar kendi misyonu ile olan “mission-(in)posible” Kosova halkını bir oyuncak olarak görüp kendi dini deneyimlerini halkın üzerinde deniyorlardı. Sebebi ise Kosova halkı komünist zamanında sanki ateistmişler, kendinin kimliklerini almamaları

²³² Mumtaz Turhan, **Kültür Değişimleri**, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, 5. Baskı, Çamlıca Yay, s., 107.

²³³ Hökelekli, a.g.e. s., 12.

²³⁴ Maloku, a.g.e. s., 58.

²³⁵ Hökelekli, a.g.e. s., 14.

²³⁶ David Krech & Richard S Crutchfield, **Sosyal Psikoloji** (çev: Erol Güngör), Ötüken Yay, 3. Baskı İstanbul 1980, s., 265-267.

ve bunusavaştan sonra barış, özgürlük, demokrasi, adalet adına dini düşüncelerini yaymalarını gerekmektedir. Yani Onların demek istediği şu ki, Kosova halkı geçmişteki İncil dinine dönmelidir.²³⁷ Bugünkü Kosova medyası, dini konulu yayınlarla az ve ya çok ilgilenmektedir. Halbuki Kosova-Arnavut halkı bir sürü ahlaki sorunlarla karşı karşıyadır, ve medya ise aşırı şekilde ilgisiz davranmaktadır.²³⁸ Kosova’da henüz din için çalışan medya organları yoktur.²³⁹ Eğer yazılı ve ya elektronik medyadan faydalanırsa işte o zaman dinle ilgili olan bütün sorunlar çözülebilir hale gelebilirler.²⁴⁰

Hüseyin Peker, bireyin zihinsel olarak bağlı bulunduğu dininden tatmin olmayan kişilerin bazı şüphelere düşmesiyle yaşadığı huzursuzluğun, din değiştirmede önemli ölçüde etkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, yeni dinden zihinsel olarak tatmin olma, maddi çıkar sağlama, toplumla uyumsuzluk gibi sebeplerin din değiştirmede etkili olduğu sonucuna varmıştır.²⁴¹

Ali Köse, bireyleri din değiştirmeye hazırlayan ve bu değişim sürecini hızlandıran faktörler arasında kültürel tatminsizlik, farklı grup ve dini gruplarla sosyalleşme, bireysel tatminsizlik ve menfaatler vb. psiko-sosyolojik boyutların ele alınması gerektiğini dile getirir.²⁴²

Hayati Hökelekli ise, suçluluk ve günahkarlık duygusu, anlama isteği ve zihinsel tatmin, kimlik bunalımı, dramatik tecrübeler, dini olgunlaşma ve estetik etkilenme gibi psikolojik faktörlerin din değiştirmede etkili olduğunu belirtir.²⁴³

Din değiştirme olayının meydana gelmesine etki eden faktörleri, psikolojik faktörler (günahkarlık duygusu, dramatik tecrübeler, çatışma, iç aydınlanması, kriz vb.) ve sosyal faktörler (dini telkin, diğer din mensuplarıyla etkileşim, evlilik vb.) olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Psikolojik faktörleri dikkate alan çalışmada

²³⁷ Maloku., a.g.e., s., 65.

²³⁸ A.g.e., a.g.e., s., 61.

²³⁹ A.g.e., s., 59.

²⁴⁰ A.g.e., s., 60.

²⁴¹ Din değiştirmede etkili olan psiko- sosyal faktörler için bkz. Hüseyin Peker, **Din değiştirmede Psiko Sosyolojik Etkenler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1979, (Yayınlanmamış doktora çalışması).

²⁴² Köse, **Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Nedenleri**, s., 408-409.

²⁴³ Hökelekli, a.g.e., s., 294-297.

daha çok kişilerde meydana gelen değişim incelenmeye çalışırken, sosyolojik çalışmalarda ise, kişilerin yaşadığı bu tecrübeye ne tür toplumsal faktörlerin etkili olduğu, hangi kesimdeki kişilerin din değiştirdiği ve bu olayın gerçekleşmesinde ne tür stratejilerin etkili olduğu üzerinde durulmaktadır.²⁴⁴

Kosova'daki din değiştirmelerde etkili olan psikolojik ve sosyal faktörlerin üç yönü bulunmaktadır. Bunlar din değiştirme potansiyeli olan kişilerin kendi psikolojik ve sosyal durumlarıyla ilgili olan faktörler, misyonerlerin hedef kitle olarak seçtikleri kişileri etkilemek ve kendi saflarına çekmek için, muhatapların içinde bulunduğu durum ve şartlara göre başvurdukları psikolojik ikna ve taktikler ve Kosova Katolik Kilisesinin sürekli İslam ve müslümanlara karşı izledikleri olumsuz propaganda siyasetidir.

1) Her bir din değiştirme tecrübesi kişiye özel olmakla birlikte, bu olaylarla ilgili belli başlı özellikleri tespit etmek mümkündür. Uzun süre yoksulluk, kriz ya da güvensizlik gibi çeşitli sebeplerle oluşan zeminler, din değiştirme olaylarında görülen ortak özellikler olarak kabul edilir.²⁴⁵

Din değiştiren Kosovalı'ların sayısı gün geçtikçe artıyor. Kosova'nın din konusundaki prestijli gazetesi "TheEconomist"²⁴⁶ son zamanlarda din değiştirenlerin Klina'da²⁴⁷ 38kişi olduğunu yazmaktadır.

Shan Zefi'ye göre çok sayıda insan din değiştirmek istiyor. Böyle 10 dan fazla köyünolduğunu söylüyor. Onlarneski ataları Osmanlı emirlerinin altında olduklarından dolayı zorla İslam dinine geçiş yapmışlardır. Şimdi Hristiyanlığı kabul edenlerin ataları Osmanlı yönetimi altında İslamiyet'e geçmiş olsalar da Katolikliğe dayalı geleneklerini kapalı kapılar ardından devam ettiriyorlardı. Arnavutluğun dinden önce geldiğine dikkat çeken tarihçi Jahja Drancolli Arnavutların eski dinleri olarak gördükleri Hristiyanlığa geçmek istediklerini ve Avrupa-Amerika kültürünün bir parçası olduklarını göstermek

²⁴⁴ Köse, **Neden İslam'ı seçiyorlar**, a.g.e, s., 6.

²⁴⁵ Şerif, M.& Şerif, Carolyn, W, a.g.e. s., 719.

²⁴⁶ <http://www.economist.com/node/12868180/comments>

²⁴⁷ <http://sq.wikipedia.org/wiki/Klina>

istediklerini belirtiyor. Din değiştirenler arasından birçok kişinin kiliseye gidip Hristiyanlığa ilgi duyduğu gözlemleniyor.

Onlar Kosova'nın çoğunluğunun müslüman olmasına rağmen yine de Kosova "dini kimliği" yok diye nitelendiriyorlar ve son zamanlarda artan radikal müslümanlardan korkuyorlar.²⁴⁸

Kosovadaki siyaset kurumu açık görünmezde değişik yollarıyla Hristiyan Dinini Katolisizm inancını daha çok önem verip halka dayatmaya çalışmaktadır. Ne zaman bir Müslüman dini bayramı kutlaması olsa Kosova hükümetinin devlet adamları katılmaya tereddüt ederler. Bunun yanında çoğu politikacı müslümanların dini bayramlarını tebrik etmiyorlar. Diyebiliriz ki savaş sonrasında Kosova hükümeti hiç bir zaman yanmış eski Camilerin restorasyonunu ya da yeni Camilerin inşaatını desteklememiştir. Kosova'daki Sırp'lar kendi hakları için birleşik devletlerden destek ve yardım olarak kiliselerin korunmasını ve onların restorasyonunu yapmaktadırlar.²⁴⁹

Kosova Katolik Kilisesinin temel amacı, Kosovada İşlam kültürünü adetlerini silinmesidir. Gençlerin camilere gitmesini engellemeyi, İşlam dinini bırakmayı, tekke ve camiler önemsememeyi hedef edinmiştir. Bilindiği üzere Arnavutlar İşlamla altıyüz sene bu topraklarda hemhal olmuştu. Buna rağmen Kosova Kilisesi ve Papazları ve diğer gruplar insanlara ağrı yaparak "atalarımızın dinine geri dönme zamanımız geldi." diye düşünmektedir.²⁵⁰

Kosova genel müftüsü Naim Ternava savaş bittikten sonra gençlerimize şöyle seslendi: "Gençlerimizin yabancı dini grupların vecemaatlerin az bir maaş vaadine kandıklarını ve kültürümüzün dejenere olduğunu görüyoruz. Bu tip kurumların amaçları bellidir. Bizim çok parlak bir gençliğimiz vardır. Bugün Kosova'daki ilk belirtileri (kötüye gidişi) ve ahlaki çöküşü farkediyoruz. Bu kötüye gidiş bizim halkımızı yok olmaya kadar götürür. Bu dernekler ve cemaatler "dini bir kampanya" yapıyor. Onların

²⁴⁸ <http://gazetaexpress.com/?cid=1,15,641>

²⁴⁹ Syle Ukshini, **Kosova vis-a-vis politikes se Serbise**, NO: 02. Qershor 2011, Gazeta "Shenja"- Shqiperi- Kosove- Maqedoni, s., 19.

²⁵⁰ Pirraku, **Jo Kadedrale**, a.g.e., s., 48.

amaçları bizim gençlerimizin dinini değiştirmektir. Ve bu yolda ayaküstü yerlerde dini kitaplar dağıtarak amaçlarını ortaya koyarlar.”²⁵¹

Bir diğer katolik lider Lush Gjergji 23 ocak 2000 de şöyle demiştir: “Biz uluslararası “güvenilir” bir kurum olmalıyız ki onları ikna edebilelim ve bizlerle çalışabilsinler. Bundan sonra onlar bizimle birlikte yeni Kosova için çalışsınlar. Bunun için insanları Hristiyanlık dinine inanmaya yönlendirmeliyiz. Bir diğer papaz şöyle demektedir: “Kardeşlerim, 2000 milenyum yılında bütün Arnavutların bizim dinimize geçmelerini temenni ediyorum.”²⁵²

Yabancı misyonerler Kosova’da etnik bakımdan renkli bir nüfus oluşturmayı ve onlara imtiyazlar vermeyi planladılar. İlk önce Kosova da Sırlara bir çok hak verilmesi istenmiştir. Özellikle 2004’ten sonra. Çünkü bu yılda bazı Ortodoks kiliseler yakılmıştı. Bundan dolayı BM. Kosova Ortodoks Kiliselerini korumak için karar aldı. Bilindiği üzere bu Kiliseler Arnavutların Müslüman olduğu bilindiği için onlara karşı inşa edilmiştir. Ve buna Kosovanın birçok merkezi yerinde şahit oluyoruz. Ör: Priştine de üniversite karşısında komunizm zamanında kilise inşa ettiler.²⁵³

Bilindiği gibi bir ulusun hayatına giren fenomenler o ulusun ulusal bilincine odaklanır ve o bilinç o ulusun değeri olur.²⁵⁴ Bu yüzyılda “sinema” sanatı bütün çabasını İslama karşı bir hareket olarak ortaya koymaktadır.²⁵⁵

Bununla beraber “Demokrasi” adı altında gençlerin hayatına giren bir takım objeler nedeniyle gençlik dejenere olmaya başladı, alkol, uyuşturucu, ahlaksızlık gibi suçlar, Kosova savaşından sonra artmaya başladı. Devletimiz ise gençlerimizi etkileyen faktörlere karşı önlem alamamıştır. Dışarıdan empoze edilen kültürler sadece gençlerimizi bozmaya yönelik girişimlerdir.²⁵⁶

²⁵¹ A.g.e, s., 74.

²⁵² A.g.e, s., 61.

²⁵³ Qemajl Morina, **Çka Duhet Mesuar Nga Protestat E Marsit**, Dituria Islame Yay, No: 165, s., 5.

²⁵⁴ İsmajl Hasani, **Vetedijsa Fetare dhe Kombetare te Shqiptaret**, Universiteti i Prishtines, Prishtine 2001, s. 82.

²⁵⁵ Milazim Krasniqi, **İslami i Keqkuptuar dhe Fatkeqsia Boterore**, Zeri Yay, (ts)., İkinci Basım, s. 15.

²⁵⁶ Maloku, a.g.e, s., 16.

İnternet siteleri de İslam aleyhtarı söylemlerler yayılmakta ve gençler bu tartışmalara teşvik edilmektedir.²⁵⁷ Gençlerimizin hayat tarzı taklitten ibarettir. Kosovada yaşayan müslümanların bir kısmı eski hayat tarzını benimsemekte bir kısmı ise modern hayatı benimsemektedir. Dini ve sosyal kurumlar da modern hayatı benimsemişlerdir.²⁵⁸ Batı kültürünün etkileri çok sayıda örneklerle doludur. Ör: Okullarda, evlerde, ofislerde ingilizce öğrenilmektedir. Kendimize soruyoruz ki biz kimiz? Nasıl bir milletiz ki her gelen bize kendi kültürünü, kendi yasalarını, ekonomisini vs...dikte ediyor. Bazı bağımsız örgütler (OJQ) insanların din değiştirmesini teşvik etmektedirler.²⁵⁹

Kosova'da misyoner faaliyetlerin amaçları belli safhalar içinde yapılmaktadır. İlk safha olarak müslüman çocuklarıkendilerine çekmek, onları pedagojik açıdan profesyonelce yetiştirmiş kimseler haline getirmek. Bu yüzden önce çocuklara karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirler. Onlara yumuşak, hoşgörülü davranmayı çok iyi bilirler, ve buna benzer yaklaşımlarla ilk adımlarını atmış olurlar diyebiliriz. Yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle misyonerlerin burs teklifleri, farklı bir uyruğa geçmek için yaptıkları ödemeler yahut yurt dışında iş imkanları sağlamaları, bu ailelerin Hristiyanlığa geçmesine sebep olmuştur. Yine bu örgütlerin baş hedefleri arasında otorite sahibi kişiler, gazeteciler, siyasetçiler, tarihçiler ile yayıncılara ulaşmak da vardır.²⁶⁰

Diğer bir sebep de savaştan hemen sonra Kosova'ya Arap derneklerinin gelmesidir. Ama onların buraya gelip beraberinde yaptıkları faaliyetler geleneksel dini anlayışın yerine selefilik anlayışını getirdi. Bu da müslüman toplum tarafından ters görülmeye başlandı. Müslümanlar arasında farklı anlayışlar ortaya çıkmış oldu.²⁶¹

Kosova Katolik Kilisesi her türlü yolu deniyordu. Ör: Katedral inşa edilmesi gerekli mi? Bu soruyu kendimize sormamız gerek. Neden Priştinede büyük katedral

²⁵⁷ Krasniqi, a.g.e. s., 16.

²⁵⁸ A.g.e. s., 19.

²⁵⁹ A.g.e. s., 18

²⁶⁰ Sinani., a.g.m, s., 189.

²⁶¹ http://fejaevetete.com/ifv/index.php/tereja/analiza/index.php?option=com_content&view=article&id=495:ndarja-e-selefive-shkaqet-dhe-metodat-e-permiresimit&catid=14:analiza&Itemid=213

inşa ettiler? Cevabı şu: “Bunların amaçları bu katedral ile belli oldu, onlar katedral vasıtasıyla kendi gücünü göstermektedirler. Müslümanların dinlerini değiştirmek ve kendi dinine daha kolay davet etmek için bu katedrali inşa ettiler. İşte bu Müslümanların üzerinde büyük bir psikolojik savaştır.”²⁶²

Kosova’da belirttiğimiz gibi savaştan sonra bir kaç tane kilise açılmış oldu: Ör “Bashkesia populli i Zotit” (Cemiyet; Tanrı’nın Topluluğu). Bu topluluğa Katolikler girmiyorlar, sadece müslüman ailelerden müslüman gençler girebiliyorlardı. Toplumda fakir insanlar sosyalist düşüncelerden dolayı din değiştiriyorlardı.²⁶³

Yabancı misyonerler Kosovayı bir deneme tahtası olarak telakki ettiler. Gördüğümüz üzere bu denemelerde insanlarla oynadılar, örneğin ekonomik, sosyal, ve din üzerinde oyunlar oynadılar. Çünkü komünizm döneminde misyonerlere göre Arnavutlar ateisttiler veya agnostik²⁶⁴ kendi dini kimlikleri yoktu ve savaştan sonra demokrasi ile birlikte kendi kimliklerini bulma zamanı geldi. Savaştan sonra kimlik arayışına giriştiler. Ve bu misyonerler tarafından Arnavutların ilk dinlerine, yani Hristiyanlığa geçmeleri için kullanıldı. Bunun için de İncil dağıtmaya ve bu dini yaymaya başladılar.²⁶⁵

Örgütlerin amacı bellidir: Kosova halkına İslam’ın gelenek ve adetlerini, kültürünü terk ettirmek ve onları taklit ettirmek için durmadan çalışmaktadır. Arnavutların İslamla şereflenene 600 yılını yok saymak istemektedirler. Yani bu Katolik Papazlar insanların kendi düşüncelerini kullanmasını istemiyorlar. Bu yüzden Kosova halkını din değiştirmeye çağırmaktadırlar.²⁶⁶

Şüphesiz Hristiyan misyonerlerin, gençleri hedef alan çalışmalar üzerine yoğunlaşması sebepsiz değildir. Her şeyden önce gençlik yılları insanların değişime ve ikna olmaya en açık oldukları bir dönemdir.²⁶⁷

²⁶² Pirraku, **Jo katedrale**, a.g.e., s., 110.

²⁶³ Pirraku, a.g.e, s. 102.

²⁶⁴ “Agnostik-(agnostic)”, Tanrının varlığının kanıtlanmayacağına inanan, ama Tanrının olabileceğini inkar etmeyen, Bkz: Budak, a.g.e, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim Ve Sosyal Yay, Ankara, 2003, s. 19.

²⁶⁵ Maloku, a.g.e, s., s. 65.

²⁶⁶ Pirraku, **Jo katedrale**, a.g.e., s. 48.

²⁶⁷ Hökelekli& Çayır, a.g.d., s. 26.

2) Gençlerin hayatındaki belirsizlik ve kaygıların yol açtığı stres, güvenli bir sığınak arama, her şeye gücü yeten bir bağlanma figürüne yönelmek için güçlü bir kaynak oluşturulabilir. Bunun yanında gençlik, ilk bağlanma figürleriyle diğer bağlanma figürleri arasında önemli bir geçiş dönemidir. Bir kısım gençler, ilk bağlanma figürleri olan aileleriyle olan bağlarını koparmaları sebebiyle, kendi iç dünyalarında “yalnızlık” gibi bazı psikolojik durumlar yaşayabilirler. Böyle zamanlarda birçok genç, bir bağlanma figürü olarak Allah’a veya onun yerini tutabilecek karizmatik bir dini lidere bağlanıp, ondan yardım talebinde bulunabilir. Bu ve daha birçok özellikleri ile ergenlik, dini gelişim ve dönüşümlerin çok çarpıcı örneklerinin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Bu durum, ilk din psikologlarının anlamaya ve açıklamaya çalıştıkları başlıca araştırma konusunu oluşturuyordu.²⁶⁸

Bir çok belediye kurumu yetkilileri bazı yabancı dini örgütlerin lehine bazen gizli bazen de açık bazı kararlar alıyorlar. Kosovada açılan bazı okulların amacını kimse bilmez. Bu okullar orta okul, lise vs, gençlerimizi bilgilendirmek için açılmıyor diyebiliriz; sadece dini propaganda yapmak için açılmıştır. Bu okulların ortaya çıkmasına sebep olan olayların sosyo-kültürel bir arka planı, bir amacı vardır. Yukarıda bahsettiğim gibi bu okullarda öğrencilere çok iyi davranılıyor. Bunun sebebi ise gençlerimizin ilk önce kalplerine tesir ederek sonra kendi dininden soğutmaya ve din değiştirmelerine neden olmalarıdır.²⁶⁹

3) Kosova, insani yardım maskesine bürünen batılı misyonerlerin hedefi haline gelmiş durumda. BMKosovaMisyonu İdaresi raporuna göre, Kosova’dayetmiş bir misyoner kurum ve kuruluş, yoğun şekilde faaliyet gösteriyor. Bunların çoğunluğunu Kuzey Amerika ve İngiltere’den gelen Protestan misyoner grupları oluşturuyor. ABD ve AB’nin Kosova siyasetindeki belirleyici rolü, misyonerler için bu ülkeyi kolay bir lokma haline getiriyor. Misyonerler, ev ev dolaşarak, Hristiyanlıkla alakalı el ilanı ve broşür dağıtıyorlar. İşsizlik ve hayat pahalılığından bunalan Kosova halkına, iş, burs ve vatandaşlık gibi cazip tekliflerle yaklaşıyorlar. Örneğin, 1991’den beri Balkanlar’da faaliyette bulunan “Cross World”ün, Kosova’nın birçok şehrinde, spor salonları, eğitim

²⁶⁸ Hökelekli & Çayır. a.g.d. s. 27.

²⁶⁹ Arianit Sllamniku, **Konvertimi i Brezave Apo Investim Publiko Privat**, s. 1-3; www.2online.com (16.11.2012),

büroları ve bilgisayar kursları var. Batılılar, Kosova'yı gayri ahlâki işlerin merkezi haline getirmek için de yoğun çaba sarf ediyorlar. CIA destekli "National Endowment for Democracy" isimli kuruluş tarafından finanse ve organize edilen "Kosovo 2.0" dergisi homoseksüelliği yaygınlaştırmak ve meşrulaştırmak adına yoğun çaba sarf ediyor. Çoğunluğu Arnavut Müslümanlardan oluşan Kosova toplumunun aile yapısına ve temel karakterine açıkça savaş açan Kosova 2.0'nın son sayısı, homoseksüellik ve sevicilik ile alakalı yazılara ayrılmış.²⁷⁰

Bu ve buna benzer pek çok etkinlik Kosova'nın diğer şehirlerinde de görülebilir. Örnek olarak Gilan şehrinde yapılan çocuklara yardım yürüyüşü dikkat çekmektedir.²⁷¹

Bugün öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, bu büyük gelişmeleri göz önünde bulundurduğumuzda, insanların çoğu; dinin hayatın bir parçası olmadığını düşünüyorlar. Birçok insan teknolojiye karşı diz çöküp teslim olmaktadır. Bu ise sırf, insanları dinden uzaklaştırmak için atılan bir adımdır. Okulların isimlerine baktığımızda, Kosova'da çoğu okul isminin Hıristiyanların veya ateistlerin isimleri ile isimlendirilmiş olduğunu görürüz. Şu halde, bu okulların isimlerini kim koyuyor ve bunu yaparken kasten mi yapıyor sorusu aklımıza gelmektedir. Kosova'nın başkenti olan Priştine'nin, Rahibe Teresa veya İskenderbeyin heykelleriyle, anıtlarıyla veya bilbordlarıyla dolu olduğunu görmekteyiz. Acaba bunlar neden vardır? Bunun sebebi açıktır ki, Kosova halkı bu isimleri özümseyip bunlara alışsın ve artık bu isimleri unutmasın diye konulmuştur.²⁷²

İslamı zayıflatan birçok önemli faktör bulunmaktadır. En önemli faktörlerden biri genelde din karşıtı ve özelde İslam karşıtı komünist siyasi propagandası yapan siyasiler. Bir diğer faktör ise Arnavut topraklarında İslam eğitiminin, dini yayınların ve din adamlarının görüşlerinin çok katı olan dış etkenli kontrolden geçmesidir.²⁷³

²⁷⁰ <http://www.habervaktim.com/yazar/ilik-savunmasi-turkiyeye-mi-kaldi56659.html#.UNkSAE8c44k.facebook>

²⁷¹ <http://www.youtube.com/watch?v=pOTsLpAlGX8>

²⁷² Krasniqi, a.g.e. s, 90.

²⁷³ Ramiz Zekaj, *Zhvillimi i Kultures Islame te Shqiptaret gjate shekullit XX.*, Tirane 1997, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe Qytetërimit İslamik Yay. s., 15.

Dinin inkar ve gözardı edilmesini Arnavut literatüründe de görmek mümkündür. Örneğin: Tirana Üniversitesinin 1986’da yayınladığı “Ateizmi Shkencor” (Bilimsel Ateizm), İşkodra Yüksek Eğitim Enstitüsünün yayınladığı “Akuzojne fene” (Dini Suçluyorlar), “Ç’është feja”, (Din Nedir), “Populli Mposht Fene” (Halk Dini Yendi) vb. kitaplarda din ve din kültürü tamamen inkar edilip yok sayılmaktadır.

Bir süre önce Kosova ziyaretinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Bakanının, Kosova Cumhuriyeti Eğitim ve Teknoloji Bakanına ziyarette bulunması ve ardından Türkiye Milli Eğitim Bakanının medya önünde bir demeç vererek Kosovanın Arnavut tarihi kitaplarında Osmanlılara karşı nefret ifadelerinin müfredatından kaldırılmasını dile getirdi. Böylelikle Türkiye bizim tarih kitaplarımızda Osmanlılar hakkındaki kötü anlatımları değiştirmek istedi.²⁷⁴

Bu ise bir takım gazetecilerin bu haberi gazete manşetlerine taşımasına sebep olmuştur. Gazete yazılarında yapılan eleştirilerde şu soru sorulmuş: “Türkiye bu topraklara yeniden mi dönmek istiyor” Yunanistanda yapılan Uluslararası konferansta Kosova’dan üç edebiyat eleştirmeni katılır. Bu kongrede Yunanlılarında desteğiyle bir bildiri yazılır. Yazılan bildiride Türk devletinin Kosova içişlerine karışmamasının gerekliliği söz konusudur. Türk Bakanı ise böyle bir bildiriye Tarihçi Jusuf Buxhovi’ye göre kabul edilemez ve skandal olarak değerlendirir.²⁷⁵

Shan Zefi kendi kitabında yazdığına göre Arnavutlar dindar değildirler. Çünkü İslam’ı kabul edip atalarının dinini terk etmişlerdir. Shan Zefi’ye göre onlar hain, yalancı, satıcıdır. Bu her türlü önyargıları ortaya çıkıyor. Bunları kim destekliyor? diye sorarsanız bunun cevabı şudur; hem Kosova hem Arnavutluk’ta destekliyor.²⁷⁶

Son yıllarda özellikle kilisenin inşa edilmesi ve fakir halka yardım adı altında yapılan misyonerlik faaliyetleri dikkat çekicidir. Son olarak Protestan cemaatlerinin bu ülkede çoğaldığı ve faaliyetlerini arttırdığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak bütün Balkanlar’da olduğu gibi Kosova’da da net bir bilgi yoktur. Protestan gruplar

²⁷⁴ <http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=2242>

²⁷⁵ Alfred Beka., **Gazeta Express**, e Marte, 1-Nendore 2011, Prishtinë, s. 20.

²⁷⁶ <http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=2160>

Kosova’da çeşitli dergi, bröşür ve açtıkları dil kursları üzerinden propagandalarını yapmaktadırlar.²⁷⁷

Bu artışta Kosovada meydana gelen toplumsal çözülmenin ve sosyo-kültürel yabancılaşmanın önemli etkileri olduğu gibi, misyonerlerin daha rahat çalışmalarına imkan tanıyan Avrupa Birliğine giriş reformlarının yürürlüğe girmesinin de önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Engelleme, korku, yoksulluk, insan tarihinin en feci savaşları, ekonomik ve siyasi huzursuzluk ve bunların doğurdukları sonuçlar nedeniyle içinde bulunduğumuz dönem toplumda büyük yoksulluğa ve güvensizliğe şahit olmuştur.²⁷⁸

Kosova’da din değiştirme sonucu Hristiyan olduklarını söyleyenlerden bazıları maddi sıkıntıdan dolayı bazıları kendine bir iş veya herhangi bir menfaat bulmak için dinlerini değiştirme yönünde bir karara varıyorlar.²⁷⁹

Son savaştan sonra ekonomik kriz had safhaya ulaşmıştır. Bilindiği üzere Kosova’da savaştan sonra çok sayıda misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Bu tür olaylar Arnavutluk’ta komünist rejimin düşmesinden sonra, Bosna’da, Ruanda’da ve buna benzer dünyanın değişik yerlerinde yapılmaktadır. Fehim Dragusha yazdığı makalesinde din değiştirme motiflerini şu şekilde ortaya koymaktadır.²⁸⁰

- a) Kosova savaşından sonra zuhur eden ekonomik çöküş neden olmuştur.
- b) Savaşın hemen ardından Kosova’ya bir çok örgüt gelmiştir.

O bu araştırmayı yaptıktan sonra din değiştirme ile ilgili şu olayları bulmuş:

Fushe Kosova’nın Dobreva Köyünde müslüman bir ailenin kız çocuğu kaza geçirir, ailesi ise maddi sıkıntısından dolayı İslami kuruluşlardan yardım isterler ama maalesef yardım eli uzatılmaz, kızın ailesine ise desteği Kilise verir. Bu olaydan sonra

²⁷⁷ Eduart Caka, **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl, 2010.s., 23.

²⁷⁸ Muzaffer Şerif & Carolyn W. Şerif, **Sosyal psikolojiye Giriş II**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1996.,s.716-717.

²⁷⁹ Din değiştirenlerle ilgili yapılan araştırmalarda bir çok belediyelerde yaşayan insanlar şüpheli ve nefret duyguları olduğunu görülmektedir.

²⁸⁰ Feim Dragusha, **Misionaret ne Kosove-(Kosova’da Misyonerlik)**, Revista Studenti, E Permuajshme Kulturore dhe Informative, Reviste e Studenteve Kosovare ne Brunei, NO: 5, viti-1, nentor 2007. s., 4.

ailece din değiştirmeye karar verirler.²⁸¹ Bu misyonerlerin gittikleri yerlerdeki ihtiyaçları karşılama noktasında büyük tecrübeleri, geniş imkanları ve muazzam parasal kaynakları olduğundan, gerçekleştirdikleri faaliyetler göz ardı edilmemeli ve küçümsenmemelidir. Ayrıca bu örgütlerin uzun vadeli planları vardır ve varlıklarını bu planlarla hissettirmektedirler.

Öyle rnekler var ki, kimi Müslüman aileler diğer Müslümanlardan, tıbbi bir yardım bulamamakta, buna karşılık Hristiyan örgütlerden destek bulmakta ve bunun neticesinde dinlerinden vazgeçip Hristiyanlığa geçmektedirler.

Mayıs 2008’de bir gazete haberinde, Lapuşnikli Sopi ailesine mensup 32 kişinin Katolikliğe geçtiği bildiriliyor. Lapuşnik köyü, Kosova’nın kuzeydoğusunda Drenica’da bulunmaktadır. Aile adına konuşan İsmet Sopi’nin yerli gazetecilere anlattıklarına göre, aynı bölgede İslam’dan Katolikliğe geçmeyi amaçlayan “320 ve belki de 3200 kişi” vardır.²⁸²

Kosova’daki din değiştirmelerin doğru bir şekilde anlaşılması, bu olayların sosyal ve kültürel arka planın iyi analiz edilmesi ve güvenilir bilgi ve belgelere dayanılarak değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Bu konu, hem psikolojik hem de sosyolojik yönleri ile ele alındığı takdirde, Kosova’daki din değiştirme olaylarının nasıl bir zeminde meydana geldiği, hangi sebeplerin bunda etkili olduğu, daha çok hangi sosyo- ekonomik gruba mensup kişilerin din değiştirdiği vb. hususlar açıklığa kavuşabilir.

Din, aile yapısı, örf ve adetler, ahlak, etnik yapı, kültür, sanat, modernleşme ve sosyal çözülme gibi olayların din değiştirme ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi söz konusudur.

Elbette BİK (Kosova Diyaneti) hiç bir zaman din değiştirenlere engel teşkil etmemektedir. Onlara göre Balkan toprakları çok uygun bir yer ve herkes her istediğini yapabilir. Onların bizim çocuklarımıza zehir samalarına adeta izin verilmektedir.²⁸³

²⁸¹ Dragusha., a.g.d. s., 4.

²⁸² Sinani. a.g.e, s., 196.

²⁸³ Dragusha,a.g.e, s., 5.

Bugün de hala Kosovada müslüman öğrenciler burs alabilmek için Hz. İsayı Tanrı ve yönetici kabul edebilmektedirler. Öğrenciler boş vakitlerinde çağırılıp ders verilmektedir.²⁸⁴ Hristiyan dernekleri bir yardımda bulunmak veya desteklemekiçin ön şart olarak din değıştirmeyi göstermektedir.

Toplumda bu gibi şeyler olunca bizim şimdiye kadar yaşadığımız din farklıymış hatta yanlışmış şüphesine düşüldü. Onların anlayışlarına dışardan tereddütle bakılmaya başlandı.

Diğer bir sebepte savaştan hemen sonra Kosova'ya Arap derneklerinin gelmiş olmasıdır. Onların buraya gelmeleri, beraberinde yaptıkları faaliyetler geleneksel dini anlayışımıza ters düşmekte idi. Zira onlar selefi idiler. Bu da müslüman toplum açısından ters görünmeye başlandı. Müslümanlar arasında farklı anlayışlar ortaya çıkmış oldu.²⁸⁵

A. DİNİ PROPAGANDANIN ETKİSİNİ ARTIRAN PSİKO-SOSYAL FAKTÖRLER

Son dönemde dünya hızla yayılan yeni dini akımları konuşmaktadır. Modernite ile birlikte dinin gerileyeceğı ve onun yerini pozitif bilimlerin alacağı düşünölüyordu.Fakat bunun tam tersi gerçekleşti ve yeniden dine dönüş diyebileceğimiz bir dini canlanma yaşanmaya başlandı.²⁸⁶ Bu çok yönlü ve birbirine zıt değerler sunan dünyada yeni kimlik arayışı, insanları şüpheden uzak, kurallar içeren dinlere ve kültürlere yöneltmektedir.²⁸⁷

15. asırda hızlı bir sanayileşme gibi sosyo-ekonomik yapıdaki değışiklikler, ihtilaller gibi siyasi yapıdaki değışiklikler ve bir başka kültür ile karşılaşma sonucu sosyal yapıdaki değışiklikler, toplumun ya kendi geleneksel dinlerine sıkı bir şekilde

²⁸⁴ Blerina Kaca, **Studentet qe Adhurojne Shejtoret**, Gazeta Koha Jone Yay, (ts), s. 14.

²⁸⁵ http://fejaevetete.com/ifv/index.php/tereja/analiza/index.php?option=com_content&view=article&id=495:ndarja-e-selefive-shkaqet-dhe-metodat-e-permiresimit&catid=14:analiza&Itemid=213

²⁸⁶ Ali Köse, **Neden İslamı Seçiyorlar**, a.g.e, s. 23-24.

²⁸⁷ Orhan Türkdöğün, **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, s., 378 & Peter L. Berger, Dinin Krizinden Sekülerizm Krizine Sekülerizm Sorgulanıyor, Çev., Ali Köse, **Ufuk Kitapları**, İstanbul-2002, s., 86, 87.

bağlanmasını ya da güvenlik ihtiyacını gidermek için farklı dinlere yönelmesini getirmiştir.²⁸⁸

Din değıştirme bugünkü Kosova Arnavutları arasında çok karmaşık ve gizlidir. Arnavutlar arasında din değıştirme yani İslam dininden Katoliğe Evanjeliste veya Protestant dinine geçme tehlikeli olmasına rağmen Diyanet ve tarihçiler buna ses çıkarmıyorlar ve hiçbir önlem almıyorlar. Bu olaylar medya tarafından hiç bir şekilde gündeme getirilmiyor.²⁸⁹

Din değıştirme konusu hiç şüphe yok ki karışık bir olay olduğundan toplumsal ve psikolojiktir. Bunun için dinler kendi cemaatini kaybetmemek için elinden geleni yapmaya çalışırlar. Bu faaliyetler en çok mensubu az dinlerde görülmektedir. Çünkü bu küçük grupların amacı kendi tarafına insan çekmektir. Bunların ideolojisi yanlış olsada kendi düşüncelerini başkalarına kabul ettirip, daha çok insanı kendi dinine kazandırmaktır.²⁹⁰

Şimdi dönelim 1999'lu yıllara Slavlar tarafından böyle çalışmalar sürdürülürken Kosova İmamlarının yapmış oldukları hizmetler desteklenmemiş aksine önemsenmeyerek hiçbir yerde bahsedilmemiştir. Tabii ki bu durumun belli başlı sonuçları da olmuştur. Öncelikli olarak;

- Birçok aile Yugoslavya döneminde Kosova'yı terk ederek Avrupa ülkelerine göçmüş ve oradaki kültüründen etkilenerek belirli bir süre sonra asimile olmuşlardır.
- Ve yine Kosova'daki savaş döneminde (1997-1999) birçok aile mülteci olmuş ve ülkelerini terk ederek Arnavutluğa ve Makedonya zorla göç ettirilmişlerdir. Oraya gittiklerinde yardıma muhtaç olan halk misyonerler tarafından korunmuş ve onların himayesi altına girmişlerdir. Belirli bir süre sonra halkın gönlüne girmeyi başaran misyonerler asıl amaçları olan kendi dinlerini aşlamaya başlamışlardır.

²⁸⁸ Orhan Türkoğan, **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, Birleşik Yay., İstanbul -1997, s., 372-373.

²⁸⁹ Kosova Sot, **kosova, Vendi Me Pro Amerikan Ne Evrope**, e shtune, 21 Prill 2012, Viti XV, Nr.4551, s. 4.

²⁹⁰ Qemajl Morina, **Misionarizmi Dhe Misionaret Ne Kosove (Kosova'da Misyonerler ve Misyonerlik)**, Dituria İslame Yay NO: 207, s. 4; Qemajl Morina, Gazeta Express, **Ku Mund Te Na Qojne Konvertimet**, s. 26.

Özellikle kendi dinlerini anlatan kitaplar dağıtmaları halkın din değiştirmesinde en büyük etkidir.

- Yazarlar Hristiyanlığı anlatan kitaplarda kendi dinlerini anlatmaları yanında halkın Hristiyanlığı daha çabuk benimsemelerini sağlamak için halkın inanmakta olduğu dine de yer vermişlerdir. Böylece halk bu kitaplarda kendi dinlerine de yer verildiğini düşünerek Hristiyanlığa karşı ılımlaşmaya başlamışlardır.

Amaçlarını gerçekleştirmek için Kosova'ya gelenler, Kosovayı sosyo-ekonomik açıdan içinden çıkılmaz bir halde bulmuşlar. Bu yüzden Kosova gibi küçük bir ülkede her türlü propagandanın yapıldığını, farklı gruplaşmaların var olduğunu söylemek mümkündür. Gruplaşmalarının amacı insanları kandırıp dinlerini değiştirmelerine sebep olmaktadır. Aynı zamanda gençlere farklı ideolojiler öğretilmektedir.²⁹¹

Görülüyor ki, gerek içinde yaşadığımız toplumsal şartlar gerekse bu şartlar içerisinde kendi kimliğini kazanmaya çalışan gençlerimiz açısından, her tür değişim ve dönüşüme açık kaygan bir zeminin varlığı söz konusudur. Din değiştirme yalnız gençlerle sınırlı kalan bir olay olmamakla birlikte, bu konuda en riskli grubu onlar oluşturmaktadır. Modern hayat şartları gençlik dönemini uzatmıştır; bu bakımdan dini değişim daha ileri yaşlara kadar sarkabilmektedir. Fakat ergenlik dönemi tecrübelerinin din değiştirme ile sonuçlanan süreçte önemli yeri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla misyonerlerin önde gelen hedef kitleleri arasında gençlerin yer alması bilinçli ve sistemli bir bakış açısına dayanmaktadır.²⁹²

Bir çok konuda olduğu gibi din hakkında da insanların önyargılı olmaları, din hakkındaki düşüncelerinin değişmesinin bir başka sebebi olabilir. Bu konuda medyanın rolü önemli olmakla beraber özellikle İslam hakkında verilen haberler yanıştır. Ayrıca Arap dünyasındaki olaylar medya tarafından farklı yorumlanıp, yanlış aktararak İslam dininin imajının kirlenmesine sebep olmaktadır. Aynı zamanda müslümanlar radikal ya da terörist olarak nitelendirilmektedir. İnsanların din hakkındaki düşüncelerinin

²⁹¹ Emine A.Vezaj, **Tregtare e Fese Te Konvertuarit, (Din Tüccarları, Dini Dönüşümler)**, Gazeta, PAQJA NO: 22 Shtator, 2008. s., 18-19.

²⁹² Hökelekli & Çayır, **Gençlerin Din Değiştirip Hristiyan Olmasında Ekili Olan Psiko-Sosyal Etkenler**, UÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C 15 Sayı:1, 2006, s. 28.

değişmesinin bir diğer sebebi ise Kosova devlet okullarında dini eğitimin verilmemesidir.²⁹³

Kosova’da dinin yarım asır boyunca yasak edilmiştir. Komünist sistemde dini tecrit etmiş durumdaydı. Dinin sadece camilerden ibaret olduğu düşüncesi ve bu şekil algılanması bunun örneğidir. Dolayısıyla imamın hizmet alanında sadece cami vardı. Konuşmasına çok dikkat ederdi ve o zamanki komünist partiden bahsetmesi kesinlikle yasaktı. Bu nedendir ki gençler ve diğerleri İslam dini hakkında bu kadar az bilgi sahibidirler.²⁹⁴

Din değiştirme, her ne kadar ferdi olarak gerçekleşen bir tecrübe olsa da, kişinin içinde yetiştiği sosyol şartların etkili olduğu, çok yönlü bir olgu olduğu düşünülerek, bu olguyu tek bir faktörle açıklamanın yetersiz olacağı kanaatine varılmıştır.²⁹⁵ Din değiştirme sürecini hazırlayan ve gerçekleşmesinde etkili olan çeşitli psikolojik ve sosyal nedenler bulunmaktadır.

Kişinin dine yönelmesinde psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler, bilinçli ve bilinçsiz ortak eğilimler söz konusu ise de, bunların sayısı ve neler olduğu hakkında fikir birliği yoktur. İnsanı dine yönelten başlıca istek ve ihtiyaçlar arasında kimlik arayışı, aidiyet duygusu, güvenlik ihtiyacı, mutluluk arayışı, inanma arzusu sayılabilir.

B. MISİYONERLİK FAALİYETLERİ

Misyon ve misyoner kelimeleri Latince “göndermek” anlamındaki “mittere” kökünden gelen “missio” kelimesinden türetilmiştir. Sözlükte misyon; görev, yetki, vekalet, bir kimseye bir işi tamamlaması için verilen özel vazife dini anlamda ise, inanan bir kimseye, bir işi yapması için verilen özel vazife, ilahi emir anlamını ifade etmektedir.²⁹⁶

²⁹³ Shevqet Krasniqi, **Qendrim ne Kohe, (Zamanla Tutumlar)**, Krenaria Yay, Prishtine 2011. s., 35.

²⁹⁴ Krasniqi, a.g.e. s., 49.

²⁹⁵ Lewis R. Rambo & Charles E. Farhadian, **Converting: Stages of Religious Change**, ed: Christopher Lamb and M. Darrol Baryant, **Contemporary Practices a Conversies**, London and New York, 1999. s., 24. edi: Çayır, a.g.t, s. 97.

²⁹⁶ Ali Erbaş, **Hristiyan Misyonerliğine Genel Bir Bakış**, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7, 2003, s. 1.

Misyoner, başka dinden, inançtan ve düşünceden insanları, mensubu olduğu dini inanca ve düşünceye çekme amacı güdenlere verilen isimdir.²⁹⁷

Misyon ve misyoner kelimeleri genel olarak bütün evrensel dinler için geçerli olmakla birlikte, Hıristiyanlık söz konusu olduğunda, tarihi süreç ve organize bir Kilise faaliyeti olması bakımından daha özel bir anlama sahiptir. Dinlerin kendi mesajlarını başkalarına yayma gayeleri olmakla beraber, misyon ve misyoner kavramları genellikle Hıristiyanlık için kullanılmaktadır. Latince kökenli olan kelime ilk defa Hıristiyanlar tarafından kullanılmıştır.²⁹⁸

Latince missio teriminden gelmekte olan “misyon”, sözlük anlamı itibarıyla görev, yetki, bundan türetilmiş olan misyoner terimi ise “görevli olan kişi” anlamlarına gelmektedir. Misyon ve misyonerlikle yakından ilgili olarak kullanılan diğer çeşitli terim ve kavramlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında evangelizm ve evangelizasyon, Hıristiyan mesajının insanlara ulaştırılmasını hedefleyen anlayışı ifade ederken, christianization ve conversion, diğer insanları Hıristiyanlaştırma ya da Hıristiyan inancına ihtida ettirme bağlamında kullanılmaktadır. Bunlardan başka Hıristiyan mesajına şahitlik (witness), mesajın ilanı (proclamation) ve (şehadet) martyria gibi kavramlar da misyonla ilişkili olarak kullanılmaktadır.²⁹⁹

Misyonerlik, özel görev, özel kurul, dini görev ve yetki anlamına gelen Mission kelimesinden gelmektedir.³⁰⁰ Misyon, bir dini yaymaya atanma ve bu maksatla söylenen sözler ve yapılan işler, kısacası din propagandası anlamına gelir.

Misyonerlik, tarihi süreçte farklı anlamlar yüklenen ve nereden bakıldığına göre değerlendirilen bir terimdir. Bir yere kadar Misyonerlik “Tebliğ” olarak görülüp olumlu değerlendirilirken, bir noktadan sonra birbirine karıştırılmakta ve olumsuz olarak değerlendirilmektedir.³⁰¹

²⁹⁷ Abdurrahman Küçük, **Türk dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri**, Metotları ve Bunlara Karşı Alınması Gereken Tedbirler. II. Avrupa İslam Şurası (21.24 Ekim 1996/İstanbul), Ankara/1998, s. 375.

²⁹⁸ Ömer Faruk Harman, **Genel Olarak Misyonerlik**, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, Ensar Neşriyat Yay, İstanbul, s. 25.

²⁹⁹ Şinasi Gündüz & Maumut Aydın, a.g.e, s., 13.

³⁰⁰ Cilaci., a.g.mad., s., 11.

³⁰¹ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, Berikan Yay, Ankara, 2010. s. 515.

Bilindiği üzere evrensel bir mesaj, hakikate sahip olduklarına inanan her dinsel gelenek taraftarının kendi dinsel inancını diğer insanlara da benimsetmek için bir takım faaliyetler içinde olması gayet tabiidir.³⁰²

Genellikle Hristiyanlığı yaymak için gayret gösteren görevli kişilere misiyoner denilmektedir. Cizvitler ilk misiyoner okuldur.³⁰³

Hristiyanlar için dini bir görev anlamını taşıyan misiyonerliğin doktriner temelleri, Hz. İsa'nın Havarilerine hitaben söylediği şu sözüne dayanmaktadır: “gökte ve yeryüzünde tüm yetki bana verilmiştir. Bu nedenle, gidin bütün ulusları öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmaları için kendilerini eğitin. Bilesiniz ki çağın sonuna kadar sizinle beraberim.” (Matta, 20, 18-20).

Misyon, misyoner ve misyonerlik kelimeleri genel olarak Budizm, Hristiyanlık, İslam gibi evrensel dinlere, özel olarak da Hristiyanlığa şamil bulunmaktadır. Misyon anlayışı Hristiyanlığın hemen hemen bütün anlayış biçimlerinde mevcuttur. Katolik, Ortodosluk, Protestanlık ve diğer Hristiyan hareketler buna çok önem verirler. Son dönemlerde belki bu konuda en etkin rol oynayan Protestan geleneğinde ise misyon teolojisinin kökleri çok daha derinlere gitmiştir.³⁰⁴

Bildiği gibi diyalogla misyonerlik birbirine zıt değildir, bilakis karşılıklı olarak birbirlerini ihtiva ederler. Zaten “misyonerlik diyalogu gerektirir ve gerçek diyalog ise aynı zamanda Hristiyanlığı yaymaktır”.³⁰⁵

Merkezi Londra'da bulunan '*International Missionary Concil*' sekreterliğinde bulunmuş William Paton, bu konuyla ilgili olarak özetle şunları belirtmektedir:

³⁰² Şinasi Gündüz & Maumut Aydın, **Misyonerlik**, Hristiyan Misyonerler, Yöntemleri ve Türkiye'ye Yönelik Faaliyetleri, Kaknüs Yay, s. 59.

³⁰³ Osman Cilaci, **Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Halk Kitapları -74 Yay, Ankara 2005, 6 Baskı, DİA., s.,29.

³⁰⁴ Erbaş, a.g.e. s., 2.

³⁰⁵ (Hey'et), Vatikan II, 18'den naklen: Sulat Yıldırım, **Kiliseyi İslam İle Diyalog İstemeye Sevk Eden Sebepler**, s.26. Edit: Nurullah Abali, **Kur'ana Göre Müslüman Hristiyan Diyalogu**, 2. Baskı, Nesil Yay. S, 119.

“Müslümanlara yaklaşmaktaki ilk doktrin “sevgi” olmalıdır. İslam ülkelerine yayılmış olan büyük misyoner okulları, kolejler ve hastaneler bu yaklaşımın göstergisidir, şahitleridir.”³⁰⁶

Uzman bir misyoner olan Erich Bethman’ın, başarılı olmaları için misyonerlere tavsiyelerinin başında “sevgi” gelmekte ve Müslümanlara sevgi ile yaklaşmak gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanında o, Müslümanların inancı konusunda Hristiyanların nasıl bir tavır takınması gerektiğini özet olarak şu şekilde ifade etmektedir: “Müslümanların dini ve dini kurumları hakkında konuşurken çok dikkatli ol, Muhammed’den yalancı peygamber olarak bahsetme. Sen, “Mumammed, İslam Peygamberidir” demekle hiçbir şey kabul etmiş sayılmazsın.”³⁰⁷

Misyonerlerin Hristiyanlığı yaymada ve Müslümanlara yaklaşımda takip edecekleri metodlar, “Method of Mission Work Among Muslims” adlı kitapta da tavsiye edilmiştir. Bunlardan birisinin şu olduğu belirtilmektedir: “Birinci planda öyle yapalım ki, Müslümanlar kendilerini sevdiğimize kanaat getirsinler. Böylece onların kalbine girmeyi başarmış oluruz. Misyonerlere gerekli olan, görünüşte bütün Doğu ve Müslüman milletlerin adetlerine saygılı olmaktır,ta ki, bununla kendilerini dinleyenler arasında, fikirlerini yayma fırsatına kavuşabilsinler.”³⁰⁸

Misyonerliğin başlangıcını Hz. İsa’ya kadar götürmüştük. Gerek İsa, gerekse ondan sonraki birkaç yüzyılda Hristiyanlığı yaymaya çalışan insanların faaliyetlerinde gerçekten samimi oldukları tarihi rivayetlerinden anlaşılmaktadır. Misyonerlik faaliyetlerinin amacının artık salt Hristiyanlığı yaymaktan ibaret olmadığı, aynı zamanda bir sömürgecilik ve işgal gücü olarak kullanılmaya başlandığı neredeyse sekiz asır önce belli olmuştur.³⁰⁹

³⁰⁶ William Paton, **Jesus-Christ and World Religions**, London 1938, 33-34; Christianity in the Eastes Conflicts, London 1937, 9-10’dan naklen : Günay Tümer, Abdurrahman Küçük,Dinler Tarihi.s.410. Edit Abali, a.g.e. s.,119

³⁰⁷ Erich W. Bethmann, **Bridge to İslam**, Gr. Britain 1953, 204-208’den naklen: Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, 411, Edit: Abali. a.g.e. s., 120.

³⁰⁸ M. Halidi- Ö. Ferruh, **İslam Ülkelerinde Misiyonerlik ve Emperyalizm**, çev: Ö Şekerci, İstanbul 1985, 59’dan naklen: Günay Tümer, Abdurrahman Küçük,Dinler Tarihi,411. Edit Abali, a.g.e. s., 120.

³⁰⁹ Erbaş.,a.g.e., s., 8.

Oryantalizm, Avrupanın Doğu'ya hakim olmak, Doğu'yu yeniden kurmak ve bu bölgenin amiri olmak için geliştirdikleri bir kurumdur. Yani Hristiyan Batı'nın Müslüman Doğu'yu siyasi, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve estetik bakımdan yönetmesi gerekir. Avrupalılara göre vahşi Doğu'nun fethedilmesi gerekir. Dolayısıyla Doğu'ya yapılacak seferler saldırı niteliği taşımaz. Çünkü amaç onları kurtarmaktır. Ancak çoğu oryantalistlere göre Doğu, Batı ile eşit olmadığı ve Doğu'lu üstün bir ırka mensup olmadığı için yönetilmelidir. Bazı oryantalistlere göre Batı'lı vatanını savunursa, kahraman, ama Doğu'lu vatanını savunursa İslami taassupla hareket eden dar ufuklu bir kültür düşmanıdır. Doğulu küçük görülecek, sanatı, tarihi, kültürü, kahramanlığı, vatanseverliği ve hatta bütün mukaddesatı şiddetle eleştirilecekti ki, İslam Dünyası'nın idareci sınıfı ve aydınları kendi kimliklerinden utanır hale gelerek, Batı'nın telkin ve tekliflerini kabule amade olmaktan ve Hristiyan dünyasına boyun eğmekten şeref duysun.³¹⁰

Kosovalı Din değiştirenlerin tercihi Hristiyanlık değil Batılı olmak. Misyonerlik faaliyetleri yıllardır tartışma konusudur ancak son iki yılda farklı siyasi partiler arasında hesaplaşma aracı olmaya başladı. Peki kim, neden ve hangi psikoloji ile din değiştirir?³¹¹

Aslında bakarsanız Kosova'daki misyonerlik faaliyetleri hiçte yeni değil. Yıllardır sürdürdüğü bağımsızlık amacına sonunda kavuşan Kosova'da misyonerler Müslüman olan Kosovayı ev ev, kapı kapı dolaşarak Hristiyanlıkla ilgili el ilanları ve broşürler dağıtıyorlar. Öyle ki Kosova da misyonerlerin, kapısını çalmadığı ev bırakmamış, hatta ülkeyi iki kez baştan sona taradığı söylenmektedir. Misyonun, bir dini yayma görevi ve bu maksatla söylenen sözler ve yapılan işler, kısaca din propagandası, günümüzde kazandığı anlamıyla bir kimsenin öteki insanlara kendi dini görüşlerini anlatarak onları kendi dininin bir mensubu yapmak için organize olma çabasıdır.³¹²

³¹⁰ Erbaş.,a.g.e., s., 9.

³¹¹ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9552-36-din-degistirenlerin-tercihi-hristiyanlik-degil-batililik.html>

³¹² Dragusha, a.g.d., s., 5.

Kosova’da da çok sayıda Hristiyan örgütün faaliyet gösterdiği Arnavutluk’takine benzer bir durum söz konusudur. Buradaki Hristiyan örgütlerin sayısı Arnavutluk’tan çok daha fazladır. Neredeyse misyonerlerin hepsi Kosova’ya yayılmıştır; 1990-1999 yılları arasında Arnavutluk’ta faaliyet gösteren onlarca İslami örgüt bulunmaktaydı. Savaş sona erip Sırp güçleri 1999’da Kosova’dan çekildiği zaman, Arnavutluk’taki İslami ve Hristiyan örgütler de Kosova’ya hareket etti.³¹³ Misyoner örgütler halkı açıkça Hristiyanlığa davet ettiler.³¹⁴

Aynı durum savaş bittikten sonra NATO Kosova’ya girdiği zaman burada; 1999’da ise Kosova Barışı Gücü (KFOR) Kosova’da yayıldı ve uluslararası bir yönetim tesis edildi.³¹⁵

C. SİYASİ DURUMU

Avrupa birliğine girmek adına bugün bazı Avrupa yanlısı tarihçi ve siyasetçiler atalarının dinine (Hristiyanlık) davet ediyorlar yani eski ataların dinine tekrar dönme çağrısında bulunmaktadır. Rahibe Tereza’nın³¹⁶ ve İskenderbeg figürü Arnavutlukta ve Kosovada bazı Müslümanlar (cahaletten dolayı) bu iki figürü kutsal olarak görmeye başladılar. Bu iki önemli “figürü” bizim siyasetçilerimiz ve Hristiyan teologlar Müslümanları Hristiyanlığa çağrıda kullanıyorlar. Görüldüğü gibi bunlar her türlü metodu kullanmaktadırlar.³¹⁷

“İnancını yaymak” manasında misyonerlik niçin kötülenir? İstemekten dolayı hiç kimse kınanmamalıdır. Ancak birçok misyonerin Hristiyanlığı yaymak için dürüst

³¹³ Ajni Sinani, **Balkanlarda Gelecek Tasavvuru**, Kültür, Siyaset Örgütlenme ve İşbirliği Alanları, İHH-Yay, Baskı Cilt Mavi Oset, 1. Baskı, Ekim 2008, s., 198.

³¹⁴ Sinani, a.g.md, s., 196.

³¹⁵ Sinani, a.g.md, s., 193.

³¹⁶ Rahibe Teresa (1910-1997, Genellikle Hintli olduğu sanılsa da Osmanlı idaresindeki Makedonya’da doğdu. Sade bir hayat sürüp, olağanüstü şeyler yapabilme yeteneğiyle tarihe geçen nadir insanlardan oldu. Kendi ifadesiyle, ‘her doyurduğu açta Tanrı’yı doyuruyor, her baktığı hastada Tanrının yaralarını sarıyor, başını okşadığı her yetimde, Tanrı’ya dokunuyordu. Tüm ömrünü, düşküne yardım’a adayan bu kadın için söylenecek şey yoktu aslında. Milyarlara dolarlık iyilik imperatorluğunun başında olmasına rağmen, hayatta gözlerini yumduğunda, değeri sadece 1 dolar olan mütevazı elbiseleri üzerinde. O yardım meleği Rahibe Teresa’ydı Akt: Ali Çimen, **Tarihi Değiştiren Kadınlar**, Popüler tarih, 5 Baskı Timaş Yay, İstanbul 2011, s., 239.

³¹⁷ Ajni Sinani, **Shoqatat Misionare ne Ballkan**, Dituria Islame, Takvim 1430-1431-Kalendar 2009, Kryesia e Bashkesise Islame te Republikes se Kosoves, Prishtine, 2009, s., 303.

olmayan usullere başvurmasının çirkin olduğu da ilan edilmelidir; Ör: Misiyonerler, Müslümanları Hıristiyanlığa kazandırmadıkları takdirde, onları İslamiyetten soğutmaya ve şüphe uyandırmaya çalışmaktadırlar.³¹⁸

Bazı kimseler, Hıristiyan misyonerlerini sırf dinlerini yaymak için Şark'a geldiklerini zannediyorlar. Halbuki bu, onların gayelerinin ismidir. Gerçekte ise dini propaganda misyoner çalışmalarında ikinci planda yer alır.³¹⁹

Yirmi birinci Yüzyılın ayırt edici özellikleri arasında; ECOSOC, UNESCO, UNICEF, FAO, ILO, WHO gibi uluslararası kuruluşlar bünyesinde faaliyet gösteren “resmi istişare statüsü” nde Misiyonerlik faaliyetinin yapılması gelmektedir. Bu kuruluşlar yolu ile dünyanın her yerinde olduğu gibi³²⁰ Kosova’da da yoğun bir şekilde Misiyonerlik yapılmaktadır.

Ancak ne var ki bu bölgelerde yaşayan insanlar genellikle azınlık ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüler. Yaşanan iki dünya savaşı sırasında düşmanlarından işkence, zulüm görmelerinin ve katledilmelerinin yanı sıra bu halklar ya sürgüne ya da asimilasyona maruz bırakılarak kendi dinlerini terk etmeye zorlandılar.³²¹

“Batı Dünyası”; dini alanda olduğu gibi diplomasi alanında da yöntem olarak misyonerliği kullanmıştır, günümüzde de kullanmaktadır. Bir dinin yayılmasında da bir yerin “sömürgeleştirilmesi”nde de “emperyalizm alanı”nın genişletilmesinde de “Misiyonerlik”;en etkili ve başarılı bir “yol” olarak benimsenmiştir.³²²

Günümüzde diğer misyonerlik yöntemlerine “Siyasi Misiyonerlik” de eklenmiş ve bu misyonerlik “etkili ve başarılı yöntemlerden biri” olmuştur. Bu yönteme, gelişmiş Batı ülkelerinde ve onların istihbarat birimlerinde başvurulmaktadır.³²³

³¹⁸ Abali., a.g.e. s., 114.

³¹⁹ Mustafa Halidi & Ömer Ferruh, **İskam Ülkelerinde Misiyonerlik ve Emperyalizm**, Çeşme Yay, s., 27.

³²⁰ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük., a.g.e. s., 529.

³²¹ Rrustem Buzhala, **Shqiptaret ne Turqi (Arnavutlar Türkiye’de)**, İnstituti Albanologjik, Prishtina Yay, s., 28.

³²² Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük., a.g.e. s., 529.

³²³ A.g.e. s., 530.

Misyonerlik hareketi, insanların inanç hürriyetine saygı göstermemiş, tam aksine Müslümanların kuvvetini dağıtmaya ve yıkmaya çalışmıştır. Misyonerler, çok defa ve gerektiğinde askeri himayeye sığınarak, İslam ülkelerinde “küçük Hristiyan toplulukları” meydana getirmişler, bunlarla oralarda Avrupa milletlerinin hakimiyetini sağlamayı planlanmışlardır.³²⁴

Yine Hristiyan Batı, özellikle kapitalizm sonrası emperyalizm ve kolonizasyonla Üçüncü Dünya ülkelerinin halkını sömürmeye başladığında, kilise, efendinin yayındaydı, zulme uğrayanların yanında değil... Avrupalının ve Amerikalının Afrika’dan köle toplamaya gittiği gemilerde Hristiyan misyonerler de vardı. İnsana insanca bakışın savuncusu olması gereken Hristiyan din adamları, adeta kolonizatörle ve emperyalistlerle işbirliği yaptılar.³²⁵

Yukarıda bahsettiğim gibi bu ülkelerde çok misyonerler girmiş ve Kosova savaşından sonra bu ülkelerden bu örgütler Kosova’ya hareket ettiler. Varşova Paketi’nin dağılmasıyla birlikte yabancı güçlerin Bosnadan ve Arnavutlukta girmelerinin akabinde ise pek çok misyoner örgüt buralara geldi. Bu örgütler beraberlerinde vahşeti de getirerek ekonomik alt yapıya zarar verdiler ve bu ülkelerin Avrupa’nın en fakir ülkeleri haline gelmelerine neden oldular. 11 Eylül’ün yarattığı atmosfer bu tür örgütlerin işlerini kolaylaştırarak onlara bir çeşit destek sağladı.

Misyonerlik faaliyetlerinde Hristiyanlık mezheplerinden hepsinin kendilerine özgü metotları vardır.³²⁶ Hristiyan misyonerler; gösterdikleri çabalar, iyi örgütlenmiş yapıları, sınırsız fonları ve sahip oldukları her türlü izin belgesiyle bölgede diledikleri gibi çalışabilmekteler. Onlar Peygamberimizi İsa karşıtı biri, Kur’an-ı İncil’den alıntı bir metin, İslam’i ise sapkın bir din olarak tanımlamakta ve putperestlikle kıyaslamaktadırlar.

Misyonerler, gençliği İslam’dan uzaklaştırmak için çok sıkı çalışmakta ve böylece onların kafalarını Hristiyan bilgisiyle doldurmak istemektedirler. Hristiyan

³²⁴ A Quellien, **La Politique musulmane dans l’Afrique Occidentale Française**, Emile Laroze, Paris 1910, 205’ten naklen: Ali Arslan Aydın, **İslam Hristiyan Diyalogu ve İslam’ın Zaferi**, s.125-126, Edit: Nurullah Abali, a.g.e., s., 114.

³²⁵ Ömer Faruk Harman, **Aksiyon Dergisi**, 17-23 Şubat 1996, sayı: 63, s. 27. Edit: Nurullah Abali, a.g.e, s., 115.

³²⁶ Erbaş, a.g.e, s., 5

örgütlerin temel amacı, olabildiğince çok Müslüman'ı dininden döndürmek (dini değişim); başarısızlık halindeyse en azından bilinçsiz Müslümanları kuşkuya düşürüp onları gayri ahlaki eylemlere iterek Müslüman kitap çıkar basıp dağıtmakta, ailelere tıbbi yardım yaparak ve birtakım maddi katkılarda bulunarak insanlarda bir çeşit minnettarlık yaratmakta ve bu yolla insanları kendi dinlerine katılmaya çağırmaktadırlar.³²⁷

11 Eylül'deki terörist saldırı İslami kurumlar için son derece yıkıcı olmuştur. Saldırılarından sonra bu kurumların gelirleri üzerinde baskı ve denetimler arttırılmış, bu durum onların gelir sağlamalarını zorlaştıracı ciddi bir engel oluşturmuştur, ayrıca bu kurumlara terörü destekledikleri yönünde suçlamalar da yöneltilmiştir.³²⁸

20. yüzyıl boyunca bu bölgelerdeki Müslümanlar çeşit çeşit iç savaşlar yaşamış ve Huntington'un Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeni adlı eserinin İslamit periferikbölümünde bahsettiği gibi farklı kültür ve medeniyetlerin kurbanı olmuşlardır.

Sırp güçlerinin Kosova'da işledikleri suçların ve pek çok savaş sahnesinin görüntüleri hafızalarımızda hala canlı bir şekilde durmaktadır.Uluslararası güçlerin Kosova'da konuşlanması, başlangıçta bu ülkedeki Müslümanlarca hoş karşılanmıştı; çünkü Kosovalı Müslümanlar istediklerini elde etmemiş olsalar da onlara göre bu, maruz kaldıkları Sırp zulmünün sona ermesi demektir. Ancak yabancı güçler bu ülkeye girdiklerinde pek çok misyoner örgütü de beraberlerinde getirmişlerdir.

Bu tür sebepler ve daha başka belirtmediğimiz sebeplerden dolayı Hristiyan misyonerler maddi güçleri sayesinde rahatlıkla propagandalarını yapabiliyor ve halkındinlerini değiştirmeye kadar gidebiliyorlar.

2. 1. Kosova'da misyonerler neler yapıyorlar, Misyoner Örgütleri, Etkileri ve ve Çalışma Metotları

Hristiyanlar, silah kuvvetiyle dinlerini yayamayacaklarını ve İslam'ı ortadan kaldıramayacaklarını anlayınca metot değiştirdiler. Vaaz, nasihat, kitap, risale, okul, hastahane, eczahane, yetimhane gibi yeni metotlara başvurdular. Bu faaliyetler, yalnız

³²⁷ Sinani, **Balkan Sempozyumu**, a.g.e. s., 197.

³²⁸ A.g.e. s., 198.

dini telkin ve hıristiyanlaştırmadan ibaret değildi. Din psopagandası yanında hıristiyan kültürünü, yıkacakları milli kültürün yerine ikamet etmek, milletleri kendi milli değerlerinden uzaklaştırmak esas hedefleridir.³²⁹

Örnek olarak bazı örgütler ve faaliyetleri aşağıda görülmektedir:

a. Don Bosko Merkezi ve faaliyetleri:

- Spor, eğlence aktiviteleri, sanatsal faaliyetler ve diğer organizelere gençlerin katılımını sağlamak.
- Manevi (dini dönüşüm) faaliyetler, birlikte yaşama ve uygulama gibi bir çok sosyal alanda gençlerin gelişimine destek vermektedir.
- Gençlere iyi bir eğitim ve aktivite planı oluşturmakta yardımcı olmaktadır.
- Aileleri işbirliğine ve bazı sosyal kurumları oluşturmaya çağırmaktadır.

Bu merkezde sürdürülmekte olan bazı aktiviteler şunlardır:

- ✓ Spor ve eğlence faaliyetleri.
- ✓ El sanatları ve diğer sanatlar.
- ✓ Resimler.
- ✓ Toplantılar.
- ✓ Periyodik gezintiler.
- ✓ Tartışma.
- ✓ Maraton.
- ✓ Festivaller. v.s.

Don Bosco faaliyetler Prishtine, Gjilan, Gjakova, ve Ferizaj ve diğer şehirlerde görülmektedir. Bu örgütler gençlerimize manevi ve psikolojik rahatlık vermeyi amaçlamaktadır. Bu programlarda 350 çocuk yer almaktadır. Don Bosco programlarında her türlü dini kutlamalar yapılmaktadır. Gençler farklı ülkelere tatile

³²⁹ Ahmet Kahraman, **Dinler ve Misyonerler**, Ensar Neşriyat Yay-1. Basım, Ekim-2006. s., 135.

gönderiliyorlar. Gençler oyun oynamak ve gezmek için sabırsızlıkla bir sonraki aktiviteyi beklemektedirler. Bu örgütleri bu şekilde ifade etmektedirler.³³⁰

b. Misyonerlerin Faaliyetlerini Destekleyen Belli Başlı Aktörler:

11 Eylül'ün yarattığı atmosfer bu tür örgütlerin işlerini kolaylaştırarak onlara bir çeşit destek sağladı. Propaganda metotları kullanılarak insanların inançları değiştirilir, onlar istenilen şekilde davranmaya ikna edilir.³³¹

O propaganda yöntemi ile milyonları arkasına alarak dünyaya meydan okumuştur. Propagandayla kendini güvende hissetmeyen huzursuz ve endişe içinde olan kişiler, istenilen şekilde yönlendirilebilmektedir.

Geleceğe dair vaatler taşıyan öğretiler, hayatından umudu kırılmış kişiler için geleceğin kapılarını açan bir anahtar gibidir.³³² Bu örgütler Müslümanlar arasına zehirli tohumlar etmektedirler.

Müslüman örgütlerin faaliyetleri engellenirken dünyanın dört bir yanından gelen misyoner örgütler hiçbir kısıtlama olmaksızın tam bir özgürlükle çalışmalarını sürdürdüler.³³³

Bu örgütlerin çoğu yerli ve uluslararası kurumlardan destek görmektedir. Bundan hareketle Kosovadaki siyasi kurumların da kendi birtakım görüşleri vardır.

Kosova Eski Başkanı İbrahim Rugova, Priştine'nin merkezinde bulunan bir lisenin yıkılarak yerine büyük bir katedral yapılmasını istemişti. Halbuki tamamında 60.000 Katolik'in yaşadığı Kosova'nın başkenti Priştine'deki Katoliklerin sayısı iki elin parmaklarını geçmemektedir.³³⁴

³³⁰ <http://www.donbosko-kosova.com/index.php?cid=1,9>

³³¹ Osman Özsoy, **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1998, s., 11.

³³² Eric Hoffer, **Kesin İnançlılar**, Çev: (Erkıl Günür), İm Kitapları Yay, İstanbul 2007, s., 8.

³³³ Ajni Sinani, **Shoqatat Misionare ne Ballkan**, Takvim 1430-1431 Kalendar 2009, Kryesia e Bashkesise Islame te Republikes se Kosoves, Prishtine, 2009, s., 300

³³⁴ Pirraku, **Jo Katedrale**, a.g.e, s., 14.

Kosova İslam Cemiyeti'nin, Priştine'deki Müslümanların ihtiyaç duyduğu büyük bir cami için yer temin edilmesi yönünde çok uzun zamandan beri süregelen bir girişimi bulunmaktadır, Priştine belediyesi en sonda bir yer verdiler.³³⁵

2005' te Kosova Prizren'deki yerel yönetim, Cizvit okulu Loyola'ya dört hektarlık bir alan vermiştir; Jezuit bir okul yapmışlardır.³³⁶ Bir taraftan İslam Dini hakkında olumsuz spekülasyonlar oluştururken diğer taraftan misyoner okulları yoluyla müslüman memleketlerinde genç dimağlar kendi kültürüne örf ve adetlerine yabancılaşacak şekilde yetiştirilmişlerdir. Dolayısıyla müslüman ailelerin çocuklarını doğrudan hristiyan olmasını sağlamasalar dahi en azından onları kendi dinlerine karşı kayıtsız hatta nefret hisleriyle dolu olarak yetiştirmişlerdir.³³⁷

Sadece Hristiyan misyonerlerin Müslümanların çocuklarını açıkça zehirlemelerine müsaade edilmektedir. Bugün, dünyada Jezuit isminde 55 tane yüksek okul vardır. Bunlardan 28 tanesi Amerika'da ve 27'si de bazı yerlerde faaliyette bulunmaktadır., Bu okulları kapsamında olan Pirzrende Kosova'da faaliyetini sürdürmektedir.³³⁸

Koha Ditore gazetesi'ye göre "Loyola Gymnasum'un" açılış önemli bir olaydır" Okul açılışının onlar bizim için çok önemli bir nokta olduğunu" yazmıştır Bu okul Prizren'de açılmıştır. Bunlar Almanya'dan ve İtalya'dan sadece propaganda yapmak için ve İslama karşı çıkmak için gelmişlerdir.³³⁹

Hristiyan misyonerlerin ortak özellikleri şöyledir: Hiçbir zaman yorgun görünmezler, her zaman iyi bir şekilde örgütlenirler, çok paraları vardır ve gerekli izin belgelerine sahiptirler.³⁴⁰

³³⁵ <http://web.kosovalbaner.com/vm/2012/02/bashkesia-islame-pajtohet-me-lokacionin-per-xhami/>

³³⁶ Ajo eshte nje shkolle profesionale katolike e rendit Jezuit kristian ne mesin e muslimaneve me emrin gjimnaz. Shih: Nexhat İbrahimi, **Gjimnazi "Loyola" ne Prizren- çfare fshihet pas tij?**, Bkz: http://www.mesazhi.com/author_article_detail.php?d=24 ; <http://www.albanur.eu/showthread.php?p=2306>

³³⁷ Zeki Arslantürk & Mustafa Usta, **Doğru Karadeniz'in Toplumsal Yapısı, Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik faaliyetleri**, Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi, MÜ, İstanbul Aralık 2002, Sayı: 10. s., 36.

³³⁸ <http://www.loyola.edu/about/>

³³⁹ Engjell Sedaj, **Koha Ditore**, koha per kultur, e shtune, 2 korrik 2005, s., 35.

³⁴⁰ Ajni Sinani, **Shoqatat Misionare ne Ballkan**, a.g.e. s., 305.

Öncelikle Kosova halkı başta ulusal kimliği almak üzere her şeyi iyi muhafaza etmektedir. Ancak savaştan sonra kendi kültürünü örf ve adetlerini o kadar da koruyabildiği söylenemez. Bahsettiğimiz gibi Kosovaya yabancı derneklerin ve Askerlerin girmesiyle beraber bizim kültürümüzü ve adetlerimizi değiştirmek için bir çok dergiler yayınlanmaktadırlar. Ve diyebiliriz ki onların amaçlarını ortaya koydular.Şimdiki gençler eskisi gibi annelerinin babalarının dediklerini duymuyorlar ve bir çok aileler bozulmaya başladılar.³⁴¹

Eski örf ve adetlerimiz bozulmaya başlamış oldu. Bu olaylar bu haller diasporada daha da kötü durumdadır. Çünkü bildiğimiz gibi Avrupada gençlerimiz kendi kültürünü terk etmeye başladılar. Çünkü orada onlar ailesiz yaşıyorlar ve yavaş yavaş kendi kültürünü dillerini unutmaya başladılar.

Kosova Diyaneti (BİK) savaştan sonra bizim devletimiz bir kaç kere dilekçe yazmış. Kosovada'ki din eğitimi olmadığı için gençlerimiz din ve İslam az biliyorlar. İnsan hakları ve dini özgürlüklere saygı ve din ve kültürü korumayı hedefleyen amaçlarla uğraştılar. Bazı öğretmenler eski Yugoslavya devletindedinsiz ve laik bir sistem altında yaşamıştır. Ve din eğitimi bizim okullarımızda girmek için istemiyorlar. Din eğitimi her ne kadar önemli olsada onlar onu kabul etmiyorlar. Her ne kadar gençler uyuşturucu, alkol, homoseksüelite gibi her tür kötülük yaşamakta ise de onlar bu kötü ameller engellemek istemiyorlar.³⁴²

c. Misyonerlik Çalışmalarının Amaçları Nelerdir ?

Bilindiği gibi, kendilerini 'İlahi olana çağırانlar' olarak gören misyoner örgütlenmeler, Müslüman toplumları Hristiyanlaştırmanın tek yolu olarak savaş, afet ve kötü insani durumları kendi faaliyetleri için en uygun fırsat bilirler.³⁴³

Hristiyan olmayanlara bu dini anlatıp onları ikna etmek her Hristiyan için İncil'de verilmiş bir emir gibidir ve tarih boyunca misyonerlik çabalarının temelidir. Hristiyanlar başkalarını ikna etmek için uğraşı verebilirler, ama din değiştirme

³⁴¹ Naim Hajra, **Shteti Nudo**, Gazeta Express, e Ejte, 1 Mars 2012, No: 2507 Viti VIII. s., 24.

³⁴² Milazim Krasniqi, **Sfidat e Tjetersimit dhe Nevoja e Edukimit Fetar**, Epoka e Re Gazetesi. E premte 19 Gusht, 2011. s., 12.

³⁴³ Nexhat İbrahimi, **Paragjykimet Ndaj İslamit Gjate Shekujve**, Zeri İslam, Prizren 2000. s, 5-30

tamamen Tanrı'nın kişiye verdiği bir lütuftur. Misyoner örgütleri halkı açıkça her yerde Hristiyanlığa davet ederler. Bunun için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Herkesçe bilindiği üzere önceden İslam'a saldırmak için kullanılan Avrupa Orta Çağ önyargısının tıpkısını bugün farklı Hristiyan örgütlenmeler de kullanmaktadır.³⁴⁴

Bu örgütler Hz. Muhammed'i (s.a.v.) İsa karşıtı biri, Kur'an-ı İncil'den alıntılanmış bir metin, İslam dinini sapkın bir inanç olarak tanımlar ve onu putperestlikle kıyaslarlar.³⁴⁵

Kosova'da bulunan Ortodoks Kilisesi yerli Katolik kiliseleri, Kosova'daki Ortodoks Kilisesi ile bu bölgelerde oldukça faal olan bazı Evanjelist gruplar, İslam hakkında oldukça menfi görüşlere sahiptir ve bu nefretleri tarihten süzülerek gelmektedir.³⁴⁶

Misyoner kuruluşlar arasında en faal olanlar ise Amerikalı Protestan örgütlenmelerdir. Onların görevi Müslümanlar arasında kuşku yaratacak suçlamalar yaymaktır; ayrıca Hristiyanlığın İslam'a üstün olduğunu ispatlamak yönünde bir kompleksleri de vardır.

Kendi çarpıklarını Kosova Arnavut gençlerine bulaştırmak maksadıyla Priştine sokaklarında bazı Kilise açmışlar. Hatta bunlardan bazıları kendi gençliğini de kötüye kullanmaktadır. Bu misyoner örgütlerinin temel amacı ve görevi "Müslümanları, Allah ile hiçbir bağı olmayan yaratıklara dönüştürmek (dini değiştirmek) için onlardan İslam'ı çekip almak; böylece ahlaktan uzak, tek amaçları tutkularını gerçekleştirmek olan bir nesil yaratmaktır. Misyonerler, gençliğimiz İslam'dan uzaklaştırmak için çok sıkı çalışmakta ve böylece onların kafalarını Hristiyan bilgisiyle doldurmak istemektedirler.³⁴⁷

Kendi örgütlerini ve ayinlerini daha çekici kılmak için, mesela alkollü içecekler gibi çeşitli araçlara başvurarak gençleri yozlaştırmayı başarmakta ve ahlaki bir bozulmaya neden olmaktadır.

³⁴⁴ http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20050177

³⁴⁵ Ajni Sinani, **Te Tjeret Per İslamin**, Zeri Yay, Prishtine 2005. s., 8.

³⁴⁶ Ajni Sinani, **Shoqatat Misionare ne Ballkan**, a.g.e. s., 302; <http://www.ihh.org.tr/13333/>

³⁴⁷ Sinani, **Balkanlarda Gelecek Tasavvuru**, a.g.e. s., 197.

Hristiyan örgütlerin ana hedefi, mümkün olduğunca çok bilinçsiz Müslüman'ı gayrı ahlaki eylemlere teşebbüs ettirmektir. Onları Hristiyan yapmasalar bile kafalarını İslam hakkında kuşku ile doldurmakta ve Müslümanların ahlakını bozmaktadırlar.³⁴⁸

d. Misyonerleştirme Yöntemlerini Kullanma Biçimleri

Pek çok misyoner örgüt, amaçlarını gerçekleştirmek için diğerlerine yardım etmeyi ve Hristiyanlığın insani ruhunu göstermesini isteyerek, uzun vadeli insani yardım yöntemlerini kullanmaktadır. Gerçek ana hedefi sadece islam'a karşı eylem içerisinde olmak olan bu örgütler, Hristiyanlık hakkında kitap ve kitapçık basmakta ve dağıtmaktadır.³⁴⁹

Yerli dil dahil çeşitli yabancı dil kursları düzenlenmektedir. Aralarında doktor, psikologlar ve hemşireler bulunmaktadır. Hristiyanlığı yaymak için bu en başarılı yöntemdir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu örgütler ve dini gruplar çok bilgililer; mesela onlardan psikolog , sosyolog ve her türlü alanlarda çalışan insanlar var. Ana hedefi sadece İslam'a karşı eylem içerisinde olmak olan bu örgütler, Hristiyanlık hakkında kitap ve kitapçık basmakta ve dağıtmaktadır. Bunlar dini dersler vermekte, bilgisayar ve ingilizce kursların ücretsiz veriyorlar, Ayrıca matematik , muhasebe, gazetecilik ve diğer alanlar da okutuyorlar. Bu örgütlerden eğitim alan bu insanları ve öğretmenleri ya ABD'ye gönderiyorlar ya da Romaya. Bundan evvel 1 sene Kosova'da kalıp, seminerlere katılıyorlar. Bu örgütlerin çalışanları, farklı konularda hazırlanmışlardır. Seminer verenler yorulmadan zevkle yapıyorlar işlerini.³⁵⁰

³⁴⁸ Sinani, **Shoqatat Misionarike ne Ballkan**, a.g.e. s., 304.

³⁴⁹ Bkz. Mbi Kur'anin, **Leter Apologjetike e Shkruar Nga Joseph Smith**, Prishtina -2001 Yay, Edit: Ajni Sinani, a.g.e, s., Balkan Gelecek Tasavvuru-Balkan Sempozyumu, a.g.e, s., 197.

³⁵⁰ Onlar diyorlar ki: Hristiyanlara her alanda ama bilhassa eğitim alanında, yönetim, eğitim (kaliteli öğretmenlerin varlığı ve bilimi) noktasında ihtiyaç duyuyoruz. Ancak en önemlisi, bizim genç nesil üzerinde güçlü manevi bir etki yaratacak hırslı Hristiyanlara ihtiyacımız olmasıdır. Akademik sistemimiz herhangi bir öğretmenin birkaç haftadan birkaç ay ve hatta bir yıla kadar gelip kalmasına ve ders vermesine imkan tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Bkz., [http:// groups. yahoo. Com /group/ albmuslimstudents/message 40619](http://groups.yahoo.com/group/albmuslimstudents/message/40619); Edit: Sinani, a.g.s., Balkan Gelecek Tasavvuru-Balkan Sempozyumu, s., 197.

Misyonerlik çalışmalarında ve maddi destek hususunda zengin bir tecrübeye sahip olan bu örgütler bilgisayar ve İngilizce kursları açmakta, farklı şehirlere geziler düzenlemekte ve yurt dışında okumak için öğrencilere burs sağlamaktadırlar.³⁵¹

Gençliği; kız ve erkekleri herhangi bir şekilde ayırmadan ve herhangi bir kontrole tabi tutmadan eğlendirmekte ve onlara alkollü içkiler sunmaktadırlar. Gençliğin gelişimi için hayatın her alanına dair farklı farklı kurumların mevcut olduğunu göstermek için kurdukları çeşitli örgütleri yeniden isimlendirmektedirler.³⁵²

Yoksulluk içerisindeki genç Müslümanları belirleyerek onlara hayatlarını kolaylaştıracak gerekli yardımları sunmakta, bu suretle onları kendi örgütlerine bağlama ve kendileri için çalıştırma imkanı bulmaktadırlar. Çoğu örgüt, faaliyetlerini Müslüman çocuklar üzerine yoğunlaştırmıştır. Onlara İsa'yı ve Hristiyanlık dinini anlatan çeşitli resimli kitaplar vermekte ve böylece onların zihinlerine İslam'a karşı fikirler yerleştirmektedirler.

Kendi faaliyetlerini gerçekleştirmek için misyonerlerin çoğu ya ev kiralamış ya da satın almıştır. Ör: Gjiłandaki bulunan üniversitenin karşısında bir ev satın alınmışlardır. Bu evlerde hem İngilizce kursları ücretsiz ders veriyorlar hemde bununla beraber Protestan dinini öğreniyorlar. Bir grup genç buralara sıklıkla gitse de, gerçekte onları motive eden Hristiyanlığa duydukları sempati değil, buralarda birlikte eğlenebilecekleri arkadaşların bulunmasıdır.³⁵³

Sıkça düzenlenen bu tür toplantı ve partiler gençlik için ziyadesiyle zararlı olup onları ahlaksızlığın kurbanı olmalarına neden olduğundan, bu durum önemli bir tehlike teşkil etmektedir. Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra, bazı kurumlar da yurt dışındaki ailelere tıbbi yardımlarda bulunmaktadır. Yoksul insanlara yardım etmek maksadıyla, ancak sadece kendi nüfuzlarını oluşturmak için, kurmuş oldukları özel maddi kaynakları (fon) vardır. 2005'te Kosova Prizrendeki yerel yönetim Cizvit okulu Loyola'ya dört hektarlık bir yer vermiştir.³⁵⁴

³⁵¹ Sinani, a.g.md, s., 197.

³⁵² Sinani, **Shoqatat Misionarike ne Ballkan**, a.g.e., s. 304.

³⁵³ A.g.e. s. 305.

³⁵⁴ Ajni Sinani, **Balkanlarda Misyonerlik Kurumu**, a.g.d. s. 196.

Örgütün arka planında Hristiyan dinini öğretmek vardır. Priştine belediyesinde de açılmış yeni bir okul olan Don Bosko Lisesi'ne yeni öğrenciler kaydedilmiştir. Bu okulda kızlar ve erkekler beraber kalıyorlar. Bu örgütler bu öğrencilere ne veriyorlar? Bu örgütlerin arka planı nedir? Herhangi bir bilgi var mı? Ve öğrenciler bu dersleri zevkle mı öğreniyorlar? Araştırıp edindiğim bilgilere göre bu öğrenciler ve bazılarının aileleri İslam ile ilgili hiçbir şey bilmiyor. Kesinlikle diyebiliriz ki bu okulların açılış amacı çok tehlikelidir. Çünkü bu okullarda misyonerler gizlice Hristiyan dinini öğretmektedirler. Bu örgütler Kosova'nın geleceği ile ilgilenmezler ve ne yazık ki bazı yetkili kurumlar onlara destek oluyor. Ör: Priştine belediyesi onlara büyük bir tarla vermiştir.³⁵⁵

Diğer başka bir şehrimiz Gjilan'da, önceden bahsettiğimiz yerlerdeki gibi belediyenin onlar ile çalıştığını tahmin ediyoruz. Bir tarla satın alıp okul yaptırmak isteyen misyonerlere bu belediyenin Başkanı söz vermiş ve "En yakın zamanda bu olayı yasal yollarla çözeceğiz" diyerek açıkça destek vermiştir. Burada açıkça misyonerlerin faaliyetlerinin politikacıların umurunda olmadığı görülmektedir..Gün gelecek bu okulların arka planı çıkacak ve bunu bile bile hiç düşünmüyorlar gelecek zaman için ne oluyor.³⁵⁶

Derneğin ilkeleri şunlardır :

- Tüm gençler ve yetişkinler için açık olma.
- Gerçek kimliklerin korunması.
- Ortak bir ilke çalışma.
- Yaratıcılık ve çeşitlendirilmiş eğitim düzenlenmesi.

³⁵⁵ Kosova (Prishtine), <http://www.donbosko-kosova.com/index.php?cid=1,53>, (09.08.2012).

³⁵⁶ Kosova (Gjilan); <http://kk.rks-gov.net/gjilan/News/Advertisement/Do-te-zgjidhet-shpejt-ceshtja-e-pronesise-per--Don.aspx>, (01.01.2013).

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

MÜLAKATLAR

A. MÜLAKAT İLE İLGİLİ BAZI DEĞERLENDİRMELER

Mülakat (görüşme), mülakatçının, cevap almak amacıyla soruları, sözlü ve genellikle yüz yüze olarak deneklere yönelttiği bir bilgi toplama tekniğidir.³⁵⁷ Araştırmamızın esasını teşkil eden mülakatlarımız da yüz yüze iken deneklere yönelttiğimiz sorularla gerçekleştirilmiştir. İnceleme yaptığımız deneklerle görüşerek, onların yaşadıkları, çalıştıkları ve bulundukları bölgelere gitmekle gerçekleştirildi. Erkeklerle ve kızlarla yaptığım konuşmalar uzun bir süre aldı. Bu konuşmalar ya bir dernekte yada bir kaç arkadaş vasıtasıyla tanışarak gerçekleşti.

Kosova’da din değiştiren kişiler çok olmasına rağmen onların nerede olduğu bilinmiyor. Çünkü Kosova halkında, eğer bir kişi dinini değiştirmişse, o kişi ailesinden veya yakınından ayrılmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda arkadaşlarından da uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla onlara ulaşmak oldukça zordur.

Din değiştirenlerin çoğunluğunu genellikle erkekler oluşturmaktadır. Din değiştiren bu erkeklerle mülakat yaptığımda bir çoğu sorulara cevap vermek istemedi. Sayıları az da olsa bayanlar bu konuda oldukça rahat göründüler. Din değiştiren kişilerin aileleri bundan habersiz oldukları için, bu konuda soruları yanıtlamaktan genel olarak kaçınıyorlardı.

Mülakattan önce bu kişilerle görüşmek oldukça zor oldu. Zira bu kişiler yaptıkları fiillerden ya utanıyorlar ya da kendileriyle yüzleşmekten korkuyorlar. Araştırdığım kadarıyla gittiğim Hristiyan derneklerinde birçok kişi derslere veya kurslara katılıyor ve bu derneklerin yaptığı gezilere katılıyordu. Yaptıkları işi titizlikle yürütüyorlardı. Röportaj yaptığım ilk günlerde benden çekiniyorlardı ama sonradan beni de benimsediler.

Mülakattan evvel katılımcılara, görüşmenin neyi amaçladığını ve soruların genel özelliklerini belirtmemle beraber, onlardan olumlu cevap almam çok uzun bir süre almıştır. Bir de din değiştiren kişilere araştırmanın değerlendirmesinde objektif olacağıma dair söz verdim. İsteksiz oldukları konularda fazla malumat vermelerinde

³⁵⁷ Hüsein Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yay, İstanbul 2008, 2. Basım, s., 65.

ısrar da etmedim. Bu durum benim onlar tarafından kabul edilmeme oldukça yardımcı oldu.

Mülakat başlamadan önce katılımcıları daha iyi tanımak ve mülakatı ona göre yönlendirmek için, geçmişte hazırlanmış olan bazı kaynaklardan³⁵⁸ yararlanarak hazırladığımız biyografik özellikleri (cinsiyet, önceki din, irtidat yaşı vb) içeren bir bilgi formu doldurmaları istenip, sonra bu form üzerine mülakat yapılmıştır. Mülakat onların izinleriyle teybe kaydedilmiştir.

Bilgilere ulaşmak benim için çok zor oldu. İlk önce mülakat- röportaj yapmak için bu kişilerle tanıştım. İki hafta boyunca her iki günde bir onlarla görüşmeye devam ettim. Bu denekler genellikle insanlardan korkuyorlar, bilgi veremiyorlar, nerede çalıştıklarını, hangi ingilizce kursuna devam ettiklerini veya Hristiyanlıkla ilgili sohbetlere devam ettiklerini bildirmek istemiyorlardı. Çünkü bildiğimiz gibi Kosovada hala eğer bir kişi dini değiştirirse bunu kolay kolay başkalarına anlatmaz.

Deneklerle bir görüşme yapmak için ben bir kaç yol buldum. Ör: Bazı tanıdığım gazeteciler beni onlarla tanıştırdı, ve sonra kolayca raportaj yapabildim.

Bu kişilerle Raportaj takriben bir saat sürüyordu. Onlarla oturduk, bir yerlerde kahve içtik ya da bazı okullara gittik, orada onlarla bir sınıfta yavaş yavaş muhabbet ettik.

İrtidat edenler arasında evlilik- ailelik veya herhangi bir gerekçe göstermeden Hristiyan (Protestan, Evanjelist veya Yahova Şahitleri) olanların sayısı çoktur ama onlar ne yaptığını, kiminle çalıştığını nereden, maaş aldığını hiç kimsenin bilmediğini söyleyebiliriz.

Balkan ülkeleri Avrupa Birliğine üye olmak için Yugoslavya devrinin bitmesinimüteakibenhemen girişimlere başlamışlardır. Avrupa ülkeleri ve Birleşmiş milletler Kosova'nın bağımsız olması için pek çok şart ileri sürdüler. İlk önce Devlete ve dine karışmak istemedilerancak daha sonrakız öğrenciler başörtülü olduğu için Kosova'nın her yerinde okuldan kovulmaya başladılar. Onlara göre laik devlet olduğumuz için güya din ve devlet işleri birbirine karışmamalıydı.

³⁵⁸ Örneğin, Lofland ve Skonvod, a.g.m., Köse, a.g.e., Peker vd.

B. ARAŞTIRMANIN HIPOTEZLERİ:

Temel Hipotez

Din değiştirip Hristiyanlığa ve diğer Hristiyan mezheplere geçişte en önemli faktör, psiko-sosyal güvensizlik ve nefrettir.

Alt Hipotezler

1. Çocukluk dönemi tecrübeleri olumlu geçen kişilerin din değiştirme düzeyleri, çocukluk tecrübeleri olumsuz ve kötü geçenlere göre daha düşüktür.
2. Anne babanın dini inanç ve dini bağlılık durumu, çocukların dini inancının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.
3. Yaş, cinsiyet eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum gibi demografik değişkenler ile din değiştirme arasında anlamlı bir ilişki vardır.
4. Tarih ve edebiyat kitaplarında İslama karşı olumsuz tavır ile din değiştirme arasında yakın ilişki vardır.
5. İslamiyet hakkında yeterli derece bilgi sahibi olmayan kişiler farklı ideoloji ve düşüncelere saplanabilmektedir.
6. Kişinin ruhsal, ekonomik, sosyal vb. yönlerden birtakım mahrumiyetler içinde olması bireyleri farklı ve yeni bir kimlik arayışına yönelmekte, bu da din değiştirmeye neden olabilmektedir.
7. Din değiştirmede maddi sıkıntıların ve arzuları gerçekleştirme ihtiyacının güdüleyici etkileri mevcuttur.
8. Din değiştirme, daha çok şehirlerde görülmektedir.
9. Hristiyanlıkla ilk tanışmada dernek, arkadaş, misyonerlik ve duygusal bağların büyük etkisi vardır.
10. Hristiyanlığa geçen kişiler, Hz. İsa'ya inanmakla günahlarından bağışlanmış olduklarına inanmaktadır.
11. Dinden dönmenin temel nedenleri arasında Müslümanların hoşgörüsüz tutum ve davranışlarının önemli bir yeri vardır.

12. Dinden dönme ile namaz ibadetini yerine getirme arasında negatif bir ilişki vardır. Din değiştirenlerin çoğu, İslam'dan dönmeden önce namaz veya oruç ibadetini yerine getirmemektedir.

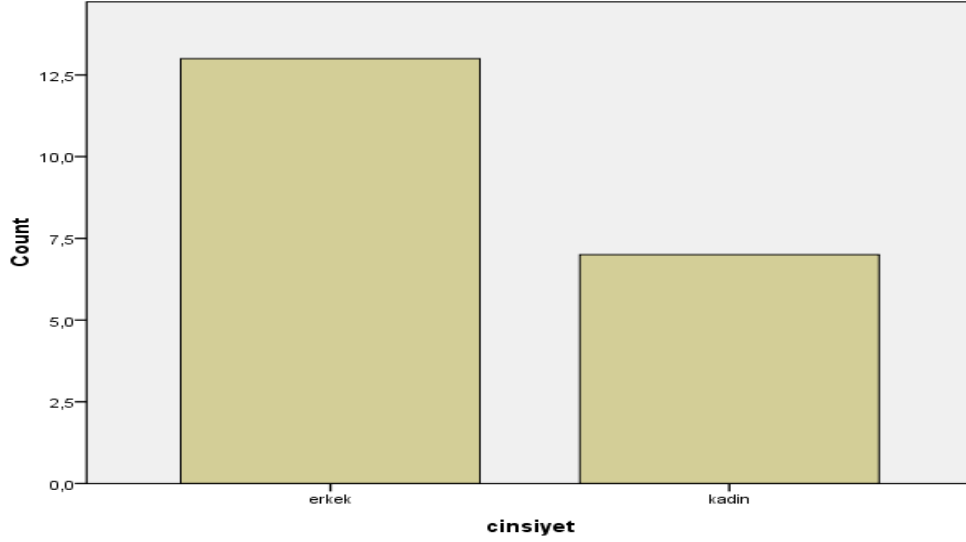
a. Teknik İşlem ve Araştırmaya Katılanların Nitelikleri

Giriş bölümünde metodla ilgili bilgiler vermiş idik. Çalışmamıza katılan deneklere mülakat sorularını sormadan evvel kendilerine kişisel bilgi formu verildi. Bu formda yer alan demografik değişkenler bir bilgisayarlı istatistik tekniği olan SSPS'e girildi. Bu işlemler yapılırken İktisadi İdari Bilimler Fakültesinin öğretim üyelerinden yardım alındı. Mülakat kayıtları yazıya döküldükten sonra formlarda din değiştirmeye neden olan durumlar gruplandırıldı ve klasik nitel analiz teknikleri uygulamaya çalışıldı.

Araştırmaya Kosova'nın çeşitli şehirlerinde oturan 20 Din Değiştiren Kişi katılmış ve sonuçlar Şubat-Mart 2012 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya katılan deneklerin demografik özellikleri ve bu değişkenlere göre dağılımları bu bölümde tablolar halinde gösterilmektedir.

1. BETİMSEL İSTATİSTİK TABLOLARI VE GRAFİKLER

Tablo 1:Cinsiyete Göre Dağılım

İstatistik

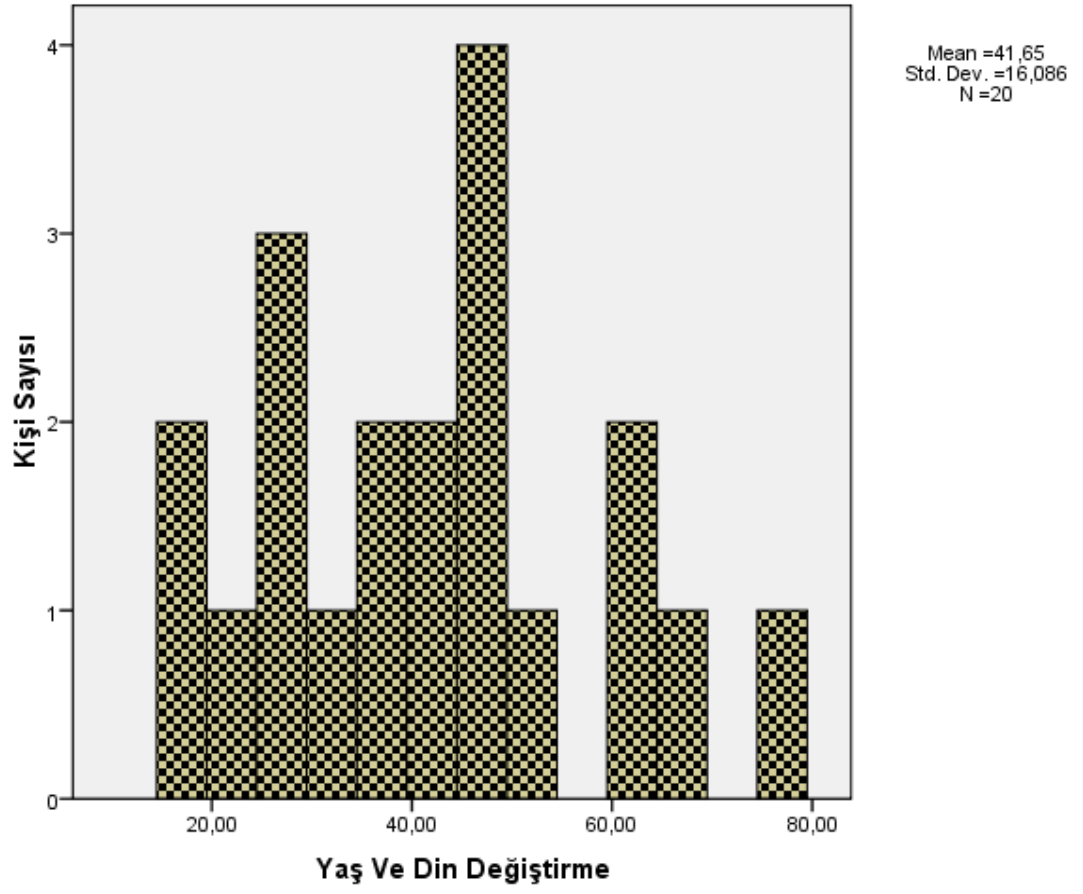
cinsiyet		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,3500
Varyans (Değişke)		,239

Cinsiyete Göre Dağılımı Ve Din Değişirme

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Erkek	13	65,0	65,0	65,0
	Kadın	7	35,0	35,0	100,0
	Toplam	20	100,0	100,0	

Tablo 1. Yapılan mülakata 20 kişi katılmıştır. Bu mülakata 13 erkek ve 7 kadının katıldığı yukarıdaki SPSS çıktısından da görülmektedir. Mülakata katılanların %65'i erkek ve %35'i kadındır. Verilerde herhangi bir kayıp olmadığı için valid percent (geçerli yüzde) değerleri ile percent(yüzde) değerleri aynıdır yani kayıp veri (missing value) yoktur.

Tablo 2: Yaşlara Göre Dağılım

İstatistik

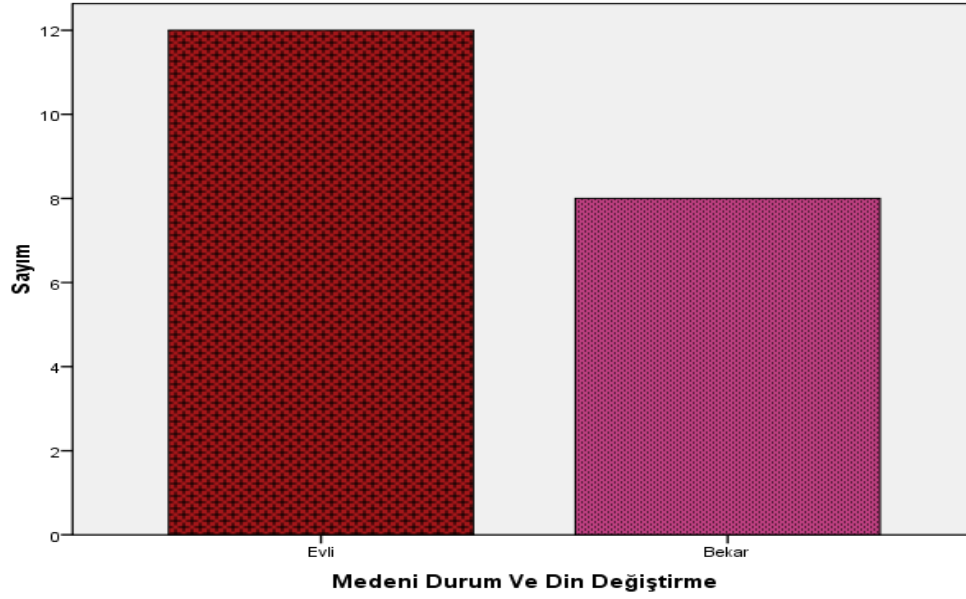
yaş		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		41,6500
Varyans (Değişke)		258,766

Yaş Ve Din Değişirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 17,00	1	5,0	5,0	5,0
19,00	1	5,0	5,0	10,0
24,00	1	5,0	5,0	15,0
25,00	1	5,0	5,0	20,0
27,00	1	5,0	5,0	25,0
28,00	1	5,0	5,0	30,0
31,00	1	5,0	5,0	35,0
38,00	2	10,0	10,0	45,0
42,00	1	5,0	5,0	50,0
44,00	1	5,0	5,0	55,0
46,00	3	15,0	15,0	70,0
49,00	1	5,0	5,0	75,0
50,00	1	5,0	5,0	80,0
60,00	2	10,0	10,0	90,0
68,00	1	5,0	5,0	95,0
75,00	1	5,0	5,0	100,0
Total	20	100,0	100,0	

Yukarıda yer alan tablodaki yaş değişkenine ilişkin sonuçlara bakıldığında dağılımın homojen olduğu gözlemlenmektedir. Yani kişilerin yaşlarının dağılımında bir asimetriklik söz konusu değildir. Mülakata katılan kişilerin yaş ortalaması 41.65 tir. Yani orta yaşlı kişilerin mülakata katılımının daha çok olduğu söylenebilir. Kümülatif yüzdelere baktığımızda mülakata katılan kişilerin %80i 50 yaş ve altındadır. %20'si de 50 yaş ve üzerindedir. Başka bir örnek vermek gerekirse mülakata katılan kişilerin %45 i 38 yaş ve altındadır. Mülakata en çok katılım 46 yaş grubunda görülmektedir. 46 yaşında 3 kişinin mülakata katıldığı söylenebilir.

Tablo 3:Medeni durum

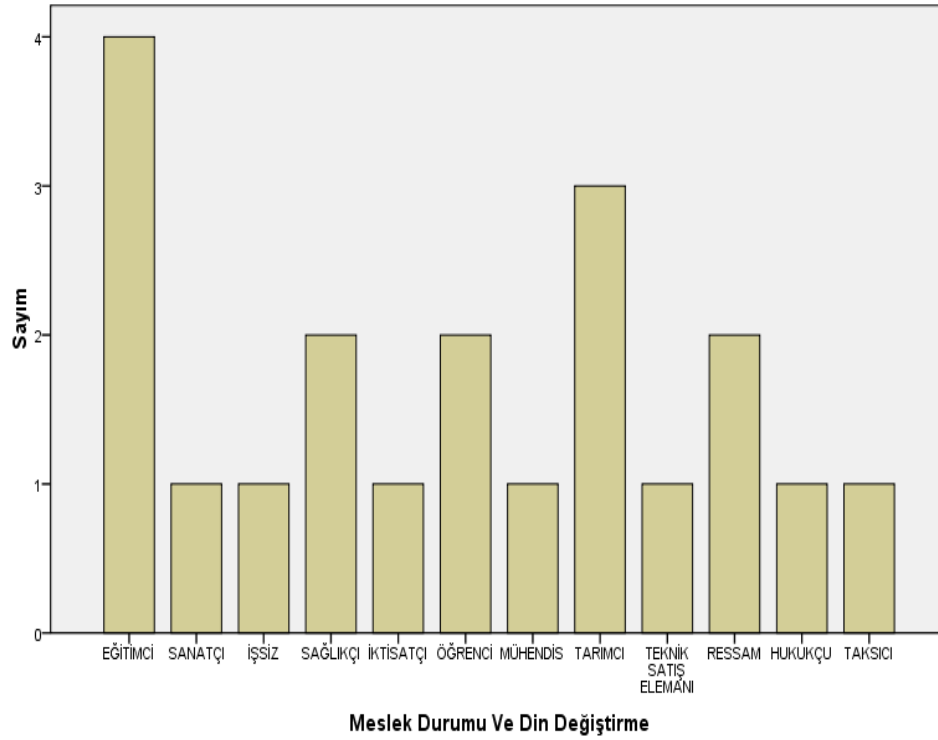

medeni durum		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,4000
Varyans (Noksan)		,253

Medeni Durum Ve Din Değişirme					
		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evli	12	60,0	60,0	60,0
	Bekar	8	40,0	40,0	100,0
	Toplam	20	100,0	100,0	

Medeni durum değişkenine ilişkin sonuçlara baktığımızda mülakata evli ve bekâr kişilerin katılımının olduğu söylenebilir. 12 kişinin evli, 8 kişinin bekâr olduğu görülmektedir. Evli olan kişilerin katılımı daha fazladır. Başka bir deyişle mülakata katılanların %60'ı evli %40'ı ise bekârdır. Bu soruya verilen cevaplar açısından da yine kayıp veri durumu söz konusu değildir.

Tablo 4: Mesleklere Göre Dağılım

İstatistik

meslek		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		5,8500
Varyans (Değişke)		13,082

Meslek Durumu Ve Din Değişirme

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Eğitimci	4	20,0	20,0	20,0
	Sanatçı	1	5,0	5,0	25,0
	İşsiz	1	5,0	5,0	30,0
	Sağlıkçı	2	10,0	10,0	40,0
	İktisatçı	1	5,0	5,0	45,0
	Öğrenci	2	10,0	10,0	55,0
	Mühendis	1	5,0	5,0	60,0
	Tarımcı	3	15,0	15,0	75,0
	Teknik Satış Elemanı	1	5,0	5,0	80,0
	Ressamcı	2	10,0	10,0	90,0
	Hukukçu	1	5,0	5,0	95,0
	Taksici	1	5,0	5,0	100,0
Toplam		20	100,0	100,0	

Meslek grupları itibariyle baktığımızda mülakata katılanlar içerisinde 4 kişi eğitimci, 1 kişi sanatçı, 1 kişi işsiz, 2 kişi sağlıkçı, 1 kişi iktisatçı, 2 kişi öğrenci, 1 kişi

mühendis, 3 kişi tarımcı, 1 kişi teknik satış elemanı, 2 kişi ressam, 1 kişi hukukçu ve 1 kişi taksicidir. Bu sonuçlara göre ele alınan örnekleme farklı meslek gruplarından kişilerin olduğu söylenebilir. Meslek gruplarından en fazla katılım eğitimcilerden olmuştur.

Kosova'daki "Kosova Team" isimli sivil kuruluşta şöför olarak çalışmış olan Fahri Pajaziti işten nasıl atıldığını Klan Kosova Tv kanalında kendisiyle yapılan röportajda şöyle anlatmıştır:

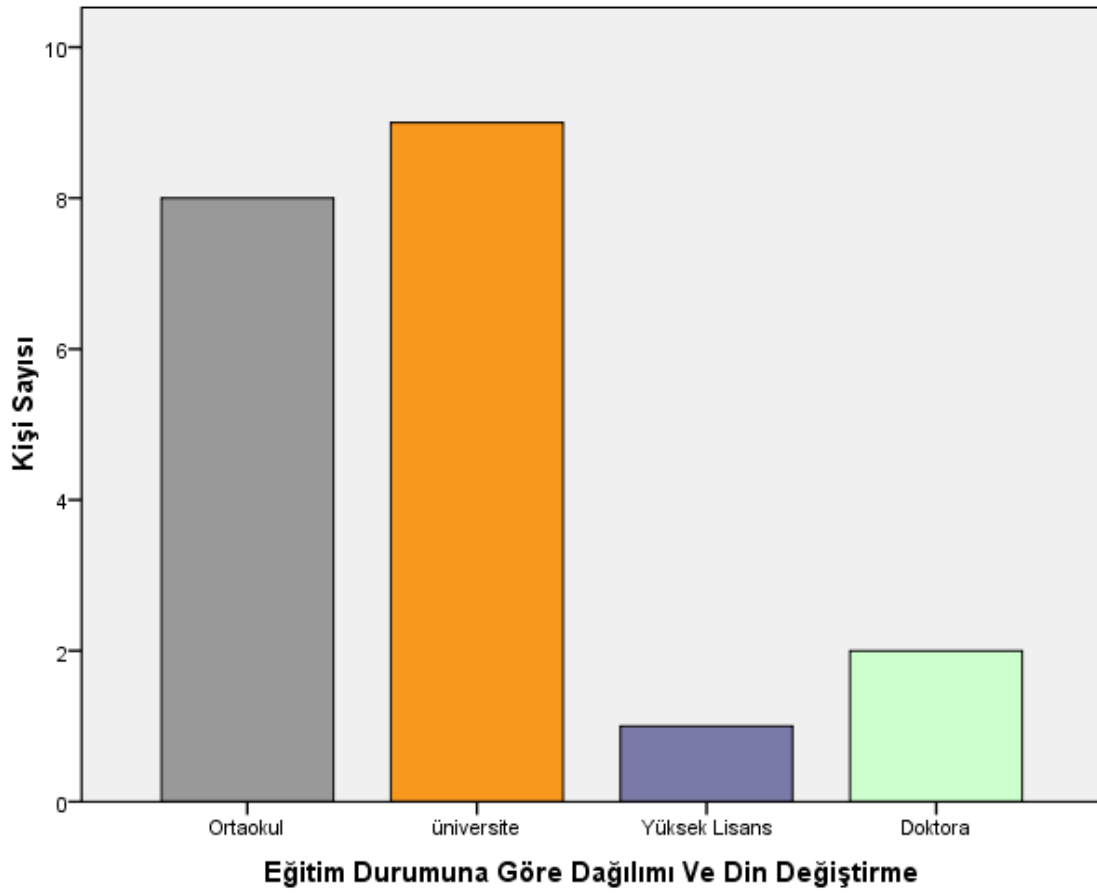
"Pajazit'in dediğine göre kendisi bir gün iş yerine gittiğinde sivil kuruluşunun depolarından bir tanesinin kapısının açmaya çalışırken kapı açılmadığını görmüş. Bu duruma şaşırırken ilk önce kapının kilidi bozulduğunu düşünmüştü. Fakat daha emin olabilmek için müdür yardımcısına gidip ondan bu durumu belirten bir açıklama istedi. Müdür yardımcısı ona işten atıldığını ifade eder..

Fahri Payaziti bu duruma şaşırırken müdür yardımcısından neden işten atıldığını sebeplerini belirtmesini istiyor. Müdür yardımcısı da der ki kurumumuzda fazla iş olmadığı için siz işten atıldınız, fakat Fahri bey bu cevaptan tatmin olmadığı için olmalı ki aynı kurumda çalışan Jeton Zekaj isimli elemana için neden iş verildiğini soruyor: Müdür yardımcısı da Jeton Zekaj din değiştirdiği için bizimle çalışabileceğine söz verdik bu yüzden Jeton Zekaj işe almamız bizim bir mecburiyetimizdir.

Fahri Bejazit beyle repörtağın devamında bu sivil kuruluşun faaliyetlerinin anlatmaya devam ederken şöyle söz eder: Bu sivil kuruluş halka maddi yardımda bulunurken aynı zamanda Hıristiyan dinini ve Hz.İsayı anlatan bröşürler de dağıtmayı ihmal etmez.³⁵⁹

³⁵⁹ <http://www.mesazhi.com/video/organizata-krishtere-ne-kosove-behu-i-krishter-per-ta-ruajtu-vendine-punes> (Kosova.1.17.2013).

Tablo 5:Eğitim Durumuna Göre Dağılım

İstatistik

eğitim		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,8500
Varyans (Değişke)		,871

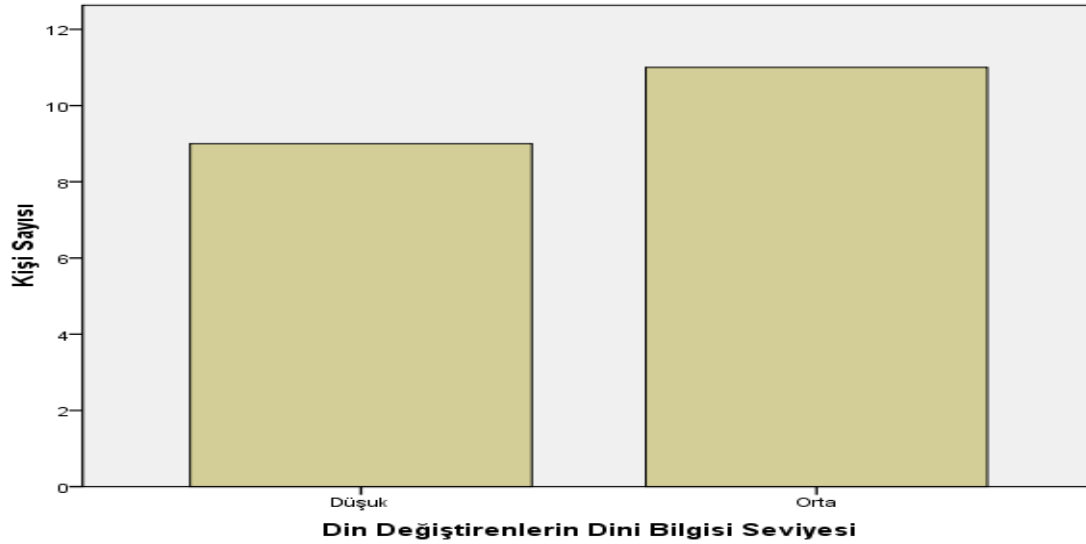
Eğitim Durumuna Göre Ve Din Değişirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Ortaokul	8	40,0	40,0	40,0
Üniversite	9	45,0	45,0	85,0
Yüksek Lisans	1	5,0	5,0	90,0
Doktora	2	10,0	10,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin eğitim düzeylerine bakıldığında 8 kişinin ortaokul, 9 kişinin üniversite 1 kişinin yüksek lisans ve 2 kişinin doktora eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle kişilerin %40'ı ortaokul, %45'i üniversite,

%5'i yüksek lisans ve %10'u doktora eğitim düzeyine sahiptir. Bu soruya da herkes cevap verdiği için kayıp veri yoktur.

Tablo 6:Din Değiştirenlerin Dînî Bilgi Seviyesi

Statistics

dini bilgisi		
N	Valid	20
	Missing	0
Mean		1,5500
Variance		,261

Din Değiştirenlerin Dini İlgisi Seviyesi

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Düşük	9	45,0	45,0	45,0
	Orta	11	55,0	55,0	100,0
	Toplam	20	100,0	100,0	

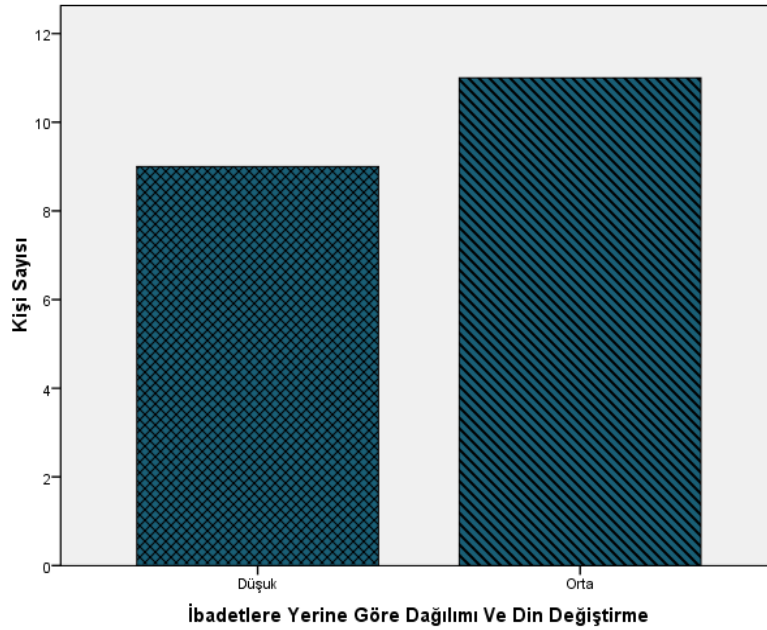
Mülakata katılan kişilerin dini bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik sorulan soruya verilen cevaplar orta veya düşük şeklindedir. Mülakata katılan kişilerden 9'unun din bilgileri düşük, 11'inin de orta düzeyde olduğu söylenebilir. Yani “kişiler dini bilgilerinin çok iyi olduğunu düşünmemektedirler” yorumu yapılabilir.

Birinci sebep eskiden okullarda din eğitimi olmadığı için insanlar İslamla ilgili sadece yaşlılardan bir “subhaneke” veya bir “Sure” öğreniyordu, zaman geçtikçe bunlar da unutulmuştur.

Eskiden beri Kosova’da Din kültürü veya Din eğitimi ilk okul, orta okul ve üniversitelerde hiç bir zaman verilmemiştir. İslam dini hakkında hiç bir zaman gençlere okumak için bir fırsat vermemiştir. İslam dinini sadece Camilerde imamlar öğretmektedir. Kosova’da din eğitimi sorunu hala bugüne kadar çözülememiştir.³⁶⁰

Şimdiki zamanda Kosova’da 2011’de din eğitiminin okullara girmesi konusu oylamaya sunulunca parlamentoda bir çok parti oy vermemiştir. Ancak halk ve Kosova Diyaneti bunu çok istemişlerdi.³⁶¹

Tablo 7: İbadetleri Yerine Getirme ve Din Değiştirme İlişkisi

³⁶⁰ Muhamet Ternava, a.g.e., s. 178.

³⁶¹ Qemajl Morina, **Feja dhe Parlamentaret**, Dituria Islame, NO: 255, Sene-25, Tetor 2011. s., 25.

Statistics

ibadet yapma

N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,5500
Varyans (Değişke)		,261

İbadetlere Yerine Göre Dağılımı Ve Din Değiştirme

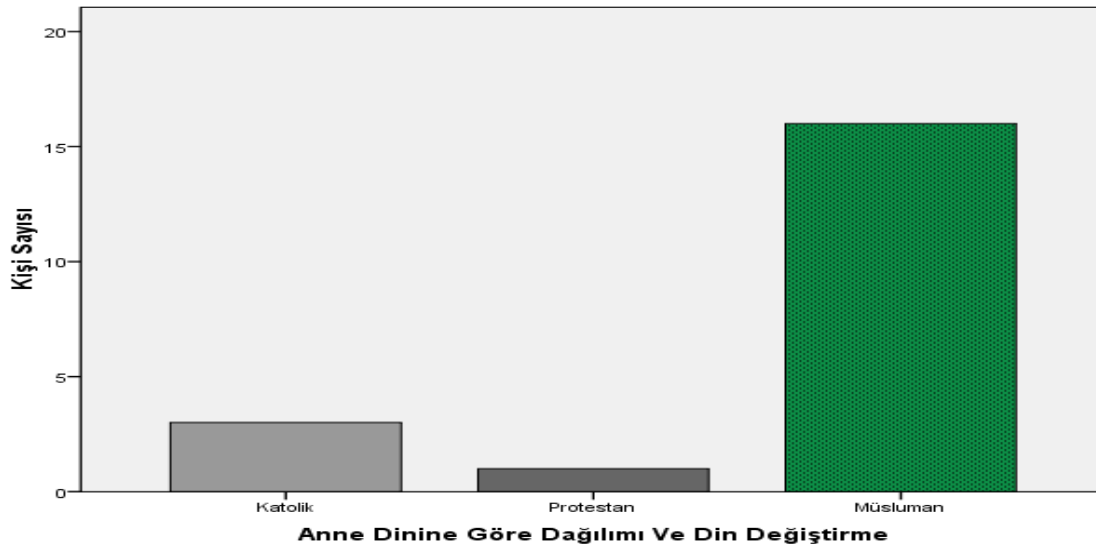
	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Düşük	9	45,0	45,0	45,0
Orta	11	55,0	55,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin ibadetleri yerine getirip getirmediğini ölçmeye yönelik sorulan soruya kişiler düşük veya orta şeklinde cevap vermişlerdir. Kişilerin 9'u ibadetleri yerine getirme konusunda zayıf olduklarını, 11'i de orta düzeyde ibadetlerini gerçekleştirebildiklerini söylemişlerdir.

2. DİN DEĞİŞTİRMEDE ETKİLİ OLAN TEMEL SEBEPLER

(Ebeveyn etkisi)

Tablo 8: Anne Dinine Göre Dağılım

İstatistik

anne dini		
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		2,6500
Varyans (Değişke)		,555

Anne Dinine Göre Dağılımı Ve Din Değiştirme

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Katolik	3	15,0	15,0	15,0
	Protestan	1	5,0	5,0	20,0
	Müslüman	16	80,0	80,0	100,0
	Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin annelerinin çoğunlukla Müslüman olduğu görülmektedir. Kişilerin 3'ünün annesi Katolik, 1'inin annesi Protestan ve 16'sının annesi müslümandır. Din değiştiren bu kişilerin annelerinin çoğunun Müslüman olduğu söylenebilir.

Bütün araştırmacılar, çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin kişinin dini değişiminde en etkili faktör olduğunu ortaya koymaktadır.³⁶² Din değiştirme veya dindarlaşma hadisesinde de bu durum farklı değildir. Özellikle, Freud ile başlayan psikodinamik yaklaşım, kişinin çocukluk ve ergenlik devresiyle yaşadığı “çocukluktaki çatışma (childhood conflicts)” tecrübelerine son derece önem vermektedir. Anne babalarla olumlu veya olumsuz ilişkiler, ya da onları kaybetme gibi olaylar kişinin çeşitli dini eğilimlere yönelmesine yol açabilir.³⁶³ Bu bakış açısına göre, din değiştirmeden etkilenen zihinsel-entellektüel değişim (cognitive changes) çocukluk tecrübeleri ve din değiştirmeden önceki duygusal çatışmalardan kaynaklanan duygusal ihtiyaçların yan- ürünüdür.³⁶⁴ Ullman, dört farklı gruptan din değiştiren veya dindarlaşan 40 kişi üzerinde yaptığı araştırmasında da, çocukluk döneminde din değiştiren insanların din değiştirmeyenlerden “daha mutsuz” bir çocukluk dönemi geçirdikleri ve babalarıyla ilişkilerinin olumsuz olduğunu açıklamıştır.³⁶⁵

³⁶² Clark, a.g.e., s. 180; Yavuz, a.g.m., s. 46-63.

³⁶³ Beit Hallahmi & M Argyle, **The Psychology of Religious Behaviour**, Belief and Experience, New York 1997. s., 117.

³⁶⁴ C. Ullman, **Cognitive And Emotional Antecedents Of Religious Conversion**, Jurnal of Personality And Social Psychology, 1982, 43(1), s.,183.

³⁶⁵ Ullman. a.g.m, s., 11-16.

Allison, dini değişim tecrübesini yaşıyan ile yaşamayan yirmi ilahiyat öğrencisi üzerinde yaptığı karşılaştırmalı araştırmasında, dini değişim tecrübesini yaşıyan öğrencilerin çoğunluğunun, babasız, alkolik babalar veya pasif babaların yanında yetiştiklerini bulmuştur.³⁶⁶

Tablo 8’de görüldüğü üzere kişinin dini gelişiminde en fazla etkili olan sosyal arkaplan şüphesiz ki, anne-babanın dinidir. Bilim adamları çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin en etkili faktör olduğu hususunda birleşmektedirler.³⁶⁷ Çocukta dini uyanış, yetişkinlerin ilgi, teşvik, destek ve örnek olmalarına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Eğer çocuk öncelikle ailede huzurlu bir manevi bulabilirse, onda güçlü bir dini uyanış görülebilir.³⁶⁸

Böylece aile, çocukta dini duygu ve tecrübelerin uyanmasında, dini inancın şekillenmesinde de dini alışkanlık ve uygulamaların kazanılmasında başta gelen kültürel faktördür. Çocuğun sorduğu dini sorulara ana-baba tarafından verilen doyurucu cevaplar, onun dini uyanışına yardımcı olur.³⁶⁹ Çocuklar büyüklerin dinini kendi ruhi kabiliyetlerinin gelişmesi ölçüsünde kabul etmeye veya onların aldıklarını kendi ruhi yapılarına göre işlemeye çalışırlar. Burada çocuk pasif gibi görünürse de aslında aktif bir alıcı durumundadır. Çocuklar yetişkinliklerin dini alırken, aynı zamanda içlerinde bir canlanma olur. Çünkü küçük çocuk “motorik” bir davranışa sahiptir. Ondaki canlı olmak ve canlı kalmak entellektüel değil motoriktir; yani içgüdüsel bir hareketlik sonucudur.³⁷⁰

Bir örnek olarak mülakat yaptığımız kişilerden birinin görüşlerini aktarıyoruz:

³⁶⁶ Joel Allison, **Religious Conversion**: Regression and Progression in Adolescent Experience, Jurnal fpr the Scentific Study of Religion, 8, 1969, s. 23-38; Rambo, a.g.m, 1992, s. 166, Edit: Heon Choul Kim, a.g.e. s. 76.

³⁶⁷ Bkz. Pierre Bovet, **Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi** (çev. S. Odabaş), Ankara-1985, s. 56; Vergote, **Psychologie Religieuse**, s., 294; Clark, a.g.e, s. 180, K. Yavuz, **Çocuklukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi**, s., 46-63. Edit: Hökelekli, s., 267.

³⁶⁸ Hökelekli, a.g.e. s. 257.

³⁶⁹ A.g.e. s. 258.

³⁷⁰ Yavuz, a.g.e. s. 45, Edit: Hökelekli, a.g.e, s. 260.

“Ben İslam inancını yaşayan bir çevre içerisinde yetişmişim. Ben Arnavutların İslamlaşma sürecinin nasıl olduğunu araştırdım ve tarihi kitaplarda İslamlaşma sürecini buldum ve okudum.

Ben özgür bir hayat yaşamadım, Ebeveynlerim okula devam etmeme izin vermediler. Çünkü onlara göre ben okula gidersem zavalı bir çocuk olurum. Benim hayat tarzım çok engellendi; bizim halkımız kadınlara ve çocuklara her zaman kötü davranmıştır. Hiç bir zaman futbol oynayamadım oysa ki benim için futbol herşeydi. Ben hayatım boyunca her zaman babamdan dayak yedim. Benim ebeveynlerim ben yatmak istediğim zaman onlar süreklibenin hangi tarafa dönerek uyumam gerektiğine öğretiyordu. Neler giyeceğim hangisi iyi hangisi kötü her zaman bana bu şeyler zorlanıyordu, yani ben bu tür engellemeler yüzünden kendimi hiçbir zaman iyi hissetmiyordum. Ben o hayatı cehennem gibi yaşamışım. O zaman ilkel hayattı yani 19. asır kötü bir zamandı. O zaman farklı düşündüğüm için hiç kimseye söylemedim çünkü o zamanda babamdan korktum çünkü ben ona bağlıydım çünkü ben bir yerde çalışmadım param yoktu ve babam beni o zaman destekliyordu ve benim çevrem bana her konuda engel olmuştu. 12-13 yaşına gelindiğinde zaman onlar zorla evlendiriyorlardı.

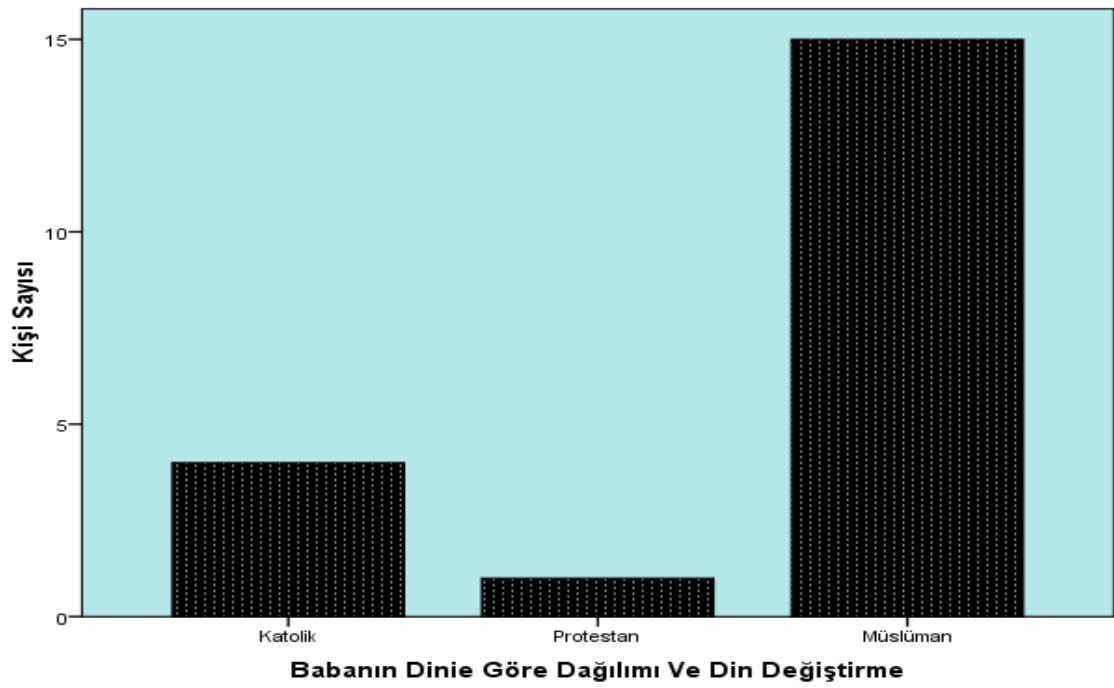
Bana göre İslam dininde insanlar hoşgörülü değillerdir ve müslümanlar arasında basit bir hayat yaşanmaktaydı. Herşey o dinde sınırlıdır ve özgür değillerdir. Bir gerçek vardır ebeveynlerim dinine bağlı değillerdi. Ebeveynlerimin yüzünden 2 yıl sonra okula gittim, çünkü hiç bir zaman özgür bir hayat yaşamadım.

Bir Arnavut olarak bana en çok engel olan camilerde arapça dilinin kullanılması oldu. Her muhabette gittiğimde veya mezarlığa gittiğimde veya düğünlere gittiğimde hocalar arapça konuşuyor ben ise birşey anlamıyordum. Bir gün arkadaşlarımla beraber bir kiliseye gittik, orada papaz arnavutçayı çok düzgün bir şekilde telaffuz ediyordu, ve bu bana birçok baskıyı beraberinde getirdi, örneğin bunlar arnavut ırkına sahip olduğunu beni düşündürmeye başladı. Düşüncem değişmeye başladığı zaman dinime bağlı olarak değişikliğe gitmemi sağladı. Basit müslüman cemaat hayatı benim hiç hoşuma gitmemişti.”

Bu baba;

- 1- Çocuğa karşı oldukça yanlış davranışlarda bulunmuştur.
- 2- Çocuğunda İslam dinine karşı yanlış yargıların oluşmasına neden olmuştur
- 3- Kendileri gerçek İslamı bilmedikleri ve öğrenmedikleri için yanlış İslam anlayışını uygulamaktadırlar.

Tablo 9: Babanın Dindarlığı ve Din Değıştirme İlişkisi

İstatistik

baba dini

N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		2,5500
Varyans (Değişke)		,682

Babanın Dinine Göre Dağılımı Ve Din Değişirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Katolik	4	20,0	20,0	20,0
Protestan	1	5,0	5,0	25,0
Müslüman	15	75,0	75,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin babalarının çoğunlukla Müslüman olduğu görülmektedir. Kişilerin 4'ünün babası Katolik, 1'inin babası Protestan ve 15'inin babası müslümandır. Din değiştiren bu kişilerin babalarının çoğunun Müslüman olduğu söylenebilir.

Tablo 9'de görüldüğü gibi, din değiştiren kişiler anne ve babalarının ağırlıklı olarak bir çoğu Müslüman olduğunu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçtan şu iki sonuca ulaşmak mümkündür: Birincisi, anne ve babalar kendi dini inançlarını çocuklarına aktaramamıştır. İkincisi, anne ve babalar, kendilerini Müslüman ile tanımasalar da, bu durum onların oldukları anlamını taşımaktadır. Bu kişilerin, dini anlamdan çok, sosyal kimlik ve aidiyet anlamını taşımaktadır, denebilir.

Yurarıda bahsettiğim gibi din değiştirme yavaş yavaş ve uzun bir zaman içerisinde olabildiği gibi, ansızın ve çok kısa bir süre içerisinde de gerçekleşebilir.³⁷¹

³⁷¹ Hökelekli. a.g.e., s. 289.

Örnek olarak din değiştiren bir kişinin sözlerini alabiliriz:

Ben 16 yaşına kadar Müslüman olarak yaşadım. Çok defa camiye giderdim. Oruç tutar ve namaz kılardım. Dini kitapları çok okurdum. 1985 yılında babam benim bir imam olmamı istiyordu ama benim İslam adına bildiklerim sadece örf ve adetlerden ibaretti. Bir de bir imam olarak nasıl yaşanır, nasıl imam olunur, bütün gün camide yaşlılarla nasıl kalınır diye düşünüp strese giriyordum.

Osmanlılar ülkemizi işgal etmişlerdi. Ben işgalcileri de hiç sevmem. 16-22 yaşlarındayken öğrendim ki Türkler³⁷² Yunanlar ve Sırlar bizim için düşman devletlermiş, Ben Türklerin 500 yıl vatanımızda kaldığını ve bizi idare ettiklerini öğrendim. Onların baskı ve zulümlerinden ötürü birçok Hristiyan dünyanın çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kalmıştı. Türkiye'deki Müslüman Arnavutların zamanla asimile olduklarını gördüm. Acaba başka faktörler mi var düşüncesiyle İslam dinine şüphe duymaya başladım. Ben o zamanlarda Kur'an okumaya başlamıştım ve hiç beğenmemiştim. Kur'anda barış ya da sevgi yerine birçok tehdit ve korku unsurları buldum. Belki de bu algıda seçiciliktir, bilmiyorum. Ben akrabalarımın, arkadaşlarımdan, profesörlerden İslama dair hiç bir zaman iyi şeyler duymadım; bilakis sürekli kötü şeyler işittim. Bizim gençler Almanya ve İsviçre'ye iş bulma ümidiyle çalışmak için gitmişler ama Türkiye veya Arabistan'a gitmemişler. Ve bu faktörler beni düşünmeye sevk etti. Din adamlarından oldukça basit ve sıradan şeyler duydum. Mesela Müslümanlar arasında bu tip şiddet içerikli, korku salan birtakım olayların gayet normal olduğunu işittim. Bunları açıklamak yerine bu tip şeyleri normalleştiriyorlardı ve ben bu tip şeyleri kabul edemezdim. Bu gibi şeyler yüzünden İslama karşı içimde müthiş bir güvensizlik meydana geldi”.

Bu mülakattan anlaşıldığına göre bu kişi eskiden beri din değiştirmeye hazır bir duruma gelmiş ancak bunu, kendi inancını açık açık gösterememiştir. Çünkü eskiden insanlar çevrelerinden dini inançlarını ve neye inandıklarını tam anlamıyla gösteremiyorlardı. Kosova savaşından sonra yani 1999'dan sonra insanlar kendi düşüncelerini ortaya koymaya başladılar. Eski zamandaki gibi kendi örf ve adetlerini yaşamaz oldular.

³⁷² Femi Cakolli, **Si dhe Pse e Ndrrova Fene**, Gazeta Java, 2 Fror 2002, s. 6-7. Bu Gazete de Femi Cakolli'nin din değiştirme ile ilgili aynen bir yazısı vardır...

Yukarıda görüldüğü üzere bu kişinin düşüncelerini şöyle açıklayabiliriz:

- a) Bir Müslüman gibi hayatını sürdürüyordu.
- b) İslamiyete dair sadece örf ve adetler çerçevesinde bilgisi var idi.

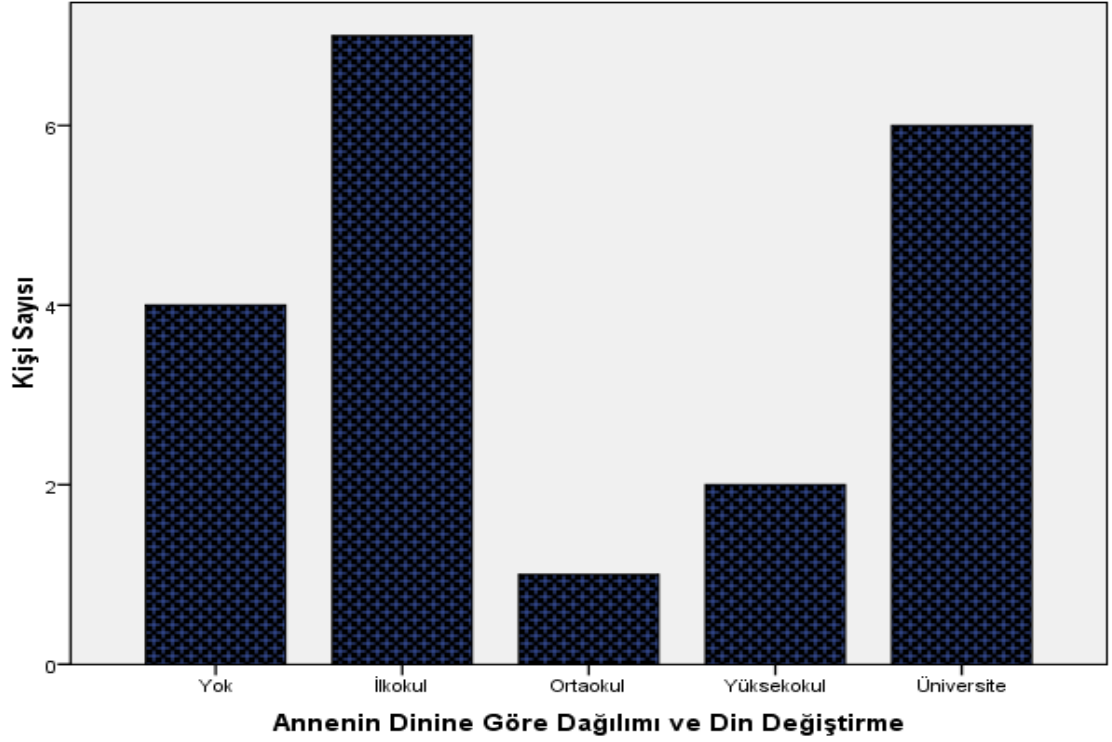
-Edebiyat okuduğu için bazı edebiyat kitaplarından etkilenmiştir:

1- İlk Arnavut alfabesi Edebiyatçı Papazlar tarafından yazılmıştı.

2- Bazı tarih kitaplarında Osmanlıya hakaret edilmektedir ör:

Bilindiği gibi bazı Arnavut kitapları Osmanlı hakimiyetine karşı ilk okul, orta okul ve üniversite kitapları Osmanlı Devletine karşı nefret ve hakaret içermektedir. Onun için bir çok bilim adamı böyle düşünceleri desteklemektedir. Gençler ilk okula gittiğinde böyle şeyler öğrenmektedir. Öğrencilerin çoğunun anneleri ve babaları öğrenim görmemişler. Kendileri iyi bir eğitim alamadıkları için kendi çocuklarına gerçekleri öğretemediler. Bazı bilim adamları mesela komünizm zamanında okumak için Belgrat'a ve diğer üniversitelere okumaya gittiler. Oraya gittiklerinde Sırp kitaplarından İslam karşıtı bilgiler öğrendiler ve böylece etkilendiler ve sonunda Kosovaya döndükten sonra kendi çocuklarına bu tür şeyleri öğretiler. Ve maalesef bir çok hukukçu ve bilim adamından çok etilenmişlerdir. Komünizm zamanında bir çok öğretmen -bilindiği üzere bunların çoğu komunisttir- ilk ve orta okullarda oruç tutan çocuklara çikolata ve şekerler verip oruç tutmamaları konusunda onları teşvik ediyorlardı..

Tablo10:Annenin Eğitimine Göre Dağılımı ve Din Değiştirme

İstatistik

anne eğitim

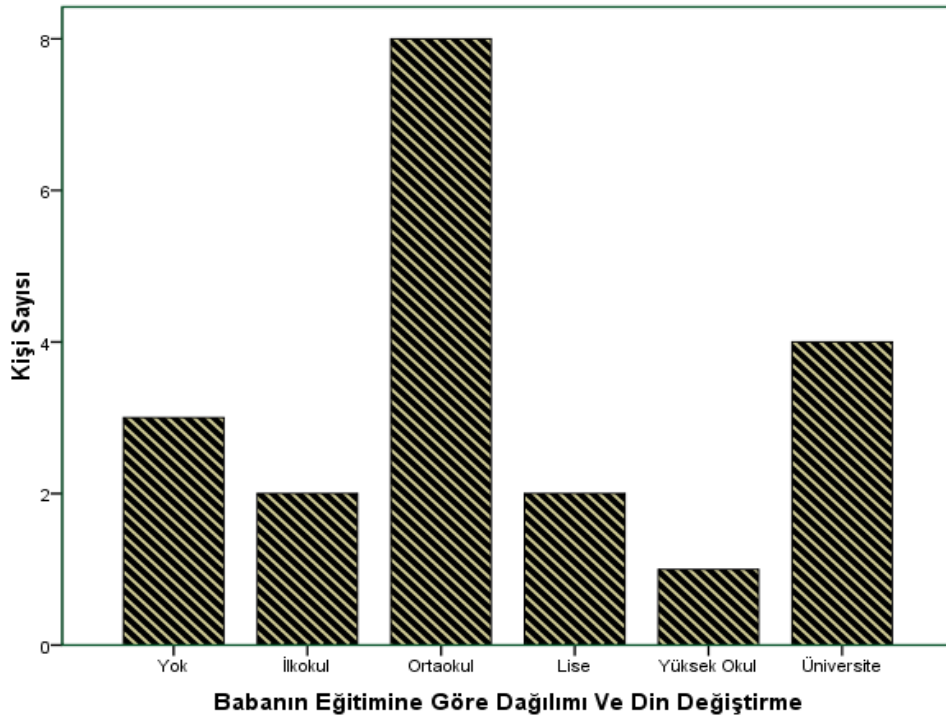
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		2,9500
Varyans (Değişke)		2,576

Annenin Eğitimine Göre Dağılımı Ve Din Değiştirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Yok	4	20,0	20,0	20,0
İlkokul	7	35,0	35,0	55,0
Ortaokul	1	5,0	5,0	60,0
Yüksek Okul	2	10,0	10,0	70,0
Üniversite	6	30,0	30,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin annelerinin 4'ünün eğitiminin olmadığı, 7'sinin ilkokul mezunu olduğu, 1'inin ortaokul, 2'sinin yüksekokul ve 6'sının üniversite mezunu olduğu görülüyor. Mülakata katılan kişilerin anneleri çoğunlukla ya ilkokul ya da üniversite mezunu kişilerdir.

Tablo 1: Babanın Eğitimine Göre Dağılımı ve Din Değişirme

İstatistik

baba eğitim

N	Geçerli	20
	Eksik	0
Ortalama		3,4000
Varyans (Değişke)		2,779

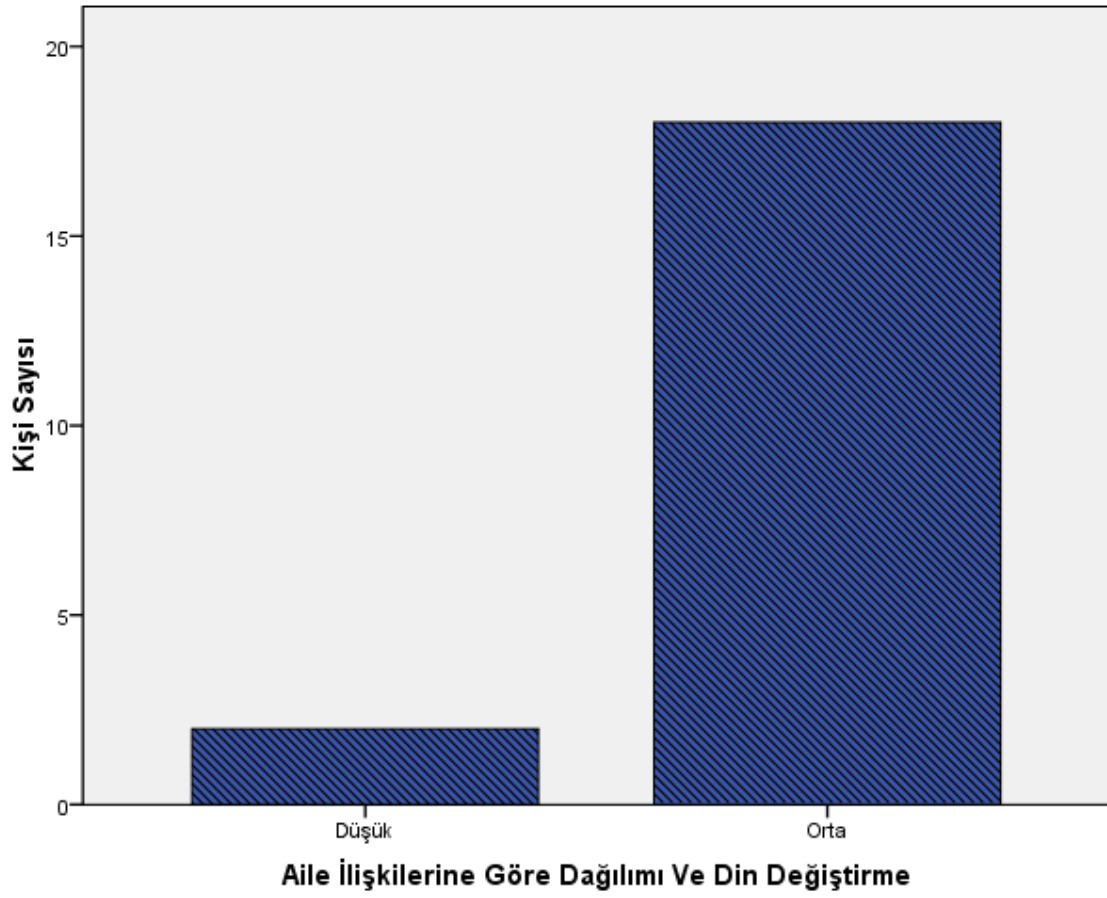
Babanın Eğitimine Göre Dağılımı Ve Din Değişirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Yok	3	15,0	15,0	15,0
İlkokul	2	10,0	10,0	25,0
Ortaokul	8	40,0	40,0	65,0
Lise	2	10,0	10,0	75,0
Yüksek Okul	1	5,0	5,0	80,0
Üniversite	4	20,0	20,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin babalarının 3'ünün eğitiminin olmadığı, 2'sinin ilkokul mezunu olduğu, 8'inin ortaokul, 2'sinin lise, 1'inin yüksekokul ve 4'ünün üniversite mezunu olduğu görülüyor. Mülakata katılan kişilerin babaları çoğunlukla

ortaokul mezunudur. Ortalama olarak babaların eğitiminin ortaokul olduğu ortalama değeri 3,4'e bakarak söylenebilir.

Tablo 12: Aile ilişkilerine Göre Dağılımı ve Din Değiştirme

İstatistik

aile ilişki

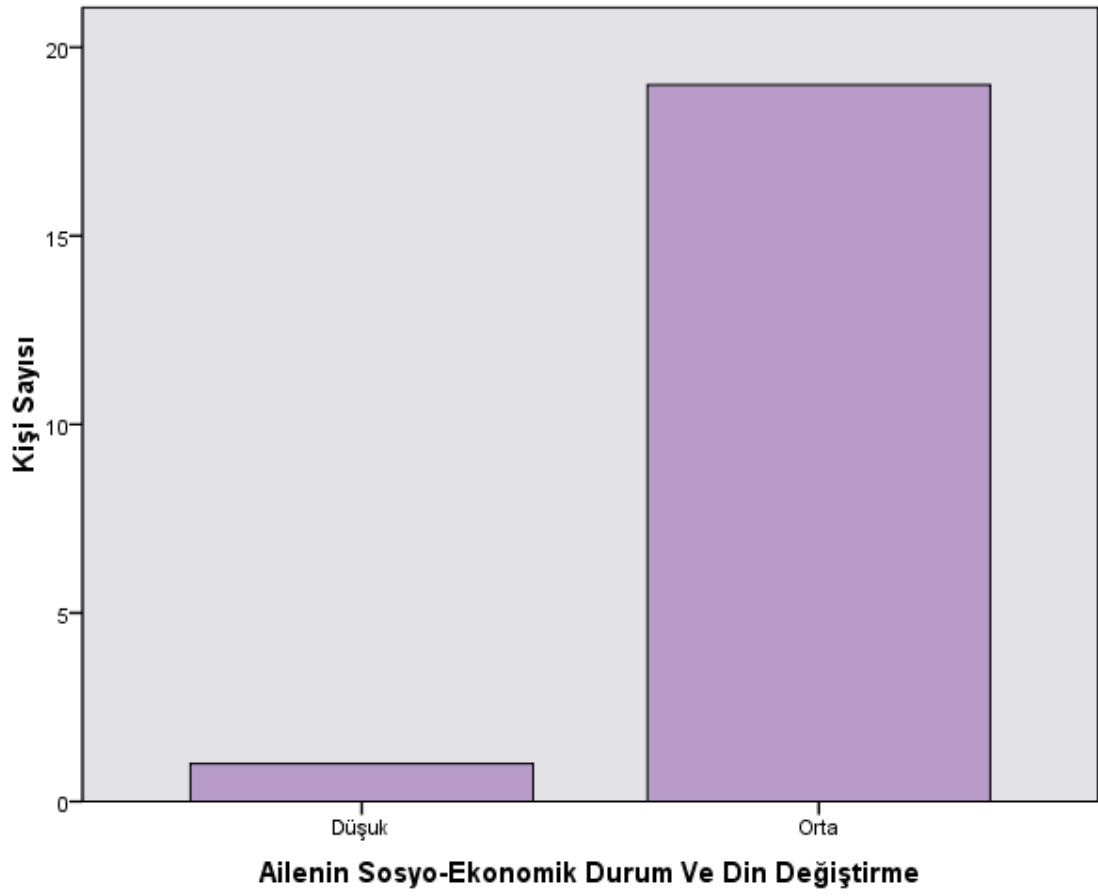
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,9000
Varyans (Değişke)		,095

Aile İlişkilerine Göre Dağılımı Ve Din Değişirme

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Düşük	2	10,0	10,0	10,0
Orta	18	90,0	90,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin aileleri ile olan ilişkilerinin nasıl olduğu sorusuna kişiler düşük ve orta düzeyde cevaplarını vermişlerdir. Kişilerin 2'sinin aileleri ile ilişkilerinin zayıf, 18'inin orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Ailenin Sosyo-ekonomik Durum ve Din Değişirme

İstatistik

sosyo_ekonomik

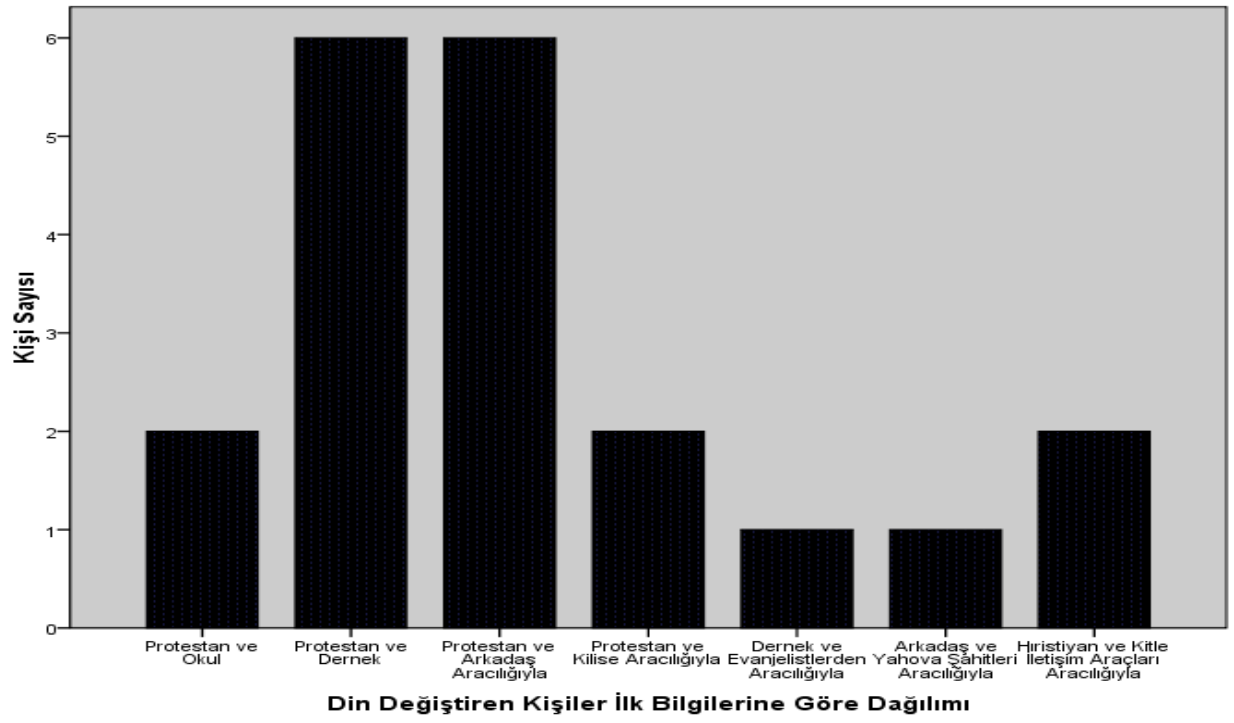
N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		1,9500
Varyans (Değişke)		,050

Ailenin Sosyo-Ekonomik Durum Ve Din Değişirme

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Düşük	1	5,0	5,0	5,0
	Orta	19	95,0	95,0	100,0
	Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin daha çok orta düzeyde olduğu söylenebilir. 1 kişi sosyo ekonomik düzeyi için düşük cevabını, 19 kişi ise orta cevabını vermiştir.

Tablo 14: Şimdiki Dinine İlk Bilgileri

İstatistik

İlk bilgiler

N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		2,095
Varyans (Değişke)		2,313

Deneklerin Din Değiştirme Vasıtaları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Protestan Okulları Aracılığıyla	2	10,0	10,0	10,0
Protestan Dernekleri Aracılığıyla	6	30,0	30,0	40,0
Protestan Yakınları (Arkadaş) Aracılığıyla	6	30,0	30,0	70,0
Protestan Kilisesi Aracılığıyla	2	10,0	10,0	80,0
Dernek ve Evanjelist Gruplar Aracılığıyla	1	5,0	5,0	85,0
Yahova Şahitleri Mensupları Aracılığıyla	1	5,0	5,0	90,0
Hristiyan Kitle İletişim Araçlarıyla	2	10,0	10,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Mülakata katılan kişilerin Hristiyanlığa ilişkin ilk bilgilere nereden ulaştıkları ve nereden daha çok etkilendikleri sorusuna verilen cevaplar yukarıdaki gibidir. Sonuçlara bakıldığında 2 kişinin Protestanlar ve okuldan, 6 kişinin Protestan ve dernekten, 6 kişi Protestanlık ve arkadaşlarından, 2 kişi Protestanlık ve kiliseden, 1 kişi dernekler ve evanjelistlerden, 1 kişi arkadaşlarından ve Yahova şahitlerinden ve 2 kişi Hristiyan ve kitle iletişim araçlarından etkilendiklerini söylemiştir.

Din değiştiren kişilerin bir çoğu Protestan ve Evanjelist derneklerinden etkillenmişlerdir. Don Bosco etkili derneklerden biridir.³⁷³ Her ne kadar bundan bahsetmeseler de araştırmalarımızdan bunu öğreniyoruz. Yukarıda da belirttiğim gibi misyonerlik faaliyetlerinde kullanılan hedef ve bu hedeflere yönelik yöntemlerden halk

³⁷³ 27.07.2010 tarihinde İtalyadan Kosova'ya gelen bir Papazla yaptığım mülakat şu şekilde dedi: “Ben buraya geldiğim zaman sadece dört Katolik Hristiyan bulmuştum o zamandan beri insanların bu örgüte ilgileri artmaktadır”. Ben buraya neden geldiğini sorduğumda ‘dil kursları vermek, çocuklara kreş eğitimi vermek’ amacıyla geldiğini belirtti. Örnek olarak: Gjilan belediyesine bu faaliyetlerine devam ettirmek amacıyla bir ev tahsis ettirdiler.

çok etkilenmiştir. Özellikle bu derneklerin maddi yardımları halk üzerinde çok etkili olmuştur.

Batıdan gelen misyonerlerin çoğu “Arnavutların ve Tanrının dostu olduklarını” söylemektedirler. Buna göre insanların hoş görüsünü kazanmaktadırlar ve Hristiyan din merkezlerini açmakta faaliyet göstermektedirler. Daha önce dediğimiz gibi Batıdan gelenler buralarda İslam diniyle ilgili olmayan ve bilgisi olmayan birçok ailelerle karşılaşmış, Kosova savaşı boyunca bu ailelere yardımlarda bulunmuş, savaş sonrası binaların, evlerin, hastanelerin ve altyapıların yapımında yardımlarda bulunmuştur. Protestan misyoner olarak tanınan Mark Orfila durumu böyle aktarmıştır, ki bu kişi Deçan şehrinin merkezinde Protestan merkezi açmış, halka yardımlarda bulunmuştur. Bu örnekte gördüğümüz gibi bu kişi çeşitli yardımlarda bulunup din değiştirmelerine yönelik çalışan misyoner evanjelist bir papazdır.³⁷⁴

Örnek olarak bir erkek taksici onun ifadesiyle aktarıyoruz:

“Şimdi Yehova Şahitlerine inanıyorum. Eskiden Müslümandım. Ama Yehova Şahitleriyle ilk olarak konuştuğum zaman bir sonuca vardım. Tanrı birdir parçalanmaz ve gerçek bir isme sahiptir. Dünyada artık bu ismi küçük görüyorlar. Artık bunun gerçek olduğunu gördük.”

- Misyonerlik faaliyetlerinden Yehova Şahitlerinden etkilenmiştir.
- İslam dininin emirlerini hiç bir zaman yerine getirmemiş.
- Onun ailesinde İslama karşı bir ilgi yoktu.

Misyonerlerin amacı ise Milligan’ın şu sözüyle açıkça ortadadır:

Misyonerler onları medenileştirmek hususunda bütün gayretlerini sarfederek fırsatını buldukları anda okullar açarak Hristiyanlaştırmak istedikleri milletin dilini, kültürünü, dinini, medeniyetini, edebiyat, musiki, mimari tarihini, estetik anlayışını

³⁷⁴ Gjergj Filipaj, **Jezusi i Deçanit**, Gazeta Express, 4 gusht 2005, E Ejte, s. 10-11.

aşağılarken, aynı zamanda Hristiyanların üstün olduklarını telkin edip Doğu'yu Batı'ya boyun eğmeye zorlamışlardır.³⁷⁵

Kosova ve diğer ülkeler AB'nin etkisi ekonomik olmaktan ziyade propaganda amaçlı psikolojik bir etkidir. Avrupa entegrasyonu'nun en ateşli savunucuları, Kosovalı Arnavutlar çıkarmaktadır. İslam dinine soğutmaya karşı Avrupa entegrasyonu propaganda kullanılmaktadır bu bir faktör.³⁷⁶

Kosova'da bir çok aile iki renkli din görüşü varmış diyebiliriz, yukarıda bahsettiğim gibi bir çok aileler çevre içerisinde müslüman gibi görünmüştür ama kendiler içlerinde İslam dinini hiç bir zaman uygulamadılar.³⁷⁷

Din değiştirmede etkili olan motifler:

Bu konuda yapılan araştırmalar birkaç din değiştirme veya dindarlaşma motifini belirlemiştir. Burada motiften kasıt kişinin yeni bir dini seçerken dine geliş yollarıdır. Lofland ve Sknovod din değiştirme ya da dindarlaşma üzerine yapılan araştırmaları değerlendirerek altı tip motif belirlemiştir:

1. Entellektüel:

Kişi alternatif dini, onun hayat şeklini araştırarak, öğrenerek tanır. Kişinin, araştırdığı alternatnatif din veya ideolojinin mensuplarıyla münasebeti iart değildir. Asıl olan entellektüel tatmindir.

2. Duygusal:

³⁷⁵ Ana, A. Milligan, **Facts And Falsks in Our Fields**, Philadelphia 1921, s. 171'den naklen Necdet Sevinç, **Osmanlı'dan Günümüze Misyoner Faaliyetleri**, İSTANBUL 2002, s. 29, Edit: Erbaş, a.g.e., s. 9.

³⁷⁶ Milazim Krasniqi, **Tarihi ve Kültürel Prespektifinden AB'nin Balkan Kimliğinin Oluşumu Üzerindeki Etkisi**, Balkan Sempozyumu, İlmi Toplantılar Serisi 03 İHH Yay, s. 103.

³⁷⁷ Alban Dobruna, **Struktura Fetare e Popullsise ne Qytete Kryesore te Kosoves Gjate shek. XIX, Vjetar**, Agjencia Shtetore e Arkivave te Kosoves 41-44, Prishtine 2010. s. 207.

Kişi benimseyeceği dinin mensuplarından veya kültürel öğelerinden etkilenir. Onlara karşı sempati geliştirir. Evlilik yoluyla din değiştirmeler daha çok motifle gerçekleşir. Bazen sosyal bir baskı söz konusudur, fakat bu daha ziyade yardımcı bir unsur olarak vardır.

3. Deneyssel:

Kişi “Hele bir göreyim nasıl olacak?” yaklaşımıyla yeni alternatifini denemeyi tercih eder. Din değiştirme kararı bu sürecin sonunda gelir. Kişi bir grubun ibadetlerine, faaliyetlerine katılır. İzafî olarak az da olsa bir sosyal tesir söz konusudur.

4. Mistik:

Kişinin kendisini derinden etkileyen bir mistik tecrübe geçirmesi söz konusudur. Bu bir rüya, vizyon, gaipten sesler duyma olabilir. Bu tür din değiştirmeler aniden gerçekleşir.

5. Yeniden Uyanış:

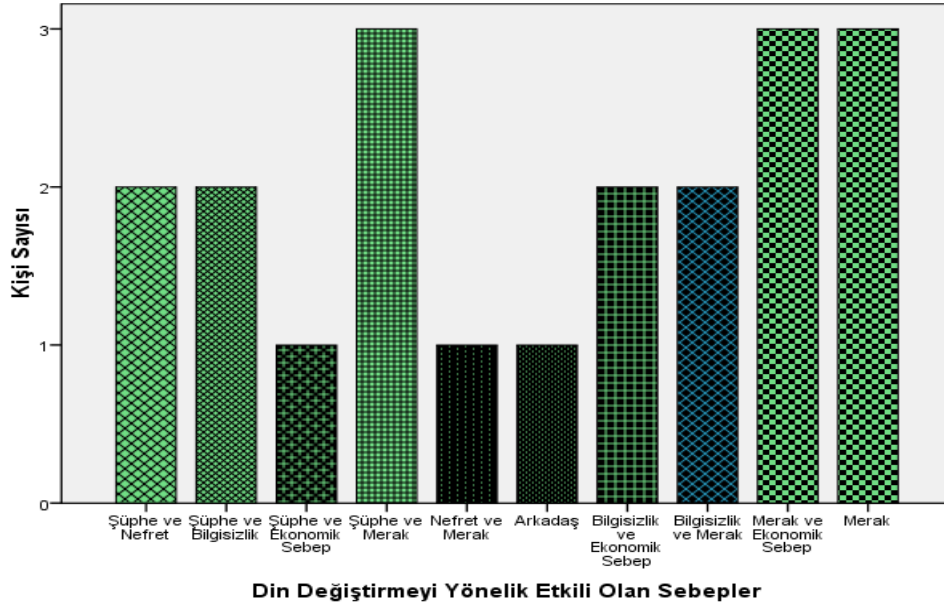
Bu motifle din değiştirme hadisesinde halen mensup olunan dinde dini duyguların dindar bir grup veya kişi tarafından harekete geçirilmesi söz konusudur. Yani kişi o andaki dini duygularının tesiriyle dindarlaşmaya kadar verir. Bu tür motifler artık tarihe kalmış gibidir.

6. Cebri (zorlama):

Bu tarzda din değiştirme çeşitli tekniklerde beyin yıkama ile eş anlamlı hale gelmiş olup çok nadir ve özel durumlarda görülmektedir. Batı’daki bazı yeni dini akımların bu metodu kullandıkları iddia edilmektedir. Ferdin tamamıyla bir grup veya kişinin etkisi veya dolaylı zorlanması altında kalması söz konusudur. Bununla birlikte, kişinin kesin etkisi altında kaldığı veya duygusal bağlanım gerçekleştirdiği bir yakınının din değiştirmesi ile o da kendisini bu yeni dine geçmek zorunda hissedebilir. Mesela baba veya annesi din değiştiren bir genç bu yolla dinini değiştirebilir. Eşler için de aynı örnek verilebilir.

Bu motifler sosyal ve tarihi duruma göre farklı devirlerde farklı frekanslarda ortaya çıkmıştır. Mesela eskiden yaygın olan mistik motif günümüzde yerini genelde entellektüel motife bırakmıştır.³⁷⁸

Tablo 15: Din Değiştirmeyi Yönelik Etkili Sebepler

İstatistik

sebepler

N	Geçerli	20
	Eksik (Noksan)	0
Ortalama		3,505
Varyans (Değişke)		3,773

Din Değiştirmede Etkili Olan Faktörler

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Şüphe ve Nefret	2	10,0	10,0	10,0
Şüphe ve Bilgisizlik	2	10,0	10,0	20,0
Şüphe ve Ekonomik Sebep	1	5,0	5,0	25,0
Şüphe ve Merak	3	15,0	15,0	40,0
Nefret ve Merak	1	5,0	5,0	45,0
Arkadaş	1	5,0	5,0	50,0
Bilgisizlik ve Ekonomik Sebep	2	10,0	10,0	60,0
Bilgisizlik ve Merak	2	10,0	10,0	70,0
Merak ve Ekonomik Sebep	3	15,0	15,0	85,0
Merak	3	15,0	15,0	100,0
Toplam	20	100,0	100,0	

Tablo15. Mülakata katılan kişilerin din değiştirme sebeplerine bakıldığında soruya birden fazla cevap vermişlerdir. Şüphe ve nefret sebebiyle din değiştiren 2 kişi,

³⁷⁸ Ali Köse, **Neden İslam'ı Seçiyorlar**, a.g.e. s. 80.

şüphe ve bilgisizlik nedeniyle din değiştiren 2 kişi şüphe ve ekonomik sebepler nedeniyle değiştiren 1 kişi, şüphe ve merak sebebiyle değiştiren 3 kişi, nefret ve merak nedeniyle değiştiren 1 kişi, arkadaş etkisiyle değiştiren 1 kişi, bilgisizlik ve ekonomik sebeplerle değiştiren 2 kişi, bilgisizlik ve merak nedeniyle değiştiren 2 kişi, merak ve ekonomik sebepler nedeniyle değiştiren 3 kişi vardır. Genel olarak bakıldığında en çok şüphe ve merakın etkili olduğu görülmektedir.

Din Değiştirmeye Neden Olan Faktörler:

a) Birey, başka dinlerin esaslarını anlatan eserleri okuyunca, kendi dini inançlarından farklı görüşlerle karşılaşacaktır. Bu değişik inanç ve esaslar, akıl ve mantığına daha uygun geldiği takdirde, kendisinde yeni dine karşı -bir refleks gibi patlayıcı olmayıp- adım adım bir yaklaşma meydana gelecektir.³⁷⁹

b) İlmi bir araştırma veya dini bir propaganda yapmak için dinleri inceleyen bir kimse çeşitli görüşlerle karşılaşacaktır. Edindiği bilgi ve gerçeklerden bazıları kendi dini inancına şüphe düşürecektir. Böylece en azından, bulunduğu dinin esaslarını kuşku ile yeniden inceleme gereği duyacak ve iki din arasında bir karşılaştırma yapacaktır. Yeni dinin daha mükemmel ve gerçekleri aksettirdiğini gördüğü takdirde din değiştirerek yeni dini kabul edecektir.³⁸⁰

c) Başka dine bağlı kişilerin olumlu davranışları:

Birey başka dine bağlı kişilerle olan ilişkisinde, onların gördüğü yardım ve iyiliklerden etkilenecek din değiştirebilir. Din değiştiren kişiler kararını, kendi dindaşları ile ilişkide bulunduğu bu kişiler arasında yaptığı karşılaştırmadan sonra verir. Eğer birey, daha önce bir takım haksızlıklara uğramış, aynı dine inandığı kimselerden çeşitli kötülükler görmüş ise, onlara karşı bir takım nefret duyguları beslemiş ve bu duygular onun bilinç altına yer etmiştir. Değişik dinden olmasına rağmen ilişkide bulunduğu yeni dine bağlı kişilerden gördüğü yardım ve iyilikler bireyi o derece etkiler

³⁷⁹ Paul Guilleme, **Psikoloji**, İ. Ü. Ed: F. Yay. No: 1567, İstanbul 1970, s. 280, Akt: Peker. a.g.t. s. 30.

³⁸⁰ Peker, a.g.t. s. 32.

ki, daha önce bilinç altına yerleşmiş olan nefret duygularının bilinç alanına çıkmasına ve din değışitirmesine neden olur.³⁸¹

Bazı kişilerde İslama karşı ve nefret duyguları olabilir. Bu nefret duygusu bilinç altına yerleşir ve zamanla gelişerek bireyin bulunduğu dine olan inanç ve bağlılığın azalmasına hatta tamamen dinden uzaklaşmasına yol açabilir. İşte bu durumda birey, başka dine bağlı kişilerle kurduğu ilişkiler sırasında onlardan etkilenecek din değıştirebilir.

- Örnek olarak Femi Cakollinin şüphe ve güvensizlik ve şüphe ve nefret ifadesiyle aktarıyoruz:

“Kur’an’da barış ya da sevgi yerine birçok tehdit ve korku unsurları buldum. Belki de bu algıda seçiciliktir bilmiyorum. Ben akrabalarımın, arkadaşlarımdan, profesörlerden İslama dair hiç bir zaman iyi şeyler duymadım; bilakis sürekli kötü şeyler işittim. Bizim gençler Almanya ve İsviçre’ye iş bulma ümidiyle çalışmak için gitmişler ama Türkiye veya Arabistan’a gitmemişler. Ve bu faktörler beni düşünmeye sevk etti. Din adamlarından oldukça basit ve sıradan şeyler duydum. Mesela Müslümanlar arasında bu tip şiddet içerikli, korku salan birtakım olayların gayet normal olduğunu işittim. Bunları açıklamak yerine bu tip şeyleri normalleştiriyorlardı. Ve ben bu tip şeyleri kabul edemezdim. Bu gibi şeyler yüzünden İslama karşı içimde müthiş bir güvensizlik meydana geldi.”

Yine de tarihten öğrendime göre tüm Arnavutların Hristiyan olduğunu okudum. Öğrendim ki Arnavut edebiyatı son üç yüz yılda hep Papazlar tarafından yazılmıştır. Ciddi çalışma sonucunda eski Arnavut edebiyatının beni Priştine’de olan bir Protestan Kilisesine kadar götürdü.³⁸²

Yorum ve Değerlendirme:

Bu kişilerin din değıştirme sebeplerin şunlar olduğu görülür: Bunlar daha ziyade yabancı derneklerde çalışmakta ve yabancılarda çok fazla içli dışlı olmaktadır. Ayrıca İslam hakkında yabancı kaynakları okumakta ve onlardan oldukça

³⁸¹ Peker, a.g.t. s. 33.

³⁸² Cakolli, a.g.d. s. 7.

etkilenmektedirler. Bunların sonucunda bilgisizlik, nefret, şüphe ve ekonomik nedenlerden dolayı din değiştirmekle kalmayıp halkı da İslam hakkında olumsuz yönde etkilenmektedirler. Ayrıca yabancı ajanslarla birlikte çalışıp İslam aleyhine propaganda yapmakta Kur'an-ı Kerime karşı ilan ve duyuru dağıtmaktadırlar. Bu şekilde İslam'ın sahip olduğu toleransı yıkmak için halkı kışkırtmaktadırlar. Yüzyıllar boyunca Kosova'da İslamı kötü göstermek için projeler üretilmektedir. Bu projeler arasında Osmanlıyı işgalci gibi gösterip, Osmanlı üzerinden İslam'ı karalama çalışmaları gelmektedir.

Savaştan sonra Kosovaya gelen yabancı dini gruplar ve cemaatler özellikle Femi Cakolli ve buna benzer kişilerle iletişime geçmiştir. Çünkü Femi Cakolli edebiyatı doktorası olan, entellektüel, iletişimi güçlü, insanları etkileyebilecek bir rehberdir. Yabancı dini grupların buna benzer kişileri seçmelerin nedeni, bu kişilerin halka önder olabilecek, entellektüel, hitap şekli düzgün, kamu kuruluşlarında çalışan, günü geldiği zaman hem maddi hem de manevi yardımda bulunabilen kişilerden olmaları sebebiyledir.

Bu tür kişilerin neden din değiştirdiklerini düşündüğümüzde aklımıza şöyle bir cevap gelmektedir: Çünkü bu kişiler yabancıların yazdığı edebiyat kitaplarını okumakta ve onlardan etkilenmektedirler. Arnavutlar arasındaki ilk edebiyatçıların latinceyi iyi kullanabilen Papazlar ve Hristiyan din adamlarıdır.

Örnek olarak ünlü edebiyatçılardan İsmail Kadare ki bu kişi Fransada yaşayan Arnavutların Hristiyanlaşmasını destekleyen yazıları yazmaktadır. Buna göre Osmanlının Arnavut topraklarında hüküm sürmesi Arnavutların Avrupadan uzaklaşmasını sağlamıştır. İsmail Kadare'ye göre Avrupa kimliği Hristiyan kimliğine sahiptir. Unuttuğu bir şey vardır ki Avrupa kimliği çok kültürlü bir kimliğe sahiptir. Buna karşılıklı olarak Rexhep Qosja Arnavutların İslam kimliğine bağlı hem ırk kimliğine bağlıdır. Rexhep Qosja³⁸³ bu konu hakkında daha dürüst düşünmektedir. İsmail Kadareye benzer edebiyatçılar Priştinede yapılan katedral yapımında destek verdikleri gibi diğer bu gibi siyaset yapanlara desteklerini vermektedirler. Bu gibi entellektüel insanlar Katedral, Kilise yapımları Kosova'yı batıya yakınlaşmasını

³⁸³ Kristo Frasheri, **İdentiteti Kombtar Shqiptar dhe çeshtje te tjera**, Tirane 2006, Jonalda Yay, s. 2

sağlayacağını düşünürler. Bu kişiler, tarihçiler edebiyatçılar, siyasetçiler vb, kişiler altı yüz yıllık İslam kültürünü bir anda yok etmek amacındadırlar. Örneğin Rahibe Terezayı her yerde görebiliriz, okul isimlerinde cadde isimlerinde, bina isimlerinde... Bunun sebebi ise Rahibe Teresayı meşrulaştırmak suretiyle Katolik Kilisesini meşrulaştırmak. Çünkü Rahibe Teresa Katolik dünyasında yardım işlerinde bulunduğu için bunu ön plana atıp insanların vicdanlarıyla oynayarak hem din değiştirmesine neden olmak isterler hem de Avrupa yakınlaştırmak isterler.

Provokatör misyonerler ve Kosova Katolik Kilisesi müslümanların geri kaldığını iddia ederler. Bundan dolayı İslamı suçlamaktadırlar.³⁸⁴ Bu düşünceye karşı çıkan Priştine büyük cami imamı Shevqet Krasniqi demiştir ki Rahibe teresa'nın yeri cehenemdir. Bilindiği üzere Arnavutları çoğu müslümandır. Bu düzeni bozmak isteyen kişiler ve amaçlara karşı gelmek için cami imamı Shevqet Krasniqi³⁸⁵ bu söylemi söylemek zorunda kalmıştır. Siyasetçiler misyonerlerin hareketlerini rahat bırakmak için Kosova İslam Birliğine her zaman toleranslı davranmalarını söylemektedir. Fakat misyonerler bu sayede güç kazanıp çalışmaların yürütmektedirler. Örnek olarak meydanlarda sokaklarda her türlü dergileri kitapları vs. rahatça tanıtıp dağıtmaktadırlar. Çoğu insan din değiştirmesine ekonomik bunalımlar³⁸⁶ neden olmaktadır.

- Din Değiştirmemde Etkili Olan Arkadaş Faktörü:

Örnek olarak Xhefir Dubovanın söylemi aşağıda aktarıyoruz:

-“Bir gün arkadaşlarımla beraber bir kiliseye gittik, orada Papaz Arnavutçayı çok düzgün bir şekilde telafüz ediyordu, ve bu bana birçok baskıyı beraberinde getirdi, örneğin bunlar Arnavut ırkına sahip olduğunu beni düşündürmeye başladı, düşüncem değişmeye başladığı zaman dinime bağlı olarak değişikliğe gitmemi sağladı”.

Değerlendirme:

³⁸⁴ Frasheri, a.g.e., s. 139.

³⁸⁵ Priştine büyük cami imamı **Shevqet Krasniqi** ayrıca doğruları söylemlerde bulunduğu için halk tarafından kahraman olarak görülmektedir.

³⁸⁶ Soros, **İnteresi Publik dhe Religjioni**, Hulumtim i Opinionit i Realizuar Ne Shtatore-Tetore 2011 nga Qendra per Studime Humanistike, Projekt i Fondacionit te Kosoves per Shoqeri te Hapur, Gani Bobi Yay, s. 30.

Bu kişi yabancı misyonerlerin söylemlerine inanmıştır. Bu misyonerler arasında psikologlar, sosyologlar yer almaktadır. Dolayısıyla bireyler kolayca misyonerlere inanmakta ve aldanmaktadırlar. Misyonerler çeşitli kurslar okullar açmıştır. Fakat eğitim verme bahanesiyle arka planda din değiştirme amacındadır. Bu amaçta Kosovada çok ilginç sektörler açılmıştır ör: Yahova şahitleri, Hari Krişna, Behait, Shen Elenora, ve her türlü bu yönde kuruluşlar.

şüphe ve güvensizlik içerisinde olan kişilerin düşüncelerini aşağıda aktarıyoruz:

İncili okuyarak Kiliseyi merak edip inceleyen 49 yaşındaki evli ve sağlık memuru olan kadın şu şekilde ifade veriyor:

-A.S. nin dediğine göre: *“Her insan ölümden sonra güvenilir bir hayat ister, ben ise bu güvenliği İncili okuduktan sonra buldum ve dedim ki bunu ancak Tanrı oğlu İsa mesih yapar baskası yapamaz.. Bunun için bu dini seçtim.*

Hayat sonrası için her insan güven ister, İncili okuduktan sonra güveni buldum çünkü orada İsa (Tanrının oğlu) bana kurtuluşu sağladı ki bunu başka dinlerde bulamadım. Dolayısıyla Hristiyan dinini seçtim.”

S.M. dediğine göre ise durum şundan ibaretti: *“Ben Hristiyan olmadan önce benim için hayat bir şey ifade etmezdi. Ama ben hayatımı anlamlandırmak istedim ve Hristiyanlığa yöneldim. Hristiyan olduktan sonra sanki anadan yeni doğmuş gibi oldum.*

Önceden hakikat hakkında birşey bilmiyordum ve sapkınlıklardan etkilenmiştim ama şimdi ben dindar bir kişiyim ve sadece Tanrıya ve onun kutsal kurtuluşuna inanıyorum.”

- V.C. ise görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

-“Müslüman bir aileden geliyorum. Geleneksel din bilgisine sahiptim ama Allah’ la aramda bir boşluk hissediyordum. Protestan inancında kendime daha ilgili olduğumu gördüm ve inanıyorum ki İsa mesih beni diğer insanlardan daha başka yaptı...”

Değerlendirme:

Din değiştiren kişilerin bir çoğu daha önceki hayatlarında boşluk ve anlamsızlık duyguları ile boğuşmakta idi.Din ile ilgili hiç bir şey okumadıkları için ve dinin gereklerini yerine getirmedikleri için hayatları boş geçmiştir. Ondan sonra bir kitap okumayla birden o kitaptan etkileniyorlar. Hayatlarındaki o boşluğu kapatıklarını sanıyorlar.

L.K. nin şüphe ve bilgisizlik dolu görüşleri ise şöyledir:

-“Ben şahsen hiçbir zaman İslam dininden memnun değildim.çünkü radikal dini görüşleri olanlarbeni İslam dininden soğuttu. Bu yüzden ben de bu dinden memnun olmamaya başladım ve son kararı aldım; din değiştirdim ve bu dinden ayrıldım”.

Değerlendirme:

Tüm bu din değiştirenler hepsi radikal İslamı sebep göstermektedir.çünkü bu çok kolay bir sebeptir. Bu sebepleri yaratan ise yabancı derneklerin yaptığı propagandalardır. Bu tür faaliyetlerin amacı Kosova’da Hristiyan ve Protestanların-Evanjelistlerin vd. cemaatler temelini oluşturmaktır insanları toplayıp cemaat oluşturmaktır ve müslümanlara karşı daha güçlü olmak içindir. Bu insanların çoğu diğer insanlara karşı daha üstün gözükürler, giyimleri güzeldir arabaları vardır, paraları vardır, ve hareket özgürlüklerine sahiptirler. Avrupaya istedikleri zaman kolaylıkla vize alabilmektedirler. Bilindiği gibi 11 Eylül saldırılarından sonra bir çok insan İslam dininden soğumaya başladığını da belirtelim.

XH.D. dediğine göre:

-“Bana göre islam dininde insanlar hoşgörülü değillerdir ve müslümanlar arasında basit bir hayat yaşamaktadırlar. Herşey o dinde sınırlıdır ve özgür değillerdir. Bir gerçek vardır ebeveynlerim dinine bağlı değillerdi. Ebeveynlerimim yüzünden 2 yıl sonra okula gittim,çünkü her zaman özgür bir hayat yaşamadım.

Bir Arnavut olarak Bana en çok engel olan Camilerde Arapça dilinin kullanılması oldu. Her muhabette gittiğimde veya mezarlığa gittiğimde veya düğünlere gittiğimde İmamlar Arapça konuşuyor ben ise birşey anlamıyordum. Arnavut mu veya arap mı olduğumu bilemiyordum. Basit müslüman cemaat hayatı benim hiç hoşuma gitmemişti”.

• **Dinin değiştirdikten sonra kendini nasıl hissediyorsun sorusu din değiştiren kişiler şöyle cevap vermişler:**

-“şimdi seğtiğim din beni bu dünyada daha mutlu ediyor, başkasına karşı daha sevimli bakıyorum,kendimi hayatta daha güvenli hissediyorum. Bunu Tanrıdan Kutsal Ruhtan alıyorum. Ruhen devamlı yükseliyorum. Daha mutevazi ve mutmainim.Kendimi daha çok barışçıl ve geręekçi buluyorum”.

-“Kurtulduğuma güveniyorum, çünkü İsa mesih benim ve tüm insanlık için kendini feda etmiş ve onun kanyla bizim günahlarımızın temizlenmesine vesiledir. Bugün özgür yaşamaya devam edip Tanrının sevgisini dünyaya öğreteceğim”.

-“Benim şimdiki inancım beni olgunlaştırdı ve şimdi eski halimden farklıyım.Çünkü şimdi geręek İsa mesihi buldum. Mevcut olan geręek dünyaya İsa-Mesih bizim için geldi ve dünyanın bütün günahkarlarını bizim için affeder,ve İsa bizim için öldü” ...

-“şimdi bu yeni inanç sayesinde hakikati anlayabiliyorum. Tanrımın kim olduğunu biliyorum. Bugün insanlar için sevgi dolu bir kalbe sahibim. Bana hakaret edene hakaret etmem. Aksi takdirde tanrının beni nasıl kurtardıysa onu kurtarmasını için ona dua ederim. Böylece şeytanı en güzel şekilde baltalamış olurum”.

-“Din değiştirmemin nedenlerinin en önemlisi Türklerden nefret etmemdi. Çünkü Arnavutların müslüman olmalarında türkler önemli rol oynamışlarıdır.

Diğer bir önemli faktör ise müslümanlar çok kötü durumda yaşıyorlar. Nerede Müslüman var orada savaş var”...

-“Ben Hristiyanlık dinini çok merak ettim. Bilgi almak istedim. İncil aldım ve okuduktan sonra bir gece rüyamda mesih gördüm. Ve bu beni en çok etkiledi. O zaman din değiştirmeye karar verdim”...

-“Hıristiyan dinini çok merak ediyordum ve incil satın alıp okumaya başladım ve incili okurken, Bir gece rüyamda Mesih gördüm ve din değiştirmeme sebep oldu...

şimdiki inancım, mesih ile ilgili beni çok memnun ediyor. Hıristiyan dini bana sevgi, güven, ve mutluluk verdi. Tanrı isa mesih ve haç geręektir, ve bize doğru yolu gösterir. Hayatımı tam anlamıyla değiştirdi”.

“şimdiki inancım beni mutlu ediyor, şimdi kendimi çok iyi hissediyorum”...

-“Dini değiştirmeye incili okumayla başladım. Bu sırada incili dikkatlice ve anlamını iyi anlamak için yavaşça okudum, hıristiyan dinini iyi anlamak için uzun süremi aldıysa da bu dini

tam anlamıyla kavradım. Aynı şekilde şimdi hıristiyanlığa ve tanrıya inanıyorum ve tüm gereken ibadetlerimi yerine getiriyorum”.

-“İslam dinini ilk defa annem vasıtasıyla öğrendim ama zaman gectikçe ben islam dininden soğumaya başladım. Şimdiki inancım bana şu anda çok yardımcı oluyor ve kendimi çok rahat hissediyorum. Kalbimi ve ruhumu çok iyi ve inançlı hissediyorum, bu şekilde hayatımı sürdürmeye devam edeceğim”.

-“Bana en çok etkili olan kalbimin sevgisidir, ve bu sevgi beni tanrı inancına ve onun yoluna götürdü, bu şekilde bu sevginin vasıtasıyla katolik dinine sevgi duymaya başladım. Tanrının adı ve olağanüstüyle bizi korusun”.

- Protestan cemaatler şu şekilde ifadeler söylemektedir:

“Başlangıçta kendi kendime onlar gibi “farisenye”(Yerusalemde bir soy) olmayayım diyordum. Onlar yerde ve gökte Tanrıdan gelen bir işaret istiyorlardı. İlk önce Tanrının bir oğlu var olduğu düşüncesini kabul edemiyordum ve insanların hayırlı ameller yaptıklarından kurtulacaklarına ve de bu ameller cennete götüreceğine inanamıyordum.”

-“Yakınlarıma bu rüyayı anlattıktan sonra onun şehrine gittim ve dedim ki artık başka işaretlere ihtiyacım yok. Artık İsayı Tanrım ve kişisel kurtarıcım olarak kabul etmek istiyorum. Orada dua ettim ve böylece o andan itibaren Tanrıya inandığım için hiç pişman olmadım.”

-“Ben Katoliktim ve Tanrıyı arıyordum. Arayış içerisinde Tanrı ya ve İsa mesihe inanırken incili okumaya başladım. İncili okurken gerçek dini anlamaya başladım ve bu dinin bana göre olduğunu anladım.”

-“Ben hıristiyanım ama protestanlığı seçince tekrar doğmuş gibi oldum. Protestanlığı seçince Tanrıya ve İsa mesihe daha yakınlaştım. İncili okurken Tanrıya her geçen süre içinde daha fazla yakınlaşıp, Tanrı bana doğru yolu gösterdi. Ben bu dini seçmiş oldum ve bu dinle yaşamaya devam ediyorum.”

• Din değiştirmeye nasıl geldiniz Din değiştiren kişiler şöyle cevap verdiler:

- “Daha önce incili okudum ama dua için okudum ama inanamak için okudum. Çünkü onun değersiz olduğuna inanıyordum. İsa mesihin felsefesini okurken, beni çok etkiledi, onun hayatının şekli, ahlakı, ve kazançları.”

- “Biz çocuk iken, bize noel bayramlarını kutlarken çevreden etkileniyorduk, ama bizim tam olarak hıristiyan dini bilgilerimiz yoktu. Hıristiyan olarak yaşıyorduk ama gerçek

şeklini yaşamıyorduk. Savaştan sonra gelen bazı dernekler bize gerçek yolu bulmak için yardım ettiler.”

-“Anladım ki Tanrıdan ve onun oğlu İsa mesihe inanmaktan başka yol yok. İnsan bu yola baş kıyup bu yol uğrunda yaşamalıdır. İncilde yazıyor ki, Tanrı dünyayı o kadar sever ki, dünya için kendi oğlunu verdi, ve her kimse ona inanıyor ki hiçbir zaman kaybetmeyecek ve daimi bir hayatı bulacaktır.”

-“Başka şeylere inanmayı etkileyen çok faktör vardır. İçinde bulunduğın dininden çıkmak için 4 önemli faktör vardır:

1-Benim hayatımda gündelik gençliğimde çok şeyler uyuşmuyordu ve gerçek şeyler her zaman arıyordum.

2-Benim manevi hayatım hiçbir şey karşılamamış, benim kalbimde bir yangın vardı (bir boşluk) hiçbir zaman tüketilmedi

3-Rabbim bana bir rüyada konuşmuş, Ya filan senin yerin burada yoktur, Ben Tanrıyı arıyordum O beni başka yerde olmak istiyordu, ama onun planını ben bilemezdim.

4-Ben tercüman olarak bir Ortodoks Kilise ziyaret etmek için gittim, ama o kilise eskiden Hristiyan Katolik kilisesiymiş lakin Sırplar onu Ortodoks Kilisesi çevirmişler, Ortodoks Papazı bana dedi ki senin yerin Kilisede değil senin yerin Camide, ben o zaman Slavların amacını anladım, ben bu sözden nefret ettim o bana dedik ki siz (Arnavutların) yeri kilise de değil sen vatanına millette ihanet ettin,ve bu olay bana düşünmek için yapmış, ben büyük bir çelişki yaşadım ve sonunda bir karar aldım ben bu dininde kalmayacağım, ve Camide bir daha namaz için ve dua için gitmeyeceğim”...

- **Şimdiki seçtiğiniz dininiz sizi nasıl hissettiriyor:?**

-“Şimdiki inancım, mesih ile ilgili beni çok memnun ediyor. Hristiyan dini bana sevgi, güven, ve mutluluk verdi. Tanrı isa mesih ve haç gerçektir, ve bize doğru yolu gösterir. Hayatımı tam anlamıyla değiştirdi.”

-“İsa Mesih ve Tanrının oğluna inanıyorum. Tanrının yaşayıp ve yaşattırdığı için ve hakim olduğu için çok mutluyum. Bütün hayatım için O baba güç veriyor.”

-“Kendimi çok iyi hissediyorum, içimdeki boşluk artık İsaya karşı inancım ile dolmuş. Arnavut kültüründe dil bilimciler İncil ve İncil yazılarına doyanıyorlardı. Kör her zaman ayındır. Bu yüzden Arnavutların kökü Hristiyanlığa dayandığına düşünüyorum ve ulusumdan kimliğimden ve Tanrıya inanmaktan gurur duyuyorum.”

-“Tanrının sözünü öğrendiğim için mutluyum ve Yahova şahitleriyle beraber aynı amaca doğru ilerlediğimizden memnuniyet duyarım. Böylelikle bugün tanrı birçok dinin arasındadır.Yehova şahitlerin sayesinde bir şeyin farkına vardım o da yaratıcının(tanrının) gerçek bir isme sahip olması idi.”

-“Bu inançtan dolayı kendimi korkmuş gibi hissediyorum, daha dikkatli olabilmem için dua ederek Tanrıdan bir şeyler isterim çünkü gücünden dolayı gözlerimle insanlarda yapılan mucizeleri görüyorum”...

3. ÇAPRAZ TABLO SONUÇLARI

Tablo 16: Deneklerin Din Bilgisi Seviyesi:

Çalışmanın Kapsam Sonucu						
	Durum					
	Geçerli		Eksik (Noksan)		Toplam	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Cinsiyet ve Dini Bilgisi	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%

Cinsiyete Göre Dağılımı

Count		Dini Bilgisi Seviyesi		Toplam
		Düşük	Orta	
	Cinsiyet Erkek	5	8	13
	Kadın	4	3	7
Toplam		9	11	20

Yukarıda çapraz tablo sonucuna göre erkeklerden 5’inin din bilgisinin düşük, 8’inin din bilgisinin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bayanların ise 4’ünün din bilgisinin düşük, 3’ünün din bilgilerinin orta olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle din bilgisi orta düzeyde olan kişilerin 8’i erkek 3’ü bayandır. Din bilgisi düşük olanların 5’erkek 4’ü bayandır.

Tablo 17: Deneklerin Medeni Durumu ve Din Bilgisi

Çalışmanın Kapsam Sonucu

	Durumu					
	Geçerli		Eksik (Noksan)		Toplam	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Medeni Durum Dini Bilgisi Seviyesi	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%

Medeni Durum "Dini Bilgisi"

Count		Dini Bilgisi Seviyesi		Toplam
		Düşük	Orta	
Medeni Durum	Evli	5	7	12
	Bekar	4	4	8
Toplam		9	11	20

Yukarıda çapraz tablo sonucuna göre evli olanların 5'inin din bilgisinin düşük, 7'sinin din bilgisinin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bekârların ise 4'ünün din bilgisinin düşük, 4'ünün din bilgilerinin orta olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle din bilgisi orta düzeyde olan kişilerin 7'si evli 4'ü bekârdır. Din bilgisi düşük olanların 5'i evli 4'ü bekârdır.

Tablo 18: Annenin ve Babanın Dini Durumu

Çalışmanın Kapsam Sonucu

	Durum					
	Geçerli		Eksik (Noksan)		Toplam	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
İbadet Yapma (Annenin Dini Durumu)	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%
İbadet Yapma (Babanın Dini Durumu)	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%

İbadet Yapma "Annenin Dini"

Count

		Annenin Dini			Toplam
		Katolik	Protestan	Müslüman	
İbadet Yapma	Düşük	1	0	8	9
	Orta	2	1	8	11
Toplam		3	1	16	20

İbadet Yapma "Babanın Dini"

Count

		Babanın Dini			Toplam
		Katolik	Protestan	Müslüman	
İbadet Yapma	Düşük	3	0	6	9
	Orta	1	1	9	11
Toplam		4	1	15	20

İbadetlerini düşük düzeyde gerçekleştiren kişilerin 1'inin annesi Katolik ve 8'inin annesi Müslümandır. İbadetlerini orta düzeyde gerçekleştirdiklerini söyleyen kişilerin 2'sinin annesi Katolik, 1'inin annesi Protestan ve 8'inin annesi Müslümandır. Aynı şekilde ibadetlerini düşük düzeyde gerçekleştiren kişilerin 3'ünün babası Katolik ve 6'sının babası Müslümandır.

Tablo 19: Din Değiştiren Kişilerin Etkili Olan Sebepler

Din Değiştiren Kişilerin Etkili Olan Sebepler						
	Durum					
	Geçerli		Eksik (Noksan)		Toplam	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
sebepler "Anne Dini"	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%
Sebepler "Baba Dini"	20	100,0%	0	,0%	20	100,0%

sebepler * anne_dini Crosstabulation					
Count		anne_dini			Total
		katolik	protestan	musluman	
sebepler	şüphe ve nefret	1	0	1	2
	şüphe ve bilgisizlik	0	0	2	2
	şüphe ve ekonomik sebep	1	0	0	1
	şüphe ve merak	0	1	2	3
	nefret ve merak	0	0	1	1
	arkadaş	0	0	1	1
	bilgisizlik ve ekonomik sebep	0	0	2	2
	bilgisizlik ve merak	0	0	2	2
	merak ve ekonomik sebep	1	0	2	3
	merak	0	0	3	3
Total		3	1	16	20

sebepler * baba_dini Crosstabulation					
Count		baba_dini			Total
		katolik	protestan	musluman	
sebepler	şüphe ve nefret	0	0	2	2
	şüphe ve bilgisizlik	0	0	2	2
	şüphe ve ekonomik sebep	1	0	0	1
	şüphe ve merak	0	1	2	3
	nefret ve merak	0	0	1	1
	arkadaş	0	0	1	1
	bilgisizlik ve ekonomik sebep	0	0	2	2
	bilgisizlik ve merak	2	0	0	2
	merak ve ekonomik sebep	1	0	2	3
	merak	0	0	3	3
Total		4	1	15	20

Yukarıdaki çapraz tablo sonuçlarına göre, annesi Müslüman olan kişilerin 1'i şüphe ve nefret yüzünden, 2'si şüphe ve bilgisizlik yüzünden, 2'si şüphe ve merak

yüzünden, 1' nefret ve merak yüzünden din değiştirmişlerdir. Bu yorumlar babasının dini ile de ilişkilendirilebilir.

Tablo 20: Din Değiştirmede Anne Faktörü

Ki-Kare Testi (Chi-Square Tests)			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,597 ^a	18	,551
Likelihood Ratio	14,104	18	,722
Linear-by-Linear Association	1,008	1	,315
N of Valid Cases	20		

a. 30 cells (100.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .05.

Yukarıda ki-kare testi gerçekleştirilmiştir. Ki-kare testi ele alınan değişkenler arasında ilişki olup olmadığının analizini gerçekleştirmek için yapılır. Yukarıdaki test, kişilerin annelerinin dini ile kişilerin din değiştirme sebepleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak için yapılmıştır. Bu test %5 anlamlılık düzeyi için gerçekleştirilmiştir. Test için sınanacak hipotezler;

H₀: Değişkenler arasında ilişki yoktur.

H₁: Değişkenler arasında ilişki vardır.

Sonuca bakıldığında hesaplanan Asymp.Sig. değeri 0,551 olarak bulunmuştur. Bu değer anlamlılık düzeyi olan %5 (0.05)'ten büyük olduğu için H₀ hipotezi reddedilemez. Yani annenin dini ile kişilerin din değiştirmeleri arasında %5 anlamlılık düzeyi için istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Tablo 21: Din Değişitirmede Baba Faktörü

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,556 ^a	18	,252
Likelihood Ratio	19,859	18	,341
Linear-by-Linear Association	,144	1	,704
N of Valid Cases	20		

a. 30 cells (100.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .05.

Yukarıdaki test, kişilerin babalarının dini ile kişilerin din değişirme sebepleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak için yapılmıştır. Hesaplanan Asymp.Sig. değeri 0,551 olarak bulunmuştur. Bu değer anlamlılık düzeyi olan %5 (0.05)'ten büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez. Yani babanın dini ile kişilerin din değiştirmeleri arasında %5 anlamlılık düzeyi için istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırmada, halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olan Kosova'da İslam'dan Hristiyanlığa (Protestan, Evanjelist, Yahova Şahitleri vd Hristiyan cemaat) geçen kişilerin dinlerini değiştirmesinde etkili olan psikososyal faktörler incelenmeye çalışılmıştır.

Kişinin inandığı bir dini terk ederek bir başka dini kabul etmesi, çok yönlü araştırılması gereken bir olgudur. Kosovalılar (Arnavutlar) arasında din değiştirme ile ilgili bu olay hem psikolojik-sosyolojik hemde tarihsel bir olgudur. Osmanlı Balkan yarımadasından çekildikten sonra Slavlar bu halklara karşı büyük zulümler yapmış ve aynı zamanda dinlerini zorla değiştirmiştir.

Yaptığımız araştırma sonuçlarına göre, Kosova'da din değiştiren kişileri birkaç grupta ele alıp değerlendirmek mümkündür. Birinci grup, eskiden müslüman halkın içinde müslümanmış gibi yaşayan fakat kendileri hristiyan, ateist veya diğer hristiyan cemaat guruplarına üye olan kişiler.Özellikle 1999 yılı sonrası oluşan rahat ortamda birazda misyonerlik faaliyetlerinin etkisiyle asıl inançlarını ortaya koymuştur.

İkinci grup, İslami hayattan uzak bir çevrede yetişen ve İslam'ı tam olarak tanıyamamış kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin çoğu, misyonerlerin ve yabancı derneklerin propaganda çalışmaları sonucunda din değiştirmiştir.

Üçüncü grup ise önceleri Katolik olan fakat Kosova savaşı bittikten sonra Kosova'ya misyonerlerin yerleşmeye başlamasıyla ve bu misyonerlerin ingilizce kursu vb. çalışmaları sonucu onlarla geçirilen vaktin etkisiyle din değiştirmiş kişilerdir.

Yaptığımız araştırma sonucuna göre, Kosova'daki din değiştirmeler, gerçekleşme biçimine göre değerlendirildiğinde, örneklerin büyük çoğunluğu kişilerin aktif bir din arayışı içinde olmadığı, misyonerlerin yoğun propaganda ve ikna çalışmaları ve birtakım diğer etkiler sonucu protestan oldukları görülmektedir. Bu yönü ile değerlendirildiğinde meydana gelen din değiştirmenin pasif karakterli olduğu görülür.

KAYNAKÇA

1- KİTAPLAR

- ABALI**, Nurullah, **Kur’ana Göre Müslüman Hristiyan Diyaloğu** , 2. Baskı, Nisan-2001, Nesil Yay.
- AHMETİ**, B. Samir, **Roli i Osmanlinjeve ne Perhapjene e Fese Islame ne Kosove 792-906 h/ 1389-1500 m**, Prishtine, 2010.
- ANAMOLLI**, Skender **Historia e Popullit Shqiptare-İliret Mesjetar**, Shqiperia nen Perandorine Osmane Gjate shek: XVI-vitet 20 te Shek XIX, Akademia e Shkencave e Shqiperis, İnstituti i Historise, Tiran: Toena Yay, 2002.
- ARMANER**, Neda, **Din Psikolojisine Giriş**, Ayyıldız Matbaası, C-I, Ankara 1980.
- ARSLANTÜRK**, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, Çamlıca Yay, 7. Baskı, İstanbul 2008.
- AYDIN**, Mehmet, **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**,TDV Yay, Ankara 1995.
- BAMJA**, Menduh, **Pozita Kushtetuese-Juridike Dhe Faktike E Bashkesive Fetare Ne Ish Jugosllavi**, Me Veshtrim Te Posacem Te Bashkesise Islame, Prizren 2009.
- BASHA**,Ali. M, **Neper gjurmet e İslamit**, (Permbledhje Studimesh, Analizash, Shenimesh Historike- Kritike, Refleksionesh etj.) Tirane 2005.
- BERGER**. L, Peter, **Sekülerizm Sorgulanıyor**, (çev. Ali Köse) 21.Yüzyılda Dinin Geleceği, Ufuk kitapları,1.Baskı Şubat 2002.
- BİLMEN**, Nasuhi, **Ömer Hukuki İslamiyye ve Istılahatı**, Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yay, NO.14. İstanbul 1969.
- BUZHALA**, Rrustem, **Shqiptaret ne Turqi**, İnstituti Albanologjik, Prishtine 2011.

- CANA, Zekeria, Gjenocidi i Malit te Zi mbi Popullin Shqiptar, 1012-1913**
(Dokumente) Prishtine 1997, Instituti Albanologjik i Prishtines.
- CAKA, Eduart, Balkan Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, sayı: 1, Yıl: 2010.**
- CANA, Zekeria, Kthimi i Shqiptareve me Dhune ne Fene Ordodokse me 1912-1913, Dituria İslame viti 1994. No: 63.**
- CEBECİ, Suat, Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri, 1. Basım, İstanbul, Alfa Yay, 1997.**
- CİLACI, Osman, Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri, Halk Kitapları-74, Ankara 2005, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.**
- ERBAŞ, Ali, Misyonerlik Dosyası, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 7, 2003.**
- FREUD, Totem ve Tabu (çev.K.Saher Sel), Sosyal Yay, 3. Baskı, İstanbul, 2002, s. 2006.**
- GÜNDÜZ, Şinasi, Hristiyanlık, İsam Yay, İstanbul Ekim-2006.**
- GÜNDÜZ, Şinasi & AYDIN, Mahmut, Hristiyan Misyonerler, Yöntemleri ve Türkiye'ye Yönelik Faaliyetleri, Kaknüs Yay 147, 1. Basım nisan, 2002 İstanbul.**
- YASDIMAN, Hakkı Şah, Yehova Şahitleri'nin Teşkilat Yapısı ve Türkiye'deki Faaliyetleri, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı XXI, İzmir 2005.**
- HALİDİ, Mustafa & FERRUH, Ömer, İskam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm, Çeşme Yay, Bilmem Basımevi Yay.**
- HİZMETLİ, Sabri, İrtidat- İrtica Hareketleri ve Hz. Ebu Bekir'in Tutumu, İslam Tarihi, İlk Dönem, Ankara Okulu Yay, Ankara 2006.**
- HÖKELEKLİ, Hayati, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Dem Yay, 1. Basım, İstanbul 2009.**
- , Hayati, **Din Psikolojisi**, TDV Yay, Ankara 2008.
- , Hayati, **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, Dem Yay, İstanbul Mart 2006, 2. Baskı.

İBRAHİMİ, Nexhat, **Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanit ne Periudhen Paraosmane.**, Logos A- shkup 1997

-----, Nexhat **Paragjykimet Ndaj İslamit Gjate Shekujve**, Zeri İslam, Prizren, 2000.

JAMES, William, **Varietes of Religious Experience**, A Stady in Human Nature, Bibliobazaar Yay.

KÖSE, Ali , Freud ve Din, İz YAY.2. Baskı, İstanbul 2005.

-----, **Neden İslamı Seçiyorlar**, TDV- İSAM, İstanbul 1997.

-----, Pse e Pranova İslamin, Anglez moshash te ndryshem Flasin per Pervojene Konvertimit.(çev.Ejup RAMADANI) KBI Vushtri.

KRASNIQI, Mark **Toleranca Fetare Mes Myslimaneve Dhe Katolikve ne Kosove**, Feja kultura dhe tradita İslame Nder Shqiptaret Uluslararası Semineri, Prishtin, 15-17 Ekim 1992.

KRASNIQI, Milazim, **Sfidat e Tjetersimit dhe Nevoja e Edukimit Fetar**, Epoka e Re, E premtë 19 Gusht 2011.

KRECH, David, Richard S. Crutchfield, **Sosyal Psikolojisi**, Ötüken Yay, Çev: Erol Güngör.

KURT, Ali Osman, **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da, Din Değiştirme**, Gökkuşbu Yay, İstanbul, 2004.

KÜÇÜK, Abdurrahman, **Genel Olarak Misiyonerlik**, Türkiye'de Misiyonerlik Faaliyetleri, Ensar Neşriyat Yay, İstanbul 2004.

KÜÇÜK, Abdurrahman, **Türk Dünyasında Misiyonerlik Faaliyetleri**, Metotları ve Bunlara Karşı Alınması Gereken Tedbirler. II. Avrupa İslam Şurası (21.24 Ekim 1996/İstanbul), Ankara/1998.

KÜÇÜK, Abdurrahman, Günay Tümer, Mehmet Küçük, **Dinler Tarihi**, Berikan Yay. Ankara 2010.

MALOKU, Fadil, **Mendime Sociologjike mbi İslamin**, Peje 2010, Horizonti i dituris Hid Yay.

- MATOSHI**, Hysen, **Konvertimi si Forme e Zhberjes Etnike Te Shqiptareve**, Gazeta Epoka e Re, 26 Gusht 2011.
- MEHMEDOĞLU**, Ali Ulvi, **Kişilik ve Din**, Dem Yay, 1.Basım, Mart 2004.
- MIRDITA**, Zef, **Krishterizmi Nder Shqiptare**, Drita MKSZ Yay.
- NESIMI**, Qani, **Ortodoksizmi te Shqiptaret**, Logos-A.
- HARMAN**, Ömer Faruk, **Genel Olarak Misyonerlik**, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, Ensar Neşriyat Yay, İstanbul. 2011.
- PAJAZITI**, Ali, **Rinija Universitare dhe Religjioni** , Shkup: Logos- A Yay, 2003.
- PEKER**, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yay. İstanbul 2008.
- PIRRAKU**, Muhamet, **Jo Katedrale ne Emer te Shqiptaris se imagjinuar**, (Botimi i dyte) Prishtine 2003.
- RIZAJ**, Skender, **Falsifikimet e Historis Serbe**, 1. Basım Prishtine 2006, Shtypshkronja: A-print Yay.
- ŞERİF**, Muzaffer & Carolyn w. Şerif, **Sosyal Psikolojiye Giriş 1. Sosyal Yay.** (Çev. İngilizceden Mustafa Aktay, Aysun Yavuz), 1996.
- TERNAVA**, Muharrem, **Popullsia e Kosoves Gjate Shekujve XIV-XVI**, İnstituti Albanologjik, Prishtine 1995.
- UYSAL**, Veysel, **Din Psikolojisi Açısından Dini tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay NO: 111. İstanbul-1996.

2- **TEZLER:**

- CHOUL KİM**, Huan, **Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı**, İstanbul 2003.
- CIROKA**, Blerim, **İngiltere’de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dini Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇAYIR**, Celal, **Türkiye’de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin Psiko- Sosyal Etkenleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2008.

PEKER, Hüseyin, Din Değişirme Psiko-Sosyolojik Etkenler (Basılmamış Doktora tezi), AÜİF, Ankara 1979.

3- GAZETELER:

SEDAJ, Engjell, Koha Ditore, koha per kultur, e shtune, 2 korrik 2005,

CAKOLLİ, Femi, Si dhe Pse e Ndrrova Fene, Gazeta Java, 2 Fror 2002.

FİLİPAJ, Gjergj, Jezusi i Deçanit, Gazeta Express, 4 gusht 2005, e Ejte,

KACA, Blerina, Studentet qe Adhurojne Shejtoret, gazeta Koha Jone.

KRASNIQI, Milazim Sfidat e Tjetersimit dhe Nevoja e Edukimit Fetar, Epoka e Re Gazetesi. E premte 19 Gusht, 2011.

Kosova Sot, kosova, Vendi Me Pro Amerikan Ne Evrope, e shtune, 21 Prill 2012, Viti XV, Nr.4551.

MATOSHI, Hysen, Konvertimi si Forme e Zhberjes Etnike Te Shqiptareve, Gazeta Epoka e Re, 26 Gusht 2011.

HAJRA, Naim, Shteti Nudo, Gazeta Express, e Ejte, 1 Mars 2012, No: 2507 Viti VIII.

MORINA, Qemajl, Ku Mund Te Na Qojne Konvertimet, Gazeta Express.

SEDAJ, Engjell, Koha Per Kultur, Koha Ditore, e shtune, 2 korrik 2005.

4- DERGİLER:

DRAGUSHA, Feim, Misionaret ne Kosove, Revista Studenti , E Permuajshme Kulturore dhe Informative, Reviste e Studenteve Kosovare ne Brunei, NO. 5, viti-1, nentor 2007.

DRANÇOLLI, Jahja, Perhapja e İslamit ne Kosove, Edukata İslame, Prishtina: Koha Yay, No: 76, 2005.

EL- İSFAHANI, Rağib, Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü, Çev ve Notlarından: Yusuf Türker, Pınar Yay.

- ERBAŞ** Ali, **Hristiyan Misiyonerliğine Genel bir Bakış**, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat fakültesi dergisi 7/2003, Misiyonerlik Dosyası.
- HASANI**, Ismajl, **Vetedija Fetare dhe Kombetare Tek Shqiptaret**, Universiteti i Prishtines Yay, Prishtine 2001.
- İDRİZ**, Mesut, **Konvertimi dhe asimilimi i Dhimmi-ve ne Perandorine Osmane**, Logos-A. 2009 Shkup Prishtine Tirane.
- KRASNIQI**, Milazim, **İslami i Keqkuptuar dhe Fatkeqsia Boterore**, Zeri Yay, Botimi i dyte, Prishtine 2007.
- KRASNIQI**, Shevqet, **Qendrimet ne Kohe**, Prishtine, 2011.
- FRASHERI**, Kristo, **İdentiteti Kombtar Shqiptar Dhe Çeshtje Te Tjera**, Tirane 2006, Jonalda Yay
- LEVANTI**, Kocaqi, Elena, **Planet per Zhdukjen e Shqiptareve**, Si u Krijua Greqia dhe Serbia ne trojet Shqiptare, Emal Yay 2009.
- MCGUIRE**, B, Meredith, **Religjioni Konteksti Shoqeror** (Çeviri İngilizceden Arnavutçaya Ali Pajaziti tarafından yapılmış), Shkup 2003, Qendra per Hulumtime te Administrates Publike, Logos- A 2007.
- MEHDIU**, Feti, **Edukata İslame**., viti XXX. No: 74.
- MORINA**, **Qemajl Ku Mund Te Na Qojne Konvertimet**, Gazeta Express.
- , Qemajl, **Çka duhet mesuar nga Protestat e Marsit**, Dituria İslame, No:165.
- , Qemajl, **Misionarizmi dhe misionaret ne Kosove**, Dituria İslame 2007, Kryesia e Bashksis İslame Yay.
- , Qemajl **Feja dhe Parlamentaret**, Dituria İslame, NO: 255, Sene-25, Tetor 2011.
- PAJAZITI**, Ali, **Rinia Universitare dhe Religjioni**, studim sociologjik, Logos A. 2003, Shkup, Prishtine, Tirane.
- PİRRAKU**, Muhamet, **Dituria İslame**, NO. 63, sene 1994.

RRUGA, İllir, **Arnavutluk'ta Misiyonerlik Faaliyetleri**, Sefine, düşünce & kültür dergisi, Bab-1 Alem Yay, yıl 6, sayı 13, mart 2010.

Sinani, Ajni, **Balkanlarda Gelecek Tasavvuru**, **Balkanlarda Misiyonerlik Kurumu**, **Kültür, Siyaset, örgütlenme ve işbirliği alanları**, İHH Yay, 1.Baskı Ekim 2008.

-----, Ajni, **Balkanlarda Misiyonerlik Kurumu**, **Balkanlarda Gelecek Tasavvuru, Kültür Siyaset, örgütlenme ve İşbirliği Alanları**, İHH Yay, 1. Baskı, Ekim 2008.

-----, Ajni, **Te Tjeret Per İslamin**, Zeri Yay, Prishtine 2005.

UKSHINI, Syle, **Kosova vis-a-vis politikes se Serbise**, E permuajshme, Kombetare, Politike, Ekonomike dhe Kulturore nr. 02. qershor 2011 “Shenja”- Shqiperi- Kosove- Maqedoni.

VEZAJ, Emine **Tregtareti e Fese Te Konvertuarit**, (Din Tüccarları, Dini Dönüşümler), Gazeta, PAQJA NO: 22 Shtator, 2008.

ZEFI, Shan, **İslamizimi i Shqiptareve Gjata shekujve (XV-XX)- Arsyet e İslamizimit dhe Qendrimi i Kishes Ndaj Kesaj Dukurie**, Prizren, Drita Yay 2000.

ZEKAJ, Ramiz, **Zhvillimi i Kulturës Islame te Shqiptarët Gjatë ShekullitXX**, Tiranë, 1997, “Instituti shqiptar i mendimit dhe qytetërimit islamik” Yay.

5- SÖZLÜKLER:

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye**, **Kamusu**, NO: 14, C. IV Bilmen Yay, İstanbul 1969.

BUDAK, Selçuk, **Psikoloji sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay. Ankara 2000.

EL-İSFAHANI, Rağib, **Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü**, Çeviren ve Notlandıran Yusuf Türker, Pınar Yay. İstanbul, 2007,

Fjalor i Gjuhes Se Sotme Shqipe: Grup autoreshe, Tirane 1980.

QAL'AJI, Muhammad Rawwas, Hamid Sadiq Qunaibi, Mu'jam Lugat al-Fuqaha, (Dictionary of Islamic Legal Terminology) Arabic-English, Daran-nafaes.

6- INTERNET SITELERI:

<http://www.jesuscampthemovie.com/>

<http://alban.altervista.org/alban/ist-die-albanische-sprache-pelasgo-illyrisch/>

http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Kosovo_ethnic_2005.png&filetimestamp=20100817153840

<http://bislame.net/web/content/view/149/26/>

<http://esk.rksgov.net/rekos2011/repository/docs/REKOS%20LEAFLET%20ALB%20FINANCIAL.pdf>

<http://e-zani.blogspot.com/2011/04/ndikimi-ne-rritje-i-vatikanit-ne-kosove.html>

http://fejaevertete.com/ifv/index.php/tereja/analiza/index.php?option=com_content&view=article&id=495:ndarja-e-selefive-shkaqet-dhe-metodat-e-permiresimit&catid=14:analiza&Itemid=213

<http://gazetaexpress.com/?cid=1,15,641>

<http://groups.yahoo.com/group/albmuslimstudents/message/40619><http://www.ihh.org.tr/13333/>

http://sq.wikipedia.org/wiki/Demografia_e_Kosov%C3%ABs

<http://sq.wikipedia.org/wiki/Janjeva>

<http://sq.wikipedia.org/wiki/Klina>

http://sq.wikipedia.org/wiki/Serb%C3%ABt_n%C3%AB_Kosov%C3%AB

<http://web.kosovalbaner.com/vm/2012/02/bashkesia-islame-pajtohet-me-lokacionin-per-xhami/>

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9552-36-din-degistirenlerin-tercihi-hristiyanlik-degil-batililik.html>

<http://www.albanur.eu/showthread.php?p=2306>

<http://www.albanur.eu/showthread.php?p=2306>

http://www.alb-drejtesia.com/artikulli_.php?id=396
http://www.albislam.com/index.php?option=com_content&view=article&id=642:kush-jane-deshmitaret-e-jehovait&catid=105:zgjedhem-per-ju&Itemid=396
http://www.albislam.com/index.php?option=com_content&view=article&id=642:kush-jane-deshmitaret-e-jehovait&catid=105:zgjedhem-per-ju&Itemid=396;
<http://www.botasot.info/def.php?category=3&id=154702>
<http://www.economist.com/node/12868180/comments>
<http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=3690&pid=18>
<http://www.fatihhaber.com/moskovadamuslumanlik.htm>
<http://www.forumikatolik.net/showthread.php?t=296&page=2>
<http://www.gjakova.us/sq/index.php/historia-e-gjakoves/gjakova-ne-vitet-1830-1878>
<http://www.kishakatolike.org/?cid=1,7>
<http://www.kishaprotestante.net/>
http://www.kishaprotestante-bum.com/new/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=60
<http://www.kohajone.com/artikull.php?idm=38819>
<http://www.kosova-sot.info/politike/kosove/nderhyrja-e-natos-ishte-vendimtare>
<http://www.loyola.edu/about/>
http://www.mesazhi.com/author_article_detail.php?id=24
<http://www.mfa-ks.net/?page=1,120>
http://www.nato.int/docu/briefing/balkans/html_alb/balkans07.html
<http://www.nedirnedemek.com/irredentist-nedir-ne-demek>
<http://www.pashtriku.org/?kat=63&shkrimi=300>
<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sq/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2010/09/05/nb-09>
http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20050177

<http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=2242>

Kosova (Gjilan), <http://kk.rks-gov.net/gjilan/News/Advertisement/Do-te-zgjidhet-shpejt-ceshtja-e-pronesise-per--Don.aspx>

Kosova (Prishtine), <http://www.donbosko-kosova.com/index.php?cid=1,53>

<http://www.mesazhi.com/video/organizata-krishtere-ne-kosove-behu-i-krishter-per-ta-ruajtu-vendin-e-punes>

EKLER

KOSOVA'DA HIRİSTİYAN VE PROTESTAN ÖRGÜTLER

1. Italian Consortium of Solidarity, Marco Bruccoleri, Nëna Tereze 32 / 8, Prishtina, 038-223 002, kosovopz@libero. it
2. The American Jewish Joint Distribution Committee, Eli Eliezri, Luan Haradinaj 15/2, Prishtina, 038 224 194, eliezri@ipko. net
3. CARITAS Switzerland, Jehona Rekathati, Rr. Lekë Dukagjini, nr. 1, Prizren, 029/ 44739, caritas@yu.caritas. ch;prishtina@ yu.caritas. ch
4. Catholic Relief Services, Lee Norrgard, Rr. Dukagjini (Aktashi) II No.39A, Prishtinë/038 / 249-602 / 249-744, 044 500 695, lnorrgard@crskosovo .org
5. Aid for Aid, Rupert Douglas –Bates, 19 Nentori, Hyrija e 7, nr.4, Prishtinë/,++ 381-38-545454 evening, aidforaid@aol. Com
6. Norwegian Church Aid, Anne Caroline Tveoy, Rr.Fehmi Agani Nr.18, Prishtinë/038/ 244-744, anne.caroline.tveoy@nca.no
7. Youth With a Mission, Mathew Piercey//Eric Baker, 101 Qafa C7, Prishtinë/(038) 49 400, mattpiercey@ yahoo.com
8. Caritas Italiana, Luigi Biondi, St.Rexhep Bislimi - Catholic Church, Ferizaj/Gjilan, 0290/ 28-110, 044 500 539, caritasit.kosovo@ caritasitaliana. It
9. International Catholic Migration Commission, Conan E.Peisen, Novi Pazar nr. 48, Prishtinë/038 / 244 - 313, 244 – 314, icmc-kosovo@ icmc.net
10. The Catholic Organization For Relief And Development, Zana Haxhiavdyli, R. Mazllom Lakuci 42, Gjakove/Peja, 0390-28427 / 21743, cordaidkosovo@ yahoo.com
11. Christian Aid, Lina G. Cosico, Rruga:Abdullah Bugari, Rahovec / Prizren, 029 77 917, 044 120 080, caidkosovo@yahoo. Com,
12. Dan Church Aid, Derek Frost, Fsh.Korenice, Gjakovë/ Peja, 044 237 319, dca@ipko.org, rickfrost_cdn@ yahoo.ca
13. Caritas France, Secours Catholique, Alexis Adam, Rr.Tirana Nr.101, Mitrovicë/ 028 30 250, caritas_mitro@ hotmal.com

14. Christian Children's Fund, Inc., Sergei Tsyganov, Zenel Salihu No. 28, Pristina, 038 / 248-979, 044 / 502 144, ccfkosova@hotmail. com,theamarisa@ yahoo.com
15. The International Mission Board Of The Southern Baptist Convention, Donna Robinson, Rr. Prizrenit No 1, Prishtinë/038 / 555-899, donna@webbox. Com
16. Caritas Austria, Thomas Preindl, Cultural Building in Istog, Peja, 00873-761-61-8692, ca-istok@yahoo. Com
17. Caritas Secours International / International Hulpbetoon – Belgium, Bruno Vermeulen, 24 JNA Street, /Leposaviq, Mitrovica, 028 84-179, csidevro@eunet. Yu
18. Caritas Czech Republic, Ladislav Muller, Rruga: Rgjep (sh) Djakovica, Trajko Peric No 7, Gjilan, koscz@usa. Net
19. Caritas Polska - Humanitarian Organization of the Polish Episcopate Conference, Hubert-Andrezej Matusiewicz, White Eagle Camp base and the Polish KFOR, Kaçanik, Gjilan,
20. Centro Laici Italiani per le Mission, Stefano Frasca, Rr.UCK-Bankos kati I III, zyra 43, Gjakove, Peja, 0390 21 484, 044 134 168
21. Bashkësia e Ungjillit, Jeffrey L.Geaslen, !4 Qershori Nr.19, Gjakove, Peja, 0390 29 516, 044-128 676, jgeaslen@hotmail. Com
22. Pax Christi Vlaanderen, Nehari Sharri, Saraqeve19, Prizren, 044 190 773, paxchristi_kos@ hotmail.com
23. Fondacioni Vepra e Bashkimit të Vëllezërve të Krishterë të Shqipërisë, Adrian Alia & Bafti Hoxha,Rrasat e Koshares 28, Prizren, 029 24 389
24. Mission East Trust, James Hendry Still, Mbretëresha Teutë, Mitrovicë, 028 / 39580, 044 / 176317,Jimmet22@hotmail.com
25. Voice of Roma, Isak Skenderi, Laplje Selo BB., Prishtinë, 063 877-1958, isak_Skenderi@ hotmail.com,trinroma@pacbell.net
26. European Christian Mission, Gani Smolica, Zija Prishtina no. 40, Prishtinë, 038 554 558, gsmolica@yahoo. co.uk
27. Fondacioni " Nxënsit e Jezusit",Valerie Kroeker, Rr.Nene Tereza Nr:10, Gjakovë/ Peja, 0390 20273,044188303,valkroeker@yahoo.com
28. Qendra e Krishterë Shqiptare, Julian Shtëmbari, Dardania 1/334/3, Pejë/ 039 29 339, qkshkosov@yahoo. Com

29. Biblische Glaubens Gemeinde, Dr.Hans Baur / Selman Zenuni, Rr.Fehmi Agani nr.6, Gjakovë/Peja,039021862,044154542,drhbaur@yahoo.com
30. Aksioni i Dashurise/Love in Action, Justine Horsfall, Qyteza Pejton 2/A, Prishtinë/ 038 248 645,044/126-446,justine@aimoffice.org
31. Messiah Evangelical Fellowship, Femi Cakolli, Nazim Gafurri st. No.76/A, Prishtinë/038/ 39 405,063/8013960,messiahchurch@hotmail.com
32. Kosova Humanitarian and Charitable Society - Mother Theresa, Don Lush Gjergji, Agim Ramadanip.n.Pristina,038/249-864,ntereze@yahoo.com
33. Shoqata Protestante “Bashkesia e Jezusit”,Bukurije Nikçi, Emin Duraku nr.27, Pejë, 039 32 349,044138404,Bukurija@yahoo.com
34. Caritas of the Catholic Church in Pristina, Nosh Gjolak and Smila Paulina Micakaj, Karposhi str.No.41,Prishtina,038/545536,caritas@hotmail.com
35. Caritas of the Catholic Church in Bec, Kole Thaqi and Gjergj Malota, Bec village No.59, Gjekove/Peja,044122796/044139601
36. Kosovar Catholic Church Caritas, Don Albert Krista, Kisha Katolike, rruga e Gjilanit P.N., Ferizaj/Gjilan,029021962;20041;044120302,caritasko@hotmail.com
37. Mark Edwards/Organizatio n: CrossWorld/Home country: USA.
37. Mark and Celeste Yocom/Organization: Calvary Chapel/Home Country USA.
39. Pastor Bukuriye Nikqi/Church: Fellowship of Jesus/Pejë-Istog, Kosova.
40. Jeff and Linda McLaughlin/Organiza tion: Fullness of Time Ministries/Home Country: USA.
41. Matthew and Rachael Piercey/Organizatio n: Youth With A Mission/ Home country: USA.
42. Jeff and Deb Diehl/Organization: CrossWorld/Home country: USA.
43. Dave Lowrance, Missions Team Leader/ Richfield Community Church, Yorba Linda, Ca/ Home country: USA.
44. Seongmin Lee/ Abudant Life Church, Prishtinë/ Home country: South Korea.
45. Yeonhee Kim/Abundant Life Church, Prishtinë/Home country: South Korea.
46. Irun Park/Abundant Life Church/ Home country: South Korea.

47. Joshua Miekley/ “Vepra e Bashkimit te Vellezerve te Krishtere te Shqiperise”
Foundation/ Home country: USA.
48. Pastor Driton Gashi/ Eternity Church/Gjakova, Kosova.
49. Pastro Astrit Morina/Eternity Church/Gjakova, Kosova.
50. Don and Marti Denham/Organization : Lift Kosova/Home country: USA.
51. Gary and Michele Gallina/ Organization: Assemblies of God/Home Country: USA.
52. Ransom and Linda Pyle/Organization: International Teams/Home country: USA.
53. Matt and Judy Krebs/Organization: Eastern Mennonite Missions/Home country:
USA.
54. David Thomas/ Organization: Pioneers/Home country: USA.
55. Mark and Mary Orfila/Organization : Assemblies of God/Home country: USA.
56. Steve Davis/Organization: Association of International Missions/Home country:
UK.
57. Steve Frey/Organization: Assemblies of God/Home country: USA.
58. Donna Robinson/Organizati on: International Mission Board/Home country: USA.
59. Pastor Imir Gashi/Church of the Nazarene/Prishtinë , Kosovë.
60. Jeff and Diane Geaslen/Organizatio n: Apostolic Team Ministries/Home country:
USA.
61. John and Ruth Chesnut/Organizatio n: Christian Church-Churches of Christ/Home
country: USA.
62. Mark Brinkman/Organizati on: Christian and Missionary Alliance/Home country:
USA.
63. Gregor Menga/Organization: Frontiers/Home country: Albania.
64. Altin Zefi/Organization: Campus Crusade for Christ/Home country: Albania.
65. Robin & Mirjana Essex/ Organization: Elim New Life Foundation/Home countries:
UK and Albania.

- 66.** Jason Stryd/Organization: Horizons International/ Home country: USA
- 67.** Pastor Driton Krasniqi/Fellowship of the Lord's People/Prishtinë , Kosova.
- 68.** Pastor Artur Krasniqi/Fellowship of the Lord's People/Prishtine, Kosova.
- 69.** David and Kristian Dyer/Organization: Operation Mobilization/ Home countries: Australia and Norway.
- 70.** Dr. Hans Baur/ Organization: Bashkësia e Besimit Biblik/Home country: Germany.
- 71.** William Prime/Organization: Global Neighbors, Inc./Home country: Canada.
- 72.** Brad and Abigail Byrd/Organization: Radstock/Home country: USA and UK.
- 73.** Primrose Leahy/Organization: European Christian Mission International/ Home country: Republic of Ireland.
- 74.** Ernie and Suzy Penner/Organization :Greater Europe Mission/Home country: Canada and USA.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	İlir		Rahimi
Doğum Yeri ve Yılı	Gjilan		1981
Bildiği Yabancı Diller	Türkçe	Arapça	İngilizce
ve Düzeyi	İyi	Orta	Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1995-1996	1999-2000	Alauddin Medresesi Gilan / Kosova
Lisans	2001	2005	Priştina Ün. Filoloji Fak. Şarkiyat Bölm.
Yüksek Lisans	2009	2013	U.Ü. S.B.E. Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Doktora	-	-	-
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.Kosova Diyaneti, Bik	-2001	-2006	-Kosova Diyaneti, (Bashksia İslame e Kosoves)
2.Kosova Diyaneti,Bik	-2011		-Kosova Diyaneti, (Bashksia İslame e Kosoves)
3.	-	-	-
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Osmanlı-Türkçe Kursu “Rika Harfleri, Divani Harfleri” Prishtine 2006.		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Kosova Diyaneti (BİK) Toplantılar, İstanbul Derneği Toplantılar.		
Yayınlar:	-----		
Diğer:	-----		
İletişim (e-posta):	i_rahimi@hotmail.com		
Cep Tel:	Türkiye’de 0507-262-0-153, Kosova’da: +377-44-373-045		
Tarih		06.03.2013	
İmza			
Adı Soyadı		İlir RAHİMİ	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	İlir RAHİMİ
Tez Adı	Kosova’da Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Etkenleri
Enstitü	Felsefe Ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı	Din Psikolojisi
Tez Türü	
Tez Danışman(lar)ı	İbrahim GÜRSES
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum. ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin% 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum. ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum.
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 06.03.2013.

İmza :